

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НЕЧИПОРУК КІРІЛЛ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 342.723

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС
ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Подається на здобуття наукового ступеня *кандидата юридичних наук*

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.О.Нечипорук

Науковий керівник:

Петрецька Наталія Іванівна,
кандидат юридичних наук

АНОТАЦІЯ

Нечипорук К.О. Конституційно-правовий статус закордонних українців. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право. – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2017.

У дисертації подано теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми: розкрито сутність, характерні особливості й організаційно-правові аспекти проблематики конституційно-правового статусу закордонних українців.

Наголошено, що з метою консолідації української нації і збереження національної ідентичності закордонних українців важливо здійснювати послідовну державну політику у сфері співпраці із закордонними українцями, їх громадами та неурядовими організаціями, що сприятиме більшому залученню української діаспори для формування позитивного іміджу України у світі, а також зміцненню зв'язків закордонних українців зі своєю материнською державою, розвитку української культури та мови, розвитку культурних, соціальних, економічних та інших взаємозв'язків України із країнами проживання закордонних українців.

Внаслідок чотирьох хвиль міграції багато етнічних українців нині проживають за кордоном від Аргентини до Австралії, і від Канади до Камчатки. Але незалежно де українці проживають, більшість з них бажає підтримувати контакти із материнською державою – Україною. Чимало українців закордоном об'єднані у громадські організації, є парафіянами українських церков – переважно Православної та Греко-Католицької церков. Саме тому надзвичайно важливо забезпечити ефективний правовий зв'язок України, як материнської держави, із закордонними українцями. А цей

правовий зв'язок реалізується через надання особам з числа закордонних українців правового статусу закордонного українця у порядку встановленому чинним законодавством України.

Визначено наступні основні етапи еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців: 1) етап з часів Київської Русі до 1917 року; 2) етап часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр.; 3) етап часів Радянської України; 4) етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року; 5) новітній етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, який розпочався з 4 березня 2004 року.

Сформульовано авторське визначення поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців», як систему прав, свобод та обов'язків закордонних українців, механізм їх реалізації та захисту, а також їх гарантії, що закріплені у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України, з метою забезпечення задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, підтримання зв'язків закордонних українців з Україною як їх материнською державою, реалізації політики України щодо закордонних українців, забезпечення єдності українців світу, розвитку української культури та мови.

Обґрунтовано, що забезпечення належного конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе значення для еволюції системи прав людини в Україні. Перспективним є подальший розвиток конституційно-правового статусу закордонних українців, зокрема, надання нових спеціальних прав закордонним українцям, зокрема, права на безвізовий режим в'їзду в Україну для осіб, що мають статус закордонних українців, на підставі їх посвідчення, незалежно від громадянства таких осіб.

Доведено, що забезпечення належних нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе значення для еволюції

системи прав людини в Україні. Перспективним є подальший розвиток нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

Встановлено, що правове регулювання умов та порядку надання статусу закордонного українця за законодавством України здійснюється на належному рівні. Практика реалізації норм права щодо умов та порядку надання статусу закордонного українця за законодавством України є позитивною і успішною, українці з різних країн світу щороку набувають статус закордонного українця. Разом з тим, перспективним у цій сфері є впровадження електронних послуг для закордонних українців, зокрема, і для надання статусу закордонного українця, а також подальше розширення мережі дипломатичних і консульських установ України, в тому числі, відкриття нових консульств України у місцях компактного проживання української діаспори в окремих зарубіжних країнах.

Обґрунтовано, що нормативне закріплення підстав припинення статусу закордонного українця має важливе значення для правового регулювання статусу закордонного українця, з метою недопущення зловживань у цій сфері з боку окремих осіб, усунення відповідних порушень, а також враховуючи зміни у правовому статусі осіб з числа закордонних українців, зокрема, подання ними відповідної заяви чи у разі набуття закордонним українцем громадянства України.

Доведено, що важливим позитивним аспектом при формуванні складу Національної комісії з питань закордонних українців є те, що до її складу входять крім працівників органів державної влади, також і представники неурядових організацій, а також представник наукової установи. Це дозволяє забезпечити участь неурядових організацій закордонних українців та наукової спільноти у роботі цієї Комісії, а також сприяє ефективному забезпеченню та захисту прав закордонних українців у рамках її повноважень.

Обґрунтовано, що забезпечення ефективної діяльності Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади має важливе значення для практичного захисту та забезпечення реалізації прав закордонних українців.

Встановлено, що права та обов'язки закордонних українців за законодавством України, визначені на основі політики позитивної дискримінації, порівняно з іншими іноземцями на території України. Вважаємо такий підхід доречним і виправданим. Права та обов'язки закордонних українців за законодавством України є складовою частиною єдиної системи прав та обов'язків людини в Україні.

Обґрунтовано, що права закордонних українців є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи прав людини в Україні. Забезпечення належної реалізації та захисту прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України є гарантією забезпечення специфічного правового зв'язку закордонних українців з Україною як їх материнською державою, а також для єдності українців, незалежно від їх місця проживання.

Визначено, що основними перспективами розвитку прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України є: подальше розширення спеціальних прав закордонних українців, зокрема, з метою задоволення їх національно-культурних потреб, зміцнення зв'язків з історичною Батьківщиною, сприяння возз'єднанню сімей закордонних українців, в тому числі і із громадянами України, сприяння імміграції закордонних українців в Україну.

Визначено, що стосовно порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України існує спеціальний преференційний правовий режим, який ґрунтується на політиці позитивної дискримінації щодо закордонних українців за законодавством України. Доцільно запровадити безвізовий режим в'їзду в Україну для осіб, що мають статус закордонних українців, на підставі їх посвідчення, незалежно від громадянства таких осіб.

Доведено, що важливе значення для повернення закордонних українців на історичну Батьківщину має імміграційна політика щодо них на основі принципу позитивної дискримінації, складовою якої є надання закордонним українцям дозволу на імміграцію поза квотою імміграції.

Сформульовано авторське визначення поняття «механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України» як система правових норм та принципів, закріплених у чинному законодавстві України, уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що мають на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців.

Встановлено, що у рамках зовнішньої політики України важливе значення має діяльність щодо забезпечення реалізації національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах. Важливе значення для зміцнення взаємозв'язків закордонних українців із Україною як їх материнською державою, має реалізація благодійних проектів та гуманітарних ініціатив неурядових організацій закордонних українців на території України.

Ключові слова: права людини, закордонні українці, права закордонних українців, конституційно-правовий статус закордонних українців, поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців», статус закордонного українця, посвідчення закордонного українця.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Нечипорук К.О. Поняття конституційно-правового статусу закордонних українців та його ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. №6-2. Том 1. С.43-53.
2. Нечипорук К.О. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 2. Частина 2. С. 61-71.

3. Нечипорук К.О. *Захист прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України. Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica*. 2016. №6. С. 56-69.
4. Нечипорук К.О. Порядок припинення статусу закордонного українця. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 33-41
5. Нечипорук К.О. Умови та порядок надання статусу закордонного українця. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С.53-61.
6. Нечипорук К.О. Національна комісія з питань закордонних українців як уповноважений орган публічної влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 1. С. 64-75.
7. Нечипорук К.О. Порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія "Юриспруденція"*. 2017. Випуск 29. С. 47-60.

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Нечипорук К.О. Права та обов'язки закордонних українців за законодавством України. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 12-13 травня 2017 року. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. С. 61-69.

ANNOTATION

Nechyporuk K.O. Constitutional and legal status of Foreign Ukrainians. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining of the scientific degree of Candidate Degree in Law by the speciality 12.00.02. – “Constitutional Law; Municipal Law”. – State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University”. – Uzhhorod, 2017.

The Thesis is devoted to the complex study of the issues of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians.

The dissertation presents a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem: the meanings, characteristic of features and organisational and legal aspects of the problems of the constitutional and legal status of foreign Ukrainians are disclosed.

It was emphasized that in order to consolidate the Ukrainian nation and preserve the national identity of Foreign Ukrainians, it is important to pursue a consistent state policy in the field of cooperation with Foreign Ukrainians, their communities and non-governmental organisations, which will contribute to greater involvement of the Ukrainian diaspora in sharing the positive image of Ukraine in the world, as well as strengthening contacts of Ukrainians with their mother country, the development of Ukrainian culture and language, the development of cultural, social, economic and other interrelations of Ukraine with countries of residence of Foreign Ukrainians.

After the four waves of migration, many ethnic Ukrainians now live abroad from Argentina to Australia and from Canada to Kamchatka. But regardless of where Ukrainians live, most of them want to keep in touch with their mother state - Ukraine. Many from Foreign Ukrainians are members of Ukrainian non-governmental organizations; a lot of them are parishioners of Ukrainian churches - mostly Orthodox and Greek Catholic churches. That is why it is extremely important to ensure an effective legal relationship between Ukraine as the motherland with Foreign Ukrainians. And this legal link is being implemented through the provision of legal

status of a Foreign Ukrainian to persons from among Foreign Ukrainians in accordance with the procedure established by the current legislation of Ukraine.

The following main stages of the evolution of political and legal thought regarding the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians are defined: 1) the stage from the time of Kievskia Rus to 1917; 2) the stage of the Ukrainian national liberation struggle of 1917-1922; 3) the stage of Soviet Ukraine; 4) the stage of forming the foundations of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians in independent Ukraine from August 24, 1991 to March 4, 2004; 5) the new stage in the development of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians, which began on March 4, 2004.

The author defines the concept of "the constitutional and legal status of foreign Ukrainians" as a system of rights, freedoms and duties of Foreign Ukrainians, the mechanism of their realisation and protection, as well as their guarantees enshrined in the Constitution, Laws and other acts of the current constitutional legislation of Ukraine, in order to satisfy the national and cultural needs of foreign Ukrainians, to maintain the relations of foreign Ukrainians with Ukraine as their motherland, to implement Ukraine's policy about Foreign Ukrainians, ensure the unity of the Ukrainians of the world, the development of Ukrainian culture and language.

It is substantiated that ensuring of the proper constitutional and legal status of Foreign Ukrainians is essential for the evolution of the human rights system in Ukraine. Promising is the further development of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians, in particular, the provision of new special rights to Foreign Ukrainians, in particular, the right to visa-free entry into Ukraine for persons with a status of Foreign Ukrainian on the basis of their Certificate, regardless of the citizenship of such persons.

It is proved that the provision of proper normative bases of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians is important for the evolution of the human rights system in Ukraine. The further development of normative bases of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians is promising.

It is determined that the legal regulation of the conditions and procedure for granting of the status of a Foreign Ukrainian according to the legislation of Ukraine is carried out at the appropriate level. The practice of implementing the law on the conditions and procedure for granting of the status of a Foreign Ukrainian according to the legislation of Ukraine is positive and successful; Ukrainians from different countries of the world each year acquire the status of a Foreign Ukrainian. At the same time, the promising in this area is the introduction of electronic services for Foreign Ukrainians, in particular, for granting the status of a Foreign Ukrainian, as well as further expansion of the network of diplomatic and consular offices of Ukraine, including the opening of new consulates of Ukraine in the places of compact residence of the Ukrainian diaspora in some foreign countries.

It is proved that the normative fixing of the reasons for terminating the status of a Foreign Ukrainian is essential for the legal regulation of the status of a Foreign Ukrainian, in order to prevent the abuse of this area by individuals, eliminate the relevant violation of the law, and also changes in the legal status of persons from among Foreign Ukrainians, in particular, submission of their respective application or in case of the acquisition of Ukrainian citizenship by a Foreign Ukrainian.

An important positive aspect in forming the composition of the National Commission on Foreign Ukrainians is that it includes, among other things, government officials, as well as representatives of non-governmental organizations, as well as a representative of a scientific institution. This allows for the participation of non-governmental organizations of Foreign Ukrainians and the scientific community in the work of this Commission, as well as contributes to the effective protection and protection of the rights of Foreign Ukrainians within the framework of its authority.

It is substantiated that ensuring of the effective work of the National Commission on Foreign Ukrainians as an authorized public authority is essential for practical protection and enforcement of the rights of Foreign Ukrainians.

It has been proved that the rights and obligations of Foreign Ukrainians according to the legislation of Ukraine, determined on the basis of the policy of

positive discrimination, in comparison with other foreigners on the territory of Ukraine. We consider this approach to be appropriate and justified. The rights and obligations of Foreign Ukrainians according to the legislation of Ukraine are an integral part of a unified system of human rights and obligations in Ukraine.

The rights of Foreign Ukrainians are an integral part of a united holistic system of human rights in Ukraine. Ensuring the proper realisation and protection of the rights and obligations of Foreign Ukrainians under the legislation of Ukraine is a guarantee of the provision of a specific legal relationship between Foreign Ukrainians with Ukraine as their mother country and also for the unity of Ukrainians, regardless of their place of residence.

It is determined that the main prospects for the development of the rights and obligations of Foreign Ukrainians under the legislation of Ukraine are: the further expansion of special rights of Foreign Ukrainians, in particular, with purpose of satisfy of their national and cultural needs, to strengthen ties with their historical homeland, to facilitate the reunification of families of Foreign Ukrainians, to facilitate the immigration of foreign Ukrainians to Ukraine.

It is determined that there is a special preferential legal regime regarding the entry and stay of a Foreign Ukrainians in Ukraine, which is based on the policy of positive discrimination of Foreign Ukrainians under the legislation of Ukraine. It is advisable to introduce a visa-free regime for entry into Ukraine for persons who have the status of Foreign Ukrainian on the basis of their Certificates, regardless of the citizenship of such persons.

It is proved that the immigration policy for Foreign Ukrainians on the basis of the principle of positive discrimination is an important factor for the return of Foreign Ukrainians to their historical homeland, part of which is the granting of foreign immigration permission for immigration outside of the immigration quota.

The author defines the concept of "the mechanism of protection of the rights and legal interests of Foreign Ukrainians under the legislation of Ukraine", which is considered as a system of legal norms and principles enshrined in the current legislation of Ukraine, authorized entities and their activities, aimed at ensuring the

proper defense of rights and legal interests of Foreign Ukrainians, elimination of their violations and restoration of violated rights of Foreign Ukrainians.

It is proved that within the framework of foreign policy of Ukraine, the activities aimed at ensuring the implementation of the national-cultural and linguistic needs of Foreign Ukrainians and the protection of their rights as national minorities in other states are important. It is important for the strengthening of the relations of Foreign Ukrainians with Ukraine as their mother country, and they are implementing charitable projects and humanitarian initiatives of non-governmental organizations of Foreign Ukrainians on the territory of Ukraine.

Key words: human rights, Foreign Ukrainians, the rights of Foreign Ukrainians, the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians, the definition of the constitutional and legal status of Foreign Ukrainians, status of Foreign Ukrainian, certificate of Foreign Ukrainian.

DEGREE-SEEKING CANDIDATE'S LIST OF PUBLICATIONS

1. Nechyporuk, K.O. (2016), Concept of the constitutional and legal status of foreign Ukrainians and its signs. Scientific Herald of Kherson State University. Series "Legal Sciences". 2016. No. 6-2. Volume 1. P. 43-53 [in Ukrainian].

2. Nechyporuk, K.O. (2016), Normative principles of the constitutional and legal status of foreign Ukrainians. Scientific Bulletin of Public and Private Law. 2016. No. 2. Part 2. P. 61-71. [in Ukrainian].

3. Nechyporuk, K.O. (2016), Protection of the rights and legitimate interests of foreign Ukrainians under the legislation of Ukraine. Jurnalul Juridic National: Teorie si Practica. 2016. No. 6. P. 56-69. [in Ukrainian].

4. Nechyporuk, K.O. (2016), The procedure for terminating the status of a foreign Ukrainian. Precarpathian Legal Bulletin. 2017. No. 5. P. 33-41[in Ukrainian].

5. Nechyporuk, K.O. (2017), Conditions and procedure for granting the status of a foreign Ukrainian. Comparative and analytical Law. 2017. No. 6. P. 53-61. [in Ukrainian].

6. Nechyporuk, K.O. (2017), National Commission on Foreign Ukrainians as an Authorized Public Authority on Foreign Ukrainians. *Scientific Herald of Kherson State University. Series "Legal Sciences"*. 2017. No. 1. P. 64-75. [in Ukrainian].

7. Nechyporuk, K.O. (2017), The procedure for entry and stay of a Foreign Ukrainian on the territory of Ukraine. *Scientific Herald of the International Humanitarian University. Series "Jurisprudence"*. 2017. No 29. S. 47-60. [in Ukrainian].

8. Nechyporuk, K.O. (2017), Rights and obligations of Foreign Ukrainians according to the legislation of Ukraine. *Law Science in the XXI Century: Perspective and Priority Areas of Research: Materials of the International Scientific and Practical Conference, Zaporizhzhia, May 12-13, 2017. Zaporizhzhia: ZNU, 2017. P. 61-69.* [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ	24
1.1. Еволюція політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців.....	24
1.2. Поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців» та його ознаки	61
1.3. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців	82
Висновки до Розділу 1	107
РОЗДІЛ 2. СТАТУС ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНЦЯ	110
2.1. Порядок надання та припинення статусу закордонного українця	110
2.2. Національна комісія з питань закордонних українців як уповноважений орган публічної влади з питань закордонних українців	126
Висновки до Розділу 2	134
РОЗДІЛ 3. ПРАВА ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	136
3.1. Права закордонних українців за законодавством України	136
3.2. Порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України.....	152
3.3. Механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України	163

	15
Висновки до Розділу 3	192
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	198

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі розбудови України, як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, розвитку громадянського суспільства, еволюції правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики конституційно-правового статусу закордонних українців.

З метою консолідації української нації і збереження національної ідентичності закордонних українців важливо здійснювати послідовну державну політику у сфері співпраці із закордонними українцями, їх громадами та неурядовими організаціями, що сприятиме більшому залученню української діаспори для формування позитивного іміджу України у світі, а також зміцнення зв'язків закордонних українців із своєю материнською державою, розвитку української культури та мови, розвиток культурних, соціальних, економічних та інших взаємозв'язків України із країнами проживання закордонних українців.

Протягом останніх років Україна активізувала співпрацю із закордонними українцями та їх організаціями, більш активно використовується потенціал діаспори для підтримки зовнішньої політики України, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, проведення сучасних реформ, подальшого утвердження України, як демократичної і правової держави, підтримки Збройних сил України та добровольців в АТО, боротьби з інформаційною антиукраїнською пропагандою в окремих зарубіжних країнах та на міжнародному рівні.

Проблематика конституційно-правового статусу закордонних українців в Україні була досліджена у роботах окремих вчених, зокрема: М.Алмаші,

О.Бикова, Ю.Бисаги, Д.Белова, В.Гвоздецького, О.Захарчука, А.Колодія, О.Копиленка, О.Котюка, Л.Лабенської, Я.Лазура, І.Лиски, Г.Москаля, О.Олійника, В.Погорілка, А.Попка, С.Рогульського, О.Совгірі, С.Стеценка, О.Фрицького, Ю.Шемшученка, Н.Шукліної. Однак, разом з тим, ще чимало питань у цій сфері залишаються невирішеними. До них, зокрема, належать: проблематика нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців; припинення статусу закордонного українця; порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України. А тому на основі зазначеного вище підтверджується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Вищевикладене свідчить про необхідність і доцільність дослідження конституційно-правового статусу закордонних українців, як важливої проблеми науки конституційного права, що потребує вирішення.

Зв'язок роботи з науковими, програмами, планами, темами.

Тема дисертації відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р., а також плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2020 роки. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ-ХХІ ст.», яка розробляється науковцями ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (номер державної реєстрації 0198U007793).

Мета та основні завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретичних положень відповідних наукових праць, чинного законодавства України, а також практики його застосування, з'ясувати конституційно-правовий статус

закордонних українців, сформулювати ряд пропозицій та рекомендацій щодо його удосконалення.

Для досягнення вказаної мети дослідження було визначено такі основні завдання:

- проаналізувати еволюцію політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців;
- з'ясувати зміст поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців»;
- охарактеризувати нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців;
- проаналізувати порядок та припинення надання статусу закордонного українця;
- охарактеризувати правовий статус та діяльність Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади з питань закордонних українців;
- проаналізувати права та обов'язки закордонних українців за законодавством України;
- з'ясувати порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України;
- охарактеризувати механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України;
- сформулювати ряд конкретних пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення законодавства України з питань закордонних українців, а також практики його застосування.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини у сфері прав людини.

Предмет дослідження. Предметом дисертаційного дослідження є конституційно-правовий статус закордонних українців.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є цілісна сукупність методів і прийомів наукового пізнання, використання яких

обумовлено системним підходом. Діалектичний матеріалізм, як універсальний метод наукового пізнання, дав змогу з'ясувати особливості елементів конституційно-правового статусу закордонних українців, виявити взаємозв'язки між ними. Історично-правовий метод використано для аналізу еволюцію політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців (підрозділ 1.1.). За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат досліджуваної проблематики (підрозділи 1.2.). Формально-юридичний метод використано для характеристики нормативних засади конституційно-правового статусу закордонних українців (підрозділ 1.3.); для аналізу прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України (підрозділ 3.1.); для з'ясування порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України (підрозділ 3.2.). Системно-структурний метод застосовано під час дослідження умов та порядку надання статусу закордонного українця, а також його припинення (підрозділи 2.1.). Порівняльно-правовий метод використано для аналізу досвіду захисту прав і законних інтересів закордонних українців (підрозділ 3.3.). Статистичний метод використаний для аналізу практики діяльності Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади з питань закордонних українців (підрозділ 2.2.).

Науково-теоретичною базою дисертації є наукові праці вчених з конституційного права, адміністративного права, теорії держави і права, міжнародного права та інших галузей юридичної науки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців.

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження становлять кодифіковані акти національного законодавства (Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України), закони та інші нормативно-правові акти, зокрема: Закон України «Про закордонних українців», «Про громадянство України», «Про імміграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана дисертація є одним з перших у науці конституційного права комплексним науковим дослідженням проблематики конституційно-правового статусу закордонних українців. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, що характеризуються науковою новизною, мають важливе теоретичне і прикладне значення. До найбільш значущих з них належать:

уперше:

– визначено поняття «нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців» як систему норм та принципів права, закріплених у Конституції України, Законах України та інших нормативно-правових актах чинного законодавства України, що визначають права, свободи та обов'язки закордонних українців, механізм їх реалізації та захисту, а також їх гарантії;

– встановлено етапи еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців: 1) етап з часів Київської Русі до 1917 року; 2) етап часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр.; 3) етап часів Радянської України; 4) етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року; 5) новітній етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, який розпочався з 4 березня 2004 року;

– визначено ознаки поняття «механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України»: 1) цей механізм складається з нормативних та інституційних елементів; 2) даний механізм функціонує на національному рівні – за законодавством України; 3) цей механізм функціонує з метою захисту прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців;

удосконалено:

– поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців», яке розглядається як система прав, свобод та обов'язків закордонних українців, механізм їх реалізації та захисту, а також їх гарантії, що закріплені у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України, з метою забезпечення задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, підтримання зв'язків закордонних українців з Україною як їх материнською державою, реалізації політики України щодо закордонних українців, забезпечення єдності українців світу, розвитку української культури та мови;

– вчення про права закордонних українців, зокрема, зазначено, що основною особливістю права на вищу освіту закордонних українців за законодавством України є застосування до них політики підтримки з боку України з метою сприяння таким особам у збереженні їх української ідентичності, а також сприяння розвитку українських громад діаспори;

– вчення про статус закордонного українця, зокрема, обґрунтовано потребу надання нових спеціальних прав закордонним українцям, в тому числі права на безоплатне користування житлом, яке знаходиться у державній чи комунальній власності, для осіб, що мають статус закордонних українців і постійно чи тимчасово проживають на території України, незалежно від громадянства таких осіб, а також необхідність впровадження електронних послуг для закордонних українців;

набули подальшого розвитку:

– питання порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України, зокрема, встановлено, що доцільною є подальша лібералізація порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України, а також підвищення ефективності діяльності уповноважених органів публічної влади щодо повернення на історичну Батьківщину закордонних українців, враховуючи сучасну демографічну кризу в Україні;

– вчення про вплив громадянського суспільства на забезпечення та захист прав закордонних українців, зокрема, встановлено, що неурядові організації

закордонних українців, як інституції громадянського суспільства, відіграють провідну роль у збереженні національно-культурної ідентичності закордонних українців, розвитку української мови та культури закордоном у відповідних країнах проживання закордонних українців;

– питання співпраці неурядових організацій закордонних українців та України з питань благодійної діяльності, зокрема, обґрунтовано, що Україна має підтримувати такі спільні благодійні проекти та гуманітарні ініціативи з неурядовими організаціями закордонних українців, як в Україні, так і за її межами – у регіонах компактного проживання закордонних українців, а також, при можливості, здійснювати їх часткове фінансування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження теоретичних та практичних проблем конституційно-правового статусу закордонних українців;

- правотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства України з питань конституційно-правового статусу закордонних українців;

- правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення реалізації та захисту прав закордонних українців;

- навчальному процесі – в юридичних та інших вищих навчальних закладах під час вивчення дисципліни «Конституційне право України», «Права людини», при написанні монографій, науково-практичних посібників, підручників, підготовці методичних рекомендацій, а також для викладання лекцій та при проведенні практичних занять.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації автором апробовані на засіданнях кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет», а також на науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука в ХХІ

столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (м. Запоріжжя, Україна, 12-13 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження теоретичного та практичного характеру оприлюднені у 8 наукових працях, з яких 6 статей опубліковані у фахових виданнях України та 1 у закордонному виданні, включених до міжнародних інформаційних і наукометричних баз, а також у доповіді на науково-практичній конференції.

Структура та обсяг дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, котрі поділені на 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що містить 214 найменувань. Загальний обсяг дисертації – 219 сторінок, з них основного тексту – 171 сторінка.

РОЗДІЛ 1.

ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ

1.1. Еволюція політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців

У контексті дисертаційного дослідження важливе значення має дослідження проблематики засад конституційно-правового статусу закордонних українців. У рамках цього, насамперед, доречно проаналізувати еволюцію політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців.

Проблематика еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців набуває важливого значення враховуючи сучасний розвиток конституційно-правовий статус закордонних українців, міграційні процеси, глобалізацію, потребу ефективного захисту прав та законних інтересів закордонних українців, а також збереження їх мовної та культурної ідентичності, співпраці України із закордонними українцями, їх громадами та неурядовими організаціями.

Еволюція політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців відбувається протягом тривалого часу і вже пройшла різні етапи.

У рамках еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців можна виокремити наступні етапи:

1. Етап з часів Київської Русі до 1917 року.
2. Етап часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр.
3. Етап часів Радянської України.

4. Етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року.

5. Новітній етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, який розпочався з 4 березня 2004 року, після прийняття Закону України «Про закордонних українців».

Нижче розглянемо кожен із вищезгаданих етапів еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців більш детально.

1. Етап з часів Київської Русі до 1917 року він пов'язаний із заснуванням Київської Русі як давньоруської держави, яка стала основою для формування української нації. Процес формування української нації та української національної ідентичності відбувався протягом цього етапу.

Одним із прикладів розширення Київської Русі стало заснування Тмутороканського князівства на сучасному Таманському півострові – найменування «заморського володіння» Київської Русі з центром у місті Тмуторокань. Існувало у X-XI ст. і займало частину сучасного Таманського півострова на Кубані, який у минулому становив групу островів, утворених рукавами Кубанської дельти. Тмутороканське князівство вже існувало за князювання Володимира Святославича, який згідно з «Повістю временних літ» посадив 988 року в Тмуторокані свого сина Мстислава Володимировича. Останнім руським князем Тмуторокані був Олег Святославич. У зв'язку з міжусобною боротьбою князів за нього і посиленням тиску половців воно втратило зв'язок з іншими українськими землями. Після 1094 року Тмуторокань зникає зі сторінок руських літописів; ймовірно, вона перейшла під владу візантійського імператора Олексія I Комніна[1]. Відомості щодо правового становища руських надалі у Тмуторокані нині не збереглися.

Отже, Київська Русь стала початковим етапом для процесу формування української державності. Із її занепадом та занепадом Галицько-Волинського князівства українська державність припинилася і українці стали національною меншиною на своїх історичних землях у складі різних держав.

Найкраще становище українців було у складі Литовсько-Руської держави. Руська мова стала державною у Литовському князівстві. В основі Литовських статутів – кодексів середньовічного права Великого князівства Литовського – лежали звичаєві та писані норми давньоруського права, тобто «Руської правди» та звичаєвого права доби Київської Русі. У Литовській державі у період з XIV і до XVI ст. коли руські (білоруські та українські) землі увійшли до Литовської держави і склали близько дев'яноста відсотків території останньої, тут панувало звичаєве руське право, норми якого застосовувались не тільки в етнографічних білоруських та українських областях, а й у самій Литві[2, с. 143-144].

Негативом для української нації було те що протягом тривалого часу більшість держав, до складу яких в різні роки даного етапу входили українські землі, проводили політику дискримінації та асиміляції українців, зокрема, царська Росія, в якій було прийнято, навіть, такі дискримінаційні антиукраїнські акти як Валувський циркуляр та Емський указ у 19 ст. Валувський циркуляр від 30 (18 – за старим стилем) липня 1863 року – таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою. Згідно з указом заборонялась публікація релігійних, навчальних і освітніх книг, однак дозволялась публікація художньої літератури. Мотивом до видання циркуляру стали підозри царської влади, що публікації книг українською мовою стимулюють зростання сепаратистських, пропольських та антицарських настроїв. Дію Валувського циркуляру було закріплено і розширено шляхом видання імператором Олександром II Емського указу 1876 року, згідно з яким видання творів українською мовою заборонялося практично повністю[3].

Видатний син українського народу Т.Шевченко з приводу царського гніту, України та українців, зокрема, писав: «Як понесе з України у синєє море кров ворожу... отойді я і лани і гори — все покину, і долину до самого Бога.

Молитися... а до того я не знаю Бога. Поховайте та вставайте, кайдани порвіть і вражою злою кров'ю волю окропіте. І мене в сім'ї великій, в сім'ї вольній, новій, не забудьте пом'янути незлим тихим словом» («Заповіт»). «Схаменіться, недолюди, діти юродиві! Подивіться на рай тихий, на свою країну, полюбіте щирим серцем велику руїну, розкуйтеся, братайтеся, у чужому краю не шукайте, не питайте того, що немає і на небі, а не тільки на чужому полі. В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля». («І мертвим, і живим, і ненародженим...»)[4].

Стосовно проблеми русифікації України, М. Драгоманов писав: Коли ж признаємо, як дійсно й є, що «обрусеніє» єсть ознака й наслідок не національного духу, а певної державно-адміністративної системи, тоді ми ставимось зразу на реальний ґрунт в боротьбі з тим обрусенієм: станемо боротись з тою системою і притому боротись безпремінно, маючи спільників, між котрими будуть і самі великоруси, бо система шкодить і їм, душить і їх. Ми вже сказали, що система та – політично-адміністративна централізація, заострена чиновницько-царським самодержавієм. Система ця має ворогів в усій Росії, і ті вороги – природні наші спільники, з котрих, проте, ми мусимо зробити вибір відповідно плебейському стану нашої національності, пам'ятаючи, що, напр., аристократичні противники російського уряду самі стануть на його бік проти нас або кликатимуть його проти нас, як тільки виступлять одні проти других їх і наші класові інтереси[5].

Чимало утисків і дискримінації зазнавали українці, які проживали на своїх землях, що свого часу входили до складу Оттоманської імперії, Австрійської імперії, Речі Посполитої. Все це, разом із бідністю, відсутністю можливості знайти оплачувану достойну роботу, неналежним доступом до земельних ресурсів українців на їх історичних землях, неналежною системою освіти та охорони здоров'я, стало причиною після скасування кріпосного права у 1848 році в Австрійській імперії, і в 1861 році в Російській імперії, для масової еміграції українців з їх історичних земель, особливо в Канаду та США, а також до Сибіру та Далекого Сходу. Зокрема, тільки із території сучасного

Закарпаття, виїхали до США з 1848 року по 1918 рік майже половина всіх етнічних українців.

У 70–90-х рр. 19 – на поч. 20 ст. спостерігалася масова, здебільшого стихійна, еміграція українців в межах Російської імперії, зокрема до Середньої Азії та Сибіру, з Катеринославської, Київської, Полтавської, Чернігівської, Харківської, Херсонської та інших губерній. Найбільші переселенські хвилі українців до Азії та Сибіру були пов'язані з будівництвом Транссибірської магістралі (90-ті рр. 19 ст.) та столипінською аграрною реформою. Загальна кількість емігрантів-переселенців з українських земель наприкінці 19 – поч. 20 ст. сягнула кількох мільйонів осіб; вони компактно розселилися в Південно-західному Сибіру та Північному Казахстані (Сірий Клин), на Далекому Сході, зокрема в Приморському краї, Амурській області, Хабаровському краї (Зелений Клин) та інших регіонах[6].

Один з ідеологів українського націоналізму та боротьби за незалежну Україну М.Міхновський у відповідь на заборону офіційної влади зробити напис українською мовою на пам'ятнику Котляревському в Полтаві, написав «Одвертий лист до міністра Сипягіна» (1900 р.), який закінчувався словами: «Українська нація мусить скинути пановання чужинців, бо вони огиджують саму душу нації. Мусить добути собі свободу, хоч би захиталася ціла Росія! Мусить добути собі визволення з рабства національного та політичного, хоч би пролилися ріки крові! А та кров, що поллеться, впаде як народне прокляття на Вашу голову, пане міністер, і на голови всіх гнобителів нашої нації[7].

Депортації населення з українських земель відбувалися і в роки Першої світової війни. З метою «нейтралізації німецького національного елемента» військовим відомством Російської імперії впродовж 1915–1916 рр. до Поволжя, Приуралля, Кавказу та Сибіру було депортовано 150 тис. німецьких колоністів, що проживали у Волинській губернії (майже 500 волинських колоній припинили своє існування). В смузі дії Південно-Західного фронту підлягали виселенню чехи, поляки, євреї, які розглядалися Ставкою Верховного головнокомандувача як потенційні вороги Російської імперії. В ході бойових

дій та в період окупації Східної Галичини рос. військами здійснювалися масові депортації українського населення (упродовж 1914–1915 рр. з території регіону вглиб Росії було виселено 13 тис. осіб, серед них греко-католицькі священники – митрополит УГКЦ А.Шептицький, ректор Львівської духовної семінарії Й.Боцян та ін.). Масові депортації укр. нас. з тер. Галичини та Буковини в часи військ. конфлікту практикувалися й урядом Австро-Угорщини[8].

Отже, протягом даного періоду обґрунтовувалася, зокрема, у працях Т.Шевченка, М.Драгоманова, потреба створення української незалежної держави та звільнення українських історичних земель від гніту Російської та Австро-Угорської імперій.

2. Етап часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр. характеризується піднесенням української національної свідомості та початком боротьби за незалежну українську державу. На цьому етапі відбулося повноцінне відродження свідомості української нації, яка почала боротьбу за свою ідентичність, культуру, мову та єдність в рамках національної держави.

Центральна Рада, УНР, Українська держава на чолі з гетьманом П.Скоропадським, ЗУНР, Директорія УНР внесли вагомий внесок у відродження української нації, в її незламність та нескореність, прагнення до свободи, до власної єдиної соборної української держави, а також звільнення від гніту різних окупантів всіх історичних українських земель.

Важливими лідерами та мислителями, які внесли вагомий внесок у розвиток політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців на цьому етапі були: М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра та інші.

У даному контексті можна погодитися із думкою В.Огієнка про те, що Українська революція була багата на самобутніх і непересічних постатей, про яких пам'ятають і тепер. Якщо ж згадати діячів із "першого ешелону" тогочасних українського життя і політики, то не дуже помилимося, сказавши, що найповніше уособлюють Соборність постаті Михайла Грушевського, Володимира Винниченка та Симона Петлюри.

Винниченко та Петлюра безпосередньо брали участь у процесі підготовки та проголошення Акту Злуки. Михайло Грушевський як творець національного нарративу та найбільш авторитетний діяч українського національного руху, голова Української Центральної Ради зробив вагомий внесок в розбудову українства в ті часи та найбільше асоціюється з українською тогочасною ідеєю державотворення. Імена цих людей якнайповніше пов'язується із українством, так чи інакше всі вони належать національного пантеону відомих історичних діячів[9].

Щодо потреби єдності українських земель М.Грушевський ще у 1907 році зазначав: «Не чіпатися того, що ділить і роз'єднує поодинокі частини української землі, а пильнувати того, що лучить і єднає їх до купи, і се зміцнювати і розвивати мусимо... Єднатися, концентруватися, а не ділитися, не розбігатися – се повинно бути у всім нашим гаслом». А з приводу міжнаціональних відносин він зазначає: «Всякі прояви українського шовінізму, виключності, нетолеранції супроти інших народностей несимпатичні й небажані взагалі коли б то не було. Тепер же, в нинішніх обставинах, коли так треба такту і поваги, порозуміння і солідарності для досягнення великої мети, - вони недопустимі зовсім, їх треба попросту признати національним злочином і виступати проти них з усією рішучістю»[10, с. 108].

М.Грушевський у праці «Хто такі українці і чого вони хочуть» зазначає: «... зістанеться, певно, далеко більше таких людей, котрі схочуть зіставатися і дали при своїй народності неукраїнській, тільки згідно з Українцями раді працювати для добра краю, добиватися для нього свободи і долі. З ними Українці будуть порозуміватися у всім, що торкається нового ладу на Україні»[11, с. 114].

М.Грушевський у праці «Початки громадянства (генетична соціологія)» зазначає: «Я вважаю, що та стадія українського життя, в яку ми ввійшли, вимагає високого морального настрою, спартанського почуття обов'язку, певного аскетизму і навіть героїзму від українських громадян. Хто не може відповісти сим вимогам, той не гідний того великого часу, який ми переживаємо. Хто хоче бути гідним громадянином, той мусить видобути з себе

сі моральні сили. Царство свободи здобувається також сильним примусом над собою, як і царство Боже, обіцяне колись вірним християнам»[12].

В центрі багатогранної діяльності В.Винниченка на чолі Генерального Секретаріату (аж до його відставки з цієї посади 9 січня 1918 р.) була турбота про територіальну консолідацію і єдність УНР.

На наступних етапах Української революції В. Винниченко продовжував боротьбу за втілення у життя ідеалу соборності. Очолований ним Український Національний Союз (далі – УНС) ще в середині жовтня 1918 р. виступив з широкою програмою збирання соборної України, розрахованою на міжнародну громадську думку. “Ґрунтуючись же на праві кожної нації на визначення свого національно-державного життя, так виразно проголошеному в мировій програмі Вільсона, а також спираючись на історичне та природне право кожного народу гуртувати в одно ціле відірвані від його часті, Український Національний Союз, – говорилося в його заяві про внутрішнє і міжнародне становище України, підписаній головою Союзу В. Винниченком і секретарем П. Дідушком, – вважає цілком природним і необхідним злучення в один державний український організм всіх заселених українцями земель, які до цього часу через історичні та міжнародні обставини не ввійшли в склад Української держави, цеб-то: Східної Галичини, Буковини, Угорської України, Холмщини, Підляшшя, частини Бессарабії з українським населенням, частини етнографічно-української Донщини, Чорноморії і Кубані”. Ця заява по-суті мала значення програми-максимуму, як виголошення заповітного ідеалу соборності, до якого повинні були прагнути всі частки розкиданого від Карпат до Кавказьких гір українського народу.

Позиція керівництва УНС щодо даного питання зафіксована також у його відповіді представникам Антанти на умови допомоги останньої Україні, даній на початку листопада 1918 р. В ній підкреслювалось, що обов’язковим є признання самостійності України і прилучення до нас Галичини, Буковини, Криму, Кубані і забезпечення прав українських колоній в Сибірі, Туркестані[13, с. 101-102].

На рубежі 1918 й 1919 років Петлюра вирішив підтримати Західно-Українську Народну Республіку у війні з Польщею, а згодом підтримав об'єднання обох українських держав у січні 1919 р. Після відступу військ УНР із Києва (4 лютого 1919 р. столицю захопили більшовики) й виїзду В. Винниченка за кордон 11 лютого 1919 р. Симон Петлюра став Головою Директорії, одночасно перервав членство в УСДРП. Йому одначе не вдалася спроба порозуміння з Антантою. Франція жадала усунення Петлюри, трактуючи його як більшовика й анархістського ватажка[14].

Практична діяльність С.Петлюри та В.Винниченка щодо проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР[15] від 22 січня 1919 року стала важливим кроком в об'єднанні української нації та створили засади соборної української держави.

Урочистості 22 січня 1919 р. з приводу соборності українських земель розпочалися промовою голови делегації ЗУНР, віце-президента УН Ради Л. Бачинського, який, зокрема, сказав: “Український нарід західньо-українських земель, будучи одною кров'ю, одним серцем і одною душею з усім народом Української Народної Республіки, власною нашою волею хочемо й бажаємо одновити національну державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого і Ярослава Мудрого, а до якої стреміли наші великі гетьмани – Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Відсьогодні Західна Україна лучиться в одне нерозривне тіло, в Соборну й Суверенну Державу”.

Текст Універсалу Директорії про злуку УНР та ЗУНР зачитав Ф. Швець. У ньому наголошувалося: «Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина і Угорська Україна) і Наддніпрянська велика Україна... Однині є незалежна Українська Народна Республіка».

С. Петлюра з балкона губернського земства звернувся до населення “Я, як отаман всього війська українського, кажу вам, що ми зо всіх боків оточені ворогами. Не слів, а діла чекає від вас УНР”. Він закликав населення до вступу

до армії, бо після ліквідації держави П.Скоропадського військо значно зменшилося[16].

Згодом у незалежній Україні 22 січня, на згадку про події 1919 року, стало державним святом, яке встановлено в Україні «...враховуючи велике політичне та історичне значення об'єднання Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки для утворення єдиної (соборної) української держави установити День соборності України, який відзначати щорічно 22 січня – у день проголошення в 1919 році Акта злуки...» згідно з Указом Президента України «Про День соборності України»[17] від 21 січня 1999 року № 42/99. У цей день прийнято також згадувати іншу подію, яка відбулась рівно на рік раніше 22 січня 1918 р. - прийняття IV Універсалу УЦР, яким проголошувалася повна незалежність УНР.

Закон про громадянство УНР від 2 березня 1918 та Закон про реєстрацію громадянства УНР від 4 березня 1918 – конституційні акти, ухвалені Українською Центральною Радою. Згідно з цими законами громадянином Української Народної Республіки вважалась особа, яка народилася, постійно проживала на території України та отримала свідоцтво про належність до громадян УНР. Подвійне громадянство виключалося. Громадянам УНР надавалася вся повнота громадянських і політичних прав. Водночас вони зобов'язані були коритися законам держави, боронити її від ворогів і підтримувати в ній добрий лад, свободу, рівність і справедливість. Закони регламентували порядок вступу до громадянства і виходу з нього, визначення громадянства жінок і дітей, одержання свідоцтва про громадянство, складання обов'язкової присяги («приречення») громадянина УНР. Закони про громадянство УНР сприяли загальному вирішенню правових проблем, пов'язаних із громадянством. Проте низку їх положень було сформульовано таким чином, що залишалася можливість використання їх з недемократичними цілями. Так, усі питання громадянства було віднесено до компетенції МВС, а не найвищого органу державної влади; до осіб, які прагнули набути українського громадянства, ставилася неконкретизована вимога, щоби вони «не помічені

були ніколи в діяльності проти Української держави», а своїм родом занять були тісно пов'язаними з територією України. Пропонувалася норма, згідно з якою дружина автоматично набувала громадянства свого чоловіка, якщо протягом певного строку вона не заявляла іншого громадянства (або не висловлювала бажання вважатися особою без громадянства). Ставилася вимога про загальнообов'язкову реєстрацію громадянства через процедуру доведення свого права на громадянство з допомогою свідків. За отримання свідоцтва про громадянство необхідно було сплачувати гербовий збір.

Наприкінці квітня 1918 року на розгляд законодавчої комісії УЦР було подано проект (складений за участю Б.Кістяківського та О.Ейхельмана) нового закону про громадянство, оскільки досить багато положень чинних законів виявилися некоректно сформульованими, а деякі з їхніх вимог були практично нездійсненними.

Цей проект, однак, не був ухвалений УЦР через гетьманський переворот 1918 року. 2 липня 1918 Гетьман ухвалив Закон про громадянство Української Держави, основні його положення були запозичені з проекту нового закону про громадянство УНР[18].

На жаль, ця українська національно-визвольна боротьба 1917-1922 рр. не увінчалася створенням єдиної соборної української держави, але стала вагомим підґрунтям для подальшої української національної-визвольної боротьби в наступні роки, зокрема: проголошення Карпатської України, збройної боротьби УПА за незалежну Україну, діяльність органів УНР в екзилі, і для подальшого проголошення незалежної України 24 серпня 1991 року.

Отже, видатні політичні діячі часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр., зокрема: М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра, основний акцент у своїх працях робили на потребі створення української національної держави, а також об'єднання українських історичних земель у рамках цієї держави і створення Соборної України, а також налагодження співпраці із громадами закордонних українців. Акт злуки УНР і ЗУНР від 22 січня 1919 року став відображенням таких ідей вищезгаданих політиків, а

також споконвічних прагнень українців до створення соборної національної держави.

3. Етап часів Радянської України характеризується поширенням комуністичного світогляду на теренах України.

Міграційні процесі тривали і в цей період активно на українських землях. Так, ще у 1920-21 уряд УРСР уклав з сусідніми державами ряд угод про репатріацію громадян УРСР. У всіх випадках ішлося про добровільну репатріацію, хоч представники СРСР намагалися вести агітацію за репатріацію головно у таборах інтернованих вояків Армії УНР у Польщі з обіцянкою помилування і повернення громадських прав. Те саме робили польські представники у таборах інтернованих вояків УГА у Чехословаччині. Деяка частина українських втікачів і вояків повернулася до УРСР або до Польщі[19].

З утвердженням радянської влади в Україні за рішенням більшовицького уряду підлягали виселенню представники державних установ та організацій царської Росії, урядів Української Народної Республіки та гетьмана П.Скоропадського, члени різних політ. партій (меншовики, есери, анархісти та ін.). Упродовж 1930-1952 років в Україні набула поширення практика виселення значних мас людей і навіть цілих народів. Репресивні заходи підкріплювалися відповідними законодавчими актами, наказами, на базі яких силовими структурами УСРР–УРСР тільки в 1936-1952 роках було депортовано на спецпоселення за межі республіки більше 552 тис. громадян. Під час колективізації сільського господарства в 1930–1931 рр. на основі рішень вищих органів влади та державного управління СРСР на заслання до Уралу, Сибіру, Далекого Сходу, Якутії було примусово відправлено з УСРР 63 817 сімей заможних селян[8].

На теренах Західної України, яка увійшла до складу Польщі у міжвоєнний період продовжився розвиток політико-правової думки щодо потреби об'єднання України в Соборну державу та здійснювалася розробка концепції українського націоналізму. Так, Д.Донцов у своїй праці «Націоналізм» (1926 р.) розмірковуючи над причинами поразки національно-визвольної боротьби

українців 1917-1922 рр. зазначає: «не маючи яскравого ідеалу, що виразно відрізнявся б від інших ворожих, українство не могло мати сильної віри в нього. Тому й старалися підперти його розумовими доказами, від яких ідеал блід і розпливався мов туман. Для того, щоб ідеал був ясний, треба його «відрізнити і протиставити тому, що противне йому». Цього українство ніколи не робило!»[20].

У перші роки СРСР до 1930 року відбувалася політика коренізації, в рамках якої відбувалося національно-культурне відродження українців, припинилося жорстке переслідування українців за їх національну ідентичність з боку центрального радянського уряду, почали створюватися українські національні школи, заклади культури, діяла Українська автокефальна православна церква.

М.Хвильовий у праці "Україна чи Малоросія?"[21] (1926 р.) висуває такі актуальні гасла повернення до Європи, європейської орієнтації модерної української культури. Наголошує на тому, що рубати вікна в Європу українцям не треба, бо паростки західної культури завжди проростали тут органічно. Прихильники модернізаційної моделі розвитку здобули очевидну перевагу, Хвильового підтримали чи не всі авторитетні українські письменники. Тоді до дискусії долучилися партійні ідеологи. Більше за те, 1926 р. таємний обіжник (циркуляр) ГПУ УСРР "Про український сепаратизм" визнав небезпеку "культурної роботи" для самого існування більшовицького режиму. Мовляв, хоч "українські націоналісти" припинили відкриту боротьбу з радянською владою, але нової ідеології не прийняли. І врешті, злякалися навіть у Москві: більшовицький вождь Йосип Сталін пише 26 квітня 1926 р. спеціального листа до очільника українських більшовиків Лазаря Кагановича з рішучим осудом позиції Миколи Хвильового, котрий, мовляв, кличе український народ «геть від Москви»[22].

З початком репресій в СРСР з 1931 року згортаються окремі позитивні здобутки перших років радянської влади, і починається політика масових репресій та встановлення жорсткого тоталітарного режиму в СРСР. У 1932-1933 роках СРСР організував жахливий Голодомор в Україні, внаслідок якого

загинуло до 7 млн. українців, що є беззаперечним актом Геноциду українського народу. Так, тільки на територіях сучасної Донецької та Луганської області, де відбувається нині АТО, внаслідок Голодомору загинуло біля 3 млн. українців, замість яких на Донбас було заселено пролетарів переважно з Росії, а також багато осіб з кримінальним минулим з усього Радянського Союзу, для важких робіт в шахтах та на підприємствах Донбасу.

Тільки у 2006 році вже у незалежній Україні на законодавчому рівні було встановлено те, що Голодомор 1932-1933 років в Україні є геноцидом Українського народу – відповідно до ст.1 Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні»[23]. У преамбулі цього Закону, зокрема, піддаються осуду злочинні дії тоталітарного режиму СРСР, спрямовані на організацію Голодомору, наслідком яких стало знищення мільйонів людей, руйнування соціальних основ Українського народу, його вікових традицій, духовної культури і етнічної самобутності. А відповідно до ст. 2 цього Закону публічне заперечення Голодомору 1932-1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним.

Також Голодомор був організований і на українських історичних землях, які в роки СРСР входили до складу радянської Росії, – на Кубані, внаслідок якого загинуло біля 1 млн. етнічних українців, зникли цілі українські станиці, а з деяких станиць було депортовано всіх українців, зокрема, станиця, суттєво змінилася етнічна структура населення Кубані, в якій почали переважати росіяни, і від Голодомору також істотно постраждали німці Поволжя – біля 1 млн. загинуло.

Зараз існує декілька припущень, які різняться між собою, щодо втрат населення Кубані у період з 1930-1933 рр. Один із найбільш відомих закордонних дослідників цього питання Роберт Конквест вважав, що в 1932-1933 рр. на Північному Кавказі від голодомору вмерло не менше 1 млн. осіб. Дослідник історії депортацій в СРСР П. Полян називає кількість померлих від голоду на Північному Кавказі – 1 млн. осіб, депортованих – приблизно 250-300

тис. осіб. Російський історик Н. Ейдельман, посилаючись на матеріали, що зберігаються в архіві Гувера при Стенфордському університеті США, стверджує, що в 1932-1933 рр. з Кубані було депортовано та вмерло від голоду 2 млн. осіб, розстріляно або вмерло у в'язницях близько 250 тисяч осіб. Український історик С. Чорний наводить цифру у 700 тис. українців Кубані (приблизно половина від усього українського населення краю), що загинули під час голоду та депортацій[24].

На Кубані перепис 1926 року показав, що українці становили 49,2 відсотка від загального населення Кубані, на кілька відсотків більше, ніж росіяни. У деяких районах українців було до 90 відсотків! У травні 1927 року тодішній генсек Лазар Каганович визнав за потрібне просити ЦК ВКП(б) «утворити спеціальну комісію» для «приєднання до України прикордонних районів із більшістю українського населення». Утім, зазначає Станіслав Кульчицький, Сталін реагував на рядок із гімну УНР, в якому називалися етнографічні кордони України («від Сяну до Дону»), як бик на червоне. Тому обмежилися українізацією. У грудні 1928 року крайком затвердив трирічний план українізації 37 районів Кубані. Створили Північно-Кавказький український науково-дослідний інститут, де, серед іншого, укладали підручники для українських шкіл, яких на Кубані діяло понад 300.

У жовтні 1932 року Сталін направив на Північний Кавказ надзвичайну хлібозаготівельну комісію на чолі з генсеком Кагановичем. Північно-Кавказький край складався з 11 округів, утім комісія мала діяти лише в одному з них – Кубанському: «Основне завдання зазначеної групи товаришів – виробити й провести заходи щодо упередження саботажу сівби й хлібозаготівель, організованого контрреволюційними куркульськими елементами на Кубані». Почалися депортації, «чистки» управлінців, залякування, що «на ваше місце переселимо кращих працівників». У листопаді лише з чотирьох станиць (Полтавської, Медведовської, Урупської й Уманської) до Сибіру було вислано понад 50 тисяч осіб. Кубанських комуністів за 1932-1933 рр. арештували майже 40 тисяч [25].

Нижче розглянемо депортацію українців зі станиці Полтавської на Кубані. Населення станиці Полтавської – нащадки переселених царицею Катериною II на Кубань запорожців. За переписом 1926 року, в Полтавській було 14306 жителів, з яких 10985 назвалися українцями. Тут існував перший Всеросійський український педагогічний технікум, викладачем і директором якого був нащадок Полуботка – Микола Міхновський. І хоч в УСРР було оголошено українізацію, уряд не раз відмовлявся фінансувати «шкідливий» педтехнікум.

28 листопада 1932 р. більшовики зранку підігнали пустий ешелон, загнали туди силоміць і старих, і малих, вивезли в Сибір усе українське населення кубанської станиці Полтавська. Навіть назву станиці змінили: «Нет больше «черной станицы» Полтавской, а есть цветущая станица Красноармейская». До Полтавської відрядили ідейно перевірених учителів (комуністів і комсомольців). Хати виселених українців зайняли переселенці-колгоспники з Уралу, звільнені в запас червоноармійці й ветерани ОДПУ[26].

А вже під час Всесоюзного перепису населення 1939 року працівникам статистичних органів дали інструкції: записувати всіх корінних жителів росіянами на Кубані. Українцями визнавалися лише ті, хто приїхав з України. Таких виявилось 4,3 відсотка. Щоправда, навіть у 1940-х українську мову можна було почути в будь-якій зі станиць західної частини краю. Напередодні розпаду Радянського Союзу, згідно з офіційною статистикою, українців на Кубані було якихось два відсотки. Після останнього перепису в Російській Федерації цифра зменшилася. Тепер українці поступаються, навіть, вірменам. Більшість українців Кубані називають себе «козаками», цю ж «самоназву» вказують і під час переписів. Голова Української культурної автономії півдня Російської Федерації Ігор Жуга наприкінці 2006 року заявив, що корінні українці складають сьогодні приблизно 60 відсотків населення Кубані. І що в абсолютної більшості корінних українців Кубані (козаків) відверта негативна реакція на назву «русскіє», яку їм намагається нав'язати влада. Нині на Кубані немає жодної української школи, і, навіть, уроків української мови. Натомість місцева влада ввела курс «чорноморської говірки» як діалекту російської

мови[25]. Все це свідчить про антиукраїнську політику на Кубані Радянської Росії.

Також були і масові репресії, зокрема, і розстріли, щодо української національної інтелігенції, в тому числі і керівництва українських комуністів, які активно проводили політику українізації, хоча і на комуністичний кшталт.

З 1924 р. по 1940 р. у складі УСРР перебувала Автономна Молдавська СРР (зі столицею у м. Тирасполі), яка за юридичною природою була політичною автономією, створеною за національною ознакою[27, с. 216]. Яка згодом стала частиною Молдавської РСР, нині це територія сучасного Придністров'я, де українці і нині складають значну частину населення регіону.

Антиукраїнська політика в Польщі сприяла масовій еміграції українців у міжвоєнний період зі своїх історичних земель, зокрема, до Аргентини, Бразилії, США та Канади. Також чимало українців виїхали в країни далекого зарубіжжя у міжвоєнний період із Закарпаття, що входило до складу Чехословацької Республіки, та Буковини, що входила до складу Румунії. Але все ж таки основна причина еміграції українців у ці міжвоєнні роки – це економічна, бідність та злиденність українців на їх історичних землях. Все це сприяло радикалізації ідей щодо національно-визвольної боротьби українців, особливо напередодні і в роки Другої світової війни.

Вагомим показником збереження й розширення культурно-освітніх надбань українців в еміграції є функціонування та розвиток освіти українських дітей. Першою вищою школою став заснований на початку 1921 р. у Відні Український вільний університет. Його співзасновниками були професори І. Горбачовський, С. Дністрянський і М. Грушевський. Після закінчення Другої світової війни УВУ відновив свою роботу у Мюнхені. За час існування УВУ видав близько 100 томів "Наукових записок", "Наукових збірників", монографій, мистецьких альбомів. В університеті проводяться наукові конференції, захист дисертацій, стажування науковців з України. Вагомим здобутком української еміграції в сфері освіти й науки став Український науковий інститут в Німеччині, створений у Берліні в листопаді 1926 р.

заходами П. Скоропадського. У 1934 р. Інститут став державною інституцією, прикріпленою до Берлінського університету. При Інституті заснували бібліотеку, архів преси і бюро наукової інформації. Тут працювали: В.Липинський, С. Смаль-Стоцький, Д. Чижевський, Б. Лепкий та інші науковці. З кінця 1932 р. в інституті було започатковано серію українознавчих досліджень[28, с. 63].

Важливим етапом українського державотворення було проголошення незалежності Карпатської України 15 березня 1939 року, а також активна боротьба за українську автономію у складі Чехословацької Республіки, а також її збройний захист Карпатською Січчю від регулярної армії угорських окупантів. У ці роки важливими мислителями були А.Волошин, А.Штефан та інші, які виступали за об'єднання всіх українських земель в одну соборну українську національну державу.

Карпатська Україна 1938–1939 р. – доленосна подія в житті всього українського народу. Невеликому Закарпатському краю судилось відіграти вагомий роль в історії українського державотворення. Навіть короткотривале існування цієї держави стало символом національних прагнень всього українського народу. Адже певні події, а також вчинки окремих людей можуть переважити навіть наступ багаточисельної армії і вдихнути нове життя в національну ідею. Таким видається постання Карпатської України, яка заявила на весь світ про наміри українців жити у самостійній соборній державі[29].

Приблизно три мільйона з тих семи, котрих Україна дала в роки війни Червоній армії, не повернулися додому. Кількість сиріт, що залишилися в Україні в результаті війни, дорівнює населенню середньої європейської країни. [30, с. 436].

Згодом можна виокремити боротьбу УПА за незалежну Україну, ідейним фундатором якої був С.Бандера, а військовим очільником Р.Шухевич. Один із ідеологів ОУН М.Сціборський вважав, що за часів УНР основними причинами нездатності Центральної Ради зберегти державність України стали провінціалізм і нездатність піднятися над локально-хуторянськими

інтересами в ім'я національного ідеалу[31]. Він зазначав, що правова держава дисциплінуючи громадянина і підпорядковуючи його загальним цілям, водночас не позбавляє його права лишатися індивідуальністю. ООН у своїй програмі визначала тільки незалежну українську державу, яка мала включати всі землі, заселені українським народом[32, с. 255].

Злочини фашистів на території України були жахливими, чимало українців було вбито та замордовано окупантами та їх колаборантами, в основному підрозділами донських козаків та армії Власова, чимало населених пунктів України було знищено вщент фашистами, а їх жителів спалено чи вбито, в основному нібито через підтримку партизан, також сотні тисяч українців було вивезено на примусові роботи до Німеччини. Зокрема, у відповідній директиві А.Гітлера наголошувалося, що війська, відступаючи, повинні забирати з собою місцеве населення для використання його німецькою армією як робочої сили. Примусова "евакуація" супроводжувалася нечуваними звірствами з боку гітлерівців. Людей збирали в колони приблизно по 1000 осіб і пішки тижнями під охороною гнали сотні кілометрів у т. зв. «приймальні табори», де вони жили просто неба, навіть взимку, майже не отримуючи харчування. Про розмах депортації свідчать, зокрема, такі дані – з районів групи армій "Південь" і групи армій "А", що діяли на території України, тільки за січень – лютий 1944 року виведено 284 тис. осіб[33].

В умовах таких репресій та звірств фашистами щодо українців, збройної боротьби УПА за незалежну Україну, яка супроводжувалася масовими репресіями щодо українців Західної України, зокрема, було депортовано сотні тисяч українців із Західної України переважно до Сибіру та Казахстану, чимало етнічних українців намагалися всілякими шляхами в роки війни, а також у перші десять повоєнних років виїхати з теренів українських земель до більш стабільних економічно успішних країн. Зокрема, в ці роки почалася масова еміграція українців через треті країни не тільки до США та Канади, але й до Австралії та Нової Зеландії, чимало українців переїхало до Бельгії та Франції.

Одним із позитивів цього етапу було об'єднання українських історичних земель в рамках Радянської України в 1939 - 1946 рр. – це стосувалося західноукраїнських земель – Галичини, Волині, Буковини та Закарпаття. Останнім возз'єдналося з Україною Закарпаття, остаточний процес возз'єднання якого завершився у 1946 році. Хоча частина історичних закарпатських земель, де проживали етнічні українці, відійшла до Румунії – Південна Мараморощина, в тому числі найбільше місто етнічних українців Закарпаття – Сигот, а Пряшівщина – до Чехословаччини. Так само, Південна Буковина, в т.ч. місто Сучава, стали частиною Румунії, а окремі українські етнічні території, зокрема Холмщина та Лемківщина стали частиною Польщі.

Проте, незалежно від політичних мотивів, якими керувалися тодішні керівники СРСР та їхні партнери по антигітлерівській коаліції, ця подія дала величезний прогрес на шляху консолідації української нації, здійснення одвічних сподівань народу. Вперше у своїй багатостраждальній історії українці дістали можливість для розвитку у єдиному державному організмі[34, с. 454].

Наприкінці та по завершенні Другої світової війни з 1944 по 1952 з території західних областей було вислано на спецпоселення у віддалені райони СРСР 203 662 особи, в т. ч. сімей членів Організації українських націоналістів та Української повстанської армії та їх симпатиків – 182 543 особи, куркулів та членів їх родин – 12 135 осіб. У післявоєнний період відповідно Указам Президії ВР СРСР від 21 лютого та 2 червня 1948 з тер. УРСР (за винятком зх. областей) виселялися терміном на 8 років особи, що злісно ухилялися від трудової діяльності в сільському господарстві та вели антигромадянський спосіб життя. В березні 1951 за рішенням особливої наради при МГБ СРСР із зх. областей України у віддалені райони РРФСР було депортовано учасників секти єговістів та членів їх сімей[8].

Репатріація українців стала гостро актуальною після другої світової війни, внаслідок якої 2-3 млн. українців опинилися на території колишнього німецького Рейху та інших західних країн (див. Еміграція). Згідно з міжальянтськими угодами (Потсдам та ін.) всі чужинці мали репатріюватися до

своїх країн. У результаті заходів представництв політичних емігрантів зі Східної Європи та під тиском світової громадської думки застосовано принципи добровільності щодо репатріації людей з комуністичних країн, за винятком воєнних злочинців, яких видавали країні, що висувала право юрисдикції над ними. Радянські та інші східноєвропейські уряди створили цілу мережу репатріаційних комісій з військовим та розвідувальним персоналом. Вони довільно інтерпретували угоди про добровільність репатріації та так звані військові злочини. Доходило до трагічних випадків насильного вивезення, у тому числі і до самогубств, переміщених осіб з Німеччини й Австрії, особливо колишніх членів військових частин німецької армії (власовці, Українське Визвольне Військо тощо), наприклад, у Кемптені, Дахаві. У 1946-1949 роках радянські представники в ООН часто вимагали примусової репатріації усіх громадян комуністичних країн. Репатріації закінчилася, за деякими винятками, у 1947-1948 роках.

Репатріацією іноді називають також обмін населенням внаслідок зміни кордонів, наприклад, польсько-радянських та чехословацько-радянських у 1945-1946. Цей обмін (у випадку українців у Польщі більше примусовий, ніж добровільний) охопив близько півмільйона українців, які переїхали до УРСР. У 1950-х роках частина українців Пряшівщини (6000-8000), що виїхали по війні до УРСР, домоглися поповної репатріації до Чехословаччини, як і окремим українцям з теперішньої польської території вдалося залишити СРСР під різними приводами[19].

Однією з трагедій закордонних українців Польщі була операція «Вісла» 1947 року. Польська комуністична влада, використовуючи характерну для тоталітарних режимів засаду колективної відповідальності, здійснила злочинну військово-політичну акцію «Вісла», в ході якої на західні та північні землі повоєнної Польщі з Лемківщини, Західної Бойківщини, Надсяння, Холмщини депортовано майже 150 тисяч українців - споконвічних мешканців цих земель.

Для пропагандистського публічного вжитку польський комуністичний режим твердив, що це був єдиний спосіб остаточно побороти на цих теренах збройну

діяльність УПА. Однак справжньою метою акції «Вісла», яку тодішні польські правителі у директивних документах, як правило, під грифами «строго таємно», «таємно» старанно приховували, як рефрен звучало: «остаточно розв'язати українську проблему в Польщі», тотально депортувавши решту українців на «повернені землі», «поселюючи їх там у можливо найрідшому розпорошенні», «де вони швидко асимілюються», тобто полонізуються.

Коли ж після закінчення акції «Вісла» раптом виявилось, що не депортовано українців з трьох повітів Люблінського воєводства (Красноставський, Замостянський, Білгорайський), виправляючи цей недогляд, Державна комісія безпеки терміново 1 серпня 1947 року скерує відповідним виконавчим структурам таємну інструкцію з вимогою, що «українські родини з цих повітів, незважаючи на ступінь лояльності чи партійну приналежність мають бути виселені», включаючи «українські родини демобілізованих і солдатів діючої служби».

А щоб на місцях нового поселення українців органи влади не забували своїх функцій, 10 листопада 1947 року в таємній інструкції Міністерства повернених земель їм нагадували: «Засадничою метою переселення поселенців «W» є їх асиміляція в новому польському середовищі, слід докласти усіх зусиль, щоб ця мета була досягнута». Одночасно, щоб стерти матеріальні свідчення споконвічної присутності українців на Закерзонні, у роки панування комуністичної влади на українських етнічних землях в південно-східній Польщі руйнували церкви, українські цвинтарі, місця української національної пам'яті.

Акція «Вісла» супроводжувалась грубими порушеннями базових прав людини, жорстокими репресивними заходами. Через катівні концтабору в Явожно, як правило, без жодних правових підстав пройшло майже 4000 українців, серед них не одна сотня жінок, дітей, 22 греко-католицьких та 5 православних священиків. Від тортур, нестерпних умов перебування, хвороб там загинуло 163 ув'язнених українців. Впродовж 1947-1956 років польські військові суди винесли українцям понад 470 смертних вироків, в тому числі 3 судді спеціально створеного військового суду оперативної групи «Вісла»

протягом трьох місяців його діяльності у 1947 році засудили до смертної кари 173 українців.

У даному контексті депортаційна акція «Вісла» є етнічною чисткою з ознаками геноциду польських громадян української національності, яку здійснила повоєнна тоталітарна польська держава. Важливою є ухвала Сенату Республіки Польща від 3 серпня 1990 року, в якій засуджено акцію «Вісла», так і висловлене у ній прагнення Сенату, щоб, наскільки це можливо, були виправлені кривди, зумовлені цією акцією[35].

Друга світова війна та її наслідки викликали третю хвилю еміграції. У західному напрямку вона була майже винятково політичною. У східному – складалася з кількох компонентів: вимушена евакуація та біженство воєнних часів; репресивні депортації противників радянської влади та «ненадійного» з її точки зору населення з анексованої СРСР Західної України (в 1939-1940 рр. було депортовано до 1 млн. осіб, за 1944-1952 рр. – понад 200 тис.); організоване спрямування робочої сили на освоєння цілих земель, природних ресурсів Сибіру і Далекого Сходу Росії [36, с. 17].

І.Дзюба у праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965), написаній під впливом проведення у 1965 році в Україні репресій проти української інтелігенції: у серпні-вересні 1965-го року у Києві, Львові, Луцьку, Івано-Франківську та Тернополі були заарештовані близько трьох десятків молодих українських інтелігентів, з марксистських позицій проаналізував національно-культурну політику радянської влади в Україні. 1966 року автор відправив свою роботу першому секретарю ЦК компартії України Петру Шелесту та голові уряду УРСР Володимирі Щербицькому, а її російський переклад – керівництву КПРС.

У праці «Інтернаціоналізмі чи русифікації?» Іван Дзюба доводив, що компартія ще за часів Сталіна перейшла на позиції російського великодержавного шовінізму. Свою аргументацію автор побудував переважно на цитатах з творів Леніна та партійних документів 20-х років. Він уважав, що політика КПРС, зокрема щодо України, суперечить корінним інтересам

українського народу і вбачав вихід у поверненні до ленінських принципів національної політики[37].

Важливе значення у боротьбі за права українців в цей період мала Українська Гельсінська Група (далі – УГГ). Своїм основним завданням УГГ вважала ознайомлення світової громадськості з фактами порушень гуманітарних статей Загальної декларації прав людини[38]. УГГ 14 жовтня 1977 року подала до Ради Міністрів УРСР клопотання про реєстрацію її як громадської організації й надання їй офіційного статусу, але цього не відбулося. Після арешту М. Руденка нового Голову не обирали, але неформальними лідерами її були Олесь Бердник (до арешту 6 березня 1979 року) та Оксана Мешко. Улітку 1978 року УГГ оприлюднила програмовий документ «Наші завдання», де заявила, що виходить із «засад єдності загальнолюдських і національних прав українських громадян». Захист національних прав українців та громадян інших національностей, а також релігійних прав, був поставлений на перше місце в її діяльності.

Також було створено Закордонне Представництво УГГ у рамках контактів з українською діаспорою. Так, у січні 1977 Голова УГГ М.Руденко по телефону попросив Леоніда Плюща, який емігрував у Францію в січні 1976 р., бути представником УГГ за кордоном. У жовтні 1978 р. письмове доручення Групи представляти її за кордоном одержав член-засновник УГГ генерал Петро Григоренко, який виїхав у США в листопаді 1977 р.. Коли в жовтні 1978 р. на Захід виїхала Надія Світлична, вони створили Закордонне Представництво УГГ з осідком у Нью-Йорку, на чолі з П.Григоренко. Діяльність його розвивалася у двох основних напрямках: видання українською і англійською мовами пресових повідомлень про арешти і репресії в Україні; поїздки з виступами перед українською громадою в країнах Заходу, зустрічі з дипломатами, іноземною пресою, свідчення в Конгресі США[39].

Радянською Україною прокотилася хвиля карних процесів проти правозахисників за цинічно сфабрикованими справами: "дармоїдство" (Петро Вінс), "опір міліції" (Василь Овсієнко, Юрій Литвин), "хуліганство" (Вадим

Смогитель, Василь Долішній), "спроба звалтування" (Микола Горбаль, Вячеслав Чорновіл), "порушення паспортного режиму" (Василь Стрільців), "незаконне зберігання зброї" (Петро Розумний), "виготовлення, зберігання і збут наркотиків" (Василь Січко, Ярослав Лесів). Ніхто з членів Групи не виходив на волю: незадовго до звільнення, а то й у день звільнення жертві фабрикували нову справу (Василь Овсієнко, Юрій Литвин, Микола Горбаль, Василь і Петро Січки, Ярослав Лесів, Іван Сокульський, Ольга Гейко, Василь Барладяну). Тільки такими методами на початку 80-х років удалося фактично припинити діяльність Групи.

Усього в УГГ за час її існування вступила 41 особа. (Крім них, УГГ 1982 року поповнилася двома іноземними членами - естонцем Мартом Ніклусом і литовцем Вікторасом Пяткусом, а в кінці 1987 року було кооптовано ще шістьох). 24 з 41 були засуджені у зв'язку з членством у Групі. Вони відбули в концтаборах, в'язницях, психіатричках, на засланні понад 170 років. Загалом же на страсному рахунку 39 членів УГГ - понад 550 років неволі. А 5 загинули, в тому числі і В.Стус[40].

В останні роки СРСР в роки Перебудови почалося національне відродження серед народів СРСР, в т.ч. і українців, зокрема, було створено політичні партії, які внесли вагомий внесок у розвал СРСР та проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року.

Важливе значення мала Декларація про державний суверенітет України[41] від 16 липня 1990 року, в якій вперше в Радянський період згадується про закордонних українців, зокрема, зазначено, що Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя. Українська РСР виявляє піклування про задоволення національно-культурних, духовних і мовних потреб українців, що проживають за межами Республіки. Одним із співавторів цієї Декларації був Л.Лук'яненко[42].

Розпад СРСР був логічним завершенням процесу Перебудови, що включала демократизацію і плюралізм, адже країна, побудована на засадах авторитарної імперії, в демократичних умовах розпадається. Наприкінці 1980-их років в Радянській Україні розпочався процес національного відродження та боротьби за проголошення незалежної України, активну участь в якому брали В.Чорновіл, Л.Лук'яненко та інші.

В.Чорновіл був одним із лідерів Народного Руху України із 1989 року, з цього приводу він згадував: «Ідея створення Руху виникла спонтанно, вона йшла знизу. Прийшов час «розвалу імперії», так званої перебудови. Він закликав низи до дії, а серед інтелігенції, колишніх політв'язнів, політичних діячів виявилися люди, які вирішили очолити цей рух. Я пригадую, як 17 вересня 1989 року ми вивели на вулиці Львова 200-250 тис. осіб. Це була природна потреба різко змінити ситуацію, яка на цей момент склалася в країні: ішло розвалювання комуністичної системи, дуже активізувалися народні маси, і це треба було оформити. Перша спроба створити у Львові «Демократичний фронт сприяння перебудові» була літом 1988 року, але нас тоді розігнали собаками й ОМОНОм. Наприкінці 1988 року, зайнявши національно-патріотичні позиції, нашу ідею підтримала більшість членів Спілки письменників України. Завдяки цьому нам легше було захищатися від свавілля влади. Ми змогли виголосити програмні положення НРУ. Почалося інтенсивне зростання організацій Народного Руху в областях. У вересні 1989 року відбулися установчі збори НРУ. 1993 року НРУ був перереєстрований на політичну партію, бо, будучи громадсько-політичною організацією, ми не могли брати участь у виборах»[43].

Народний Рух України за перебудову – громадсько-політичний рух, який об'єднав численні демократичні угруповання, на основі запропонованих Спілкою письменників України Програми і Статуту (надруковано в «Літературній Україні» 16 лютого 1989 року). У березні – вересні 1989 року в більшості областей пройшли установчі конференції.

I-й (установчий) з'їзд РУХу відбувся 8-10 вересня 1989 року в Києві у конференц-залі Київського політехнічного інституту, під назвою «Народний Рух України за перебудову». У Народному Русі об'єдналися люди різних політичних переконань – від ліберальних комуністів до тих, хто сповідував ідеї інтегрального націоналізму. Але домінували в організації настрої національної демократії. Опівдні 8 вересня 1989 року в будинку культури Київського політехнічного інституту відкрилися Установчі збори Народного Руху України за перебудову. В оргкомітеті працювали 111 чоловік. Головою оргкомітету був обраний народний депутат СРСР Володимир Яворівський.

Робота рухівських депутатів в областях і Верховній Раді, масові заходи Руху, активна позиція Руху під час референдумів та інших політичних акцій мали вирішальний вплив на становлення незалежної української держави і забезпечили перемогу незалежної ідеї на референдумі 1 грудня 1991 року.

II з'їзд Руху відбувся у жовтні 1990 року. До Програми Руху введене положення про головну мету Руху – досягнення незалежності України; з назви виключені слова «за перебудову». Головою Руху був обраний Іван Драч[44].

На зламі 1980–1990-х було прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на відновлення порушених прав депортованих народів: Декларацію ВР СРСР "Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів щодо народів, яких було піддано примусовому переселенню, і забезпечення їх прав" від 14 листопада 1989 р., Закон УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»[45] від 17 квітня 1991 р. Із 1989 року розпочався процес повернення в Україну представників депортованих в роки СРСР національних спільнот з території сучасної України, зокрема: кримських татар, німців, болгар, греків.

У Преамбулі Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», зазначено, що після 1917 року, в період громадянської війни і наступні десятиріччя на землі України пролилося багато людської крові. Мільйони безвинних людей на підставі антигуманних і антидемократичних законів та внаслідок прямого беззаконня і свавілля зазнали переслідувань за

свою політичну діяльність, висловлювання та релігійні переконання. Особливо тяжкою спадщиною минулого є масові репресії, які чинились сталінським режимом та його провідниками в республіці. При судових і позасудових розправах грубо нехтувались норми Конституції, покликані охороняти права і свободи громадян, елементарні норми судочинства.

Відмічаючи, що частину осіб, репресованих у 30-40-х і на початку 50-х років, уже поновлено в правах на підставі законодавства Союзу РСР, Верховна Рада України вважає, що реабілітація жертв політичних репресій повинна охоплювати увесь період після 1917 року до моменту набрання чинності цим Законом і поширюватись на осіб, необґрунтовано засуджених за цей час судами України або репресованих на території республіки іншими державними органами в будь-якій формі, включаючи позбавлення життя або волі, переселення в примусовому порядку, вислання і заслання за межі республіки, позбавлення громадянства, примусове поміщення до лікувальних закладів, позбавлення чи обмеження інших громадянських прав або свобод з мотивів політичного, соціального, класового, національного і релігійного характеру.

Верховна Рада України засуджує репресії і відмежовується від терористичних методів керівництва суспільством, висловлює співчуття жертвам необґрунтованих репресій, їх рідним і близьким, проголошує намір неухильно добиватись відновлення справедливості, усунення наслідків свавілля і порушень громадянських прав, прагне забезпечити посильну на цей час компенсацію матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними репресіями, реабілітованим та їх сім'ям, та гарантує народу України, що подібне ніколи не повториться, що права людини і законність будуть свято додержуватись.

Цим Законом ліквідуються наслідки беззаконня, допущені з політичних мотивів до громадян України, поновлюються їх права, встановлюються компенсація за незаконні репресії та пільги реабілітованим.

Відповідно до ст. 1 вищезгаданого Закону вважати реабілітованими осіб, які з політичних мотивів були необґрунтовано засуджені судами або піддані

репресіям позасудовими органами, в тому числі "двійками", "трійками", особливими нарадами і в будь-якому іншому позасудовому порядку, за вчинення на території України діянь, кваліфікованих як контрреволюційні злочини за кримінальним законодавством України до набрання чинності Законом СРСР "Про кримінальну відповідальність за державні злочини" від 25 грудня 1958 року, за винятком осіб, зазначених у статті 2 цього Закону.

Підлягають реабілітації також особи, щодо яких з політичних мотивів застосовано примусові заходи медичного характеру.

Відповідно до ст.2 вищезгаданого Закону реабілітації не підлягають особи, щодо яких у матеріалах кримінальних справ є сукупність доказів, які підтверджують обґрунтованість притягнення їх до відповідальності за:

- зраду батьківщини, шпигунство, диверсії, шкідництво, саботаж, терористичні акти;

- злочини проти людства і людяності, каральні акції щодо мирного населення, вбивства, мордування громадян і пособництво в цьому окупантам у період Великої Вітчизняної війни;

- збройні вторгнення на територію України, організацію збройних формувань, які чинили вбивства, розбої, грабежі й інші насильства, та особисту участь у вчиненні цих злочинів.

Не підлягають реабілітації також особи, засуджені за злочини проти правосуддя, пов'язані з застосуванням репресій, навіть, якщо вони самі згодом зазнали репресій.

Згідно ст. 3 цього Закону реабілітувати всіх громадян, засланих і висланих з постійного місця проживання та позбавлених майна за рішенням органів державної влади і управління з політичних, соціальних, національних, релігійних та інших мотивів під приводом боротьби з куркульством, противниками колективізації, так званими бандпособниками та їх сім'ями.

А відповідно до ст. 4 цього Закону поновити реабілітованих в усіх громадянських правах, у тому числі в праві проживання в населених пунктах і місцевостях, в яких вони постійно проживали до репресій, поширивши це право

на членів їх сімей. Визнати недійсними пов'язані з застосуванням репресій рішення про позбавлення державних нагород, учених ступенів, військових, спеціальних і почесних звань, пенсій та інших прав. За бажанням реабілітованого або його родичів у разі смерті реабілітованого повідомлення про реабілітацію має бути безкоштовно опубліковано в пресі чи іншим способом доведено до відома громадськості за місцем роботи або проживання реабілітованого.

Переворот ГКЧП у Москві прискорив розпад СРСР, і, навіть, комуністи України, які мали більшість у Верховній Раді УРСР, за результатами виборів 1990 року, підтримали Акт проголошення незалежності України[46] 24 серпня 1991 року.

4. Етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року.

Після здобуття незалежності України з 24 серпня 1991 року почався етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні. Україна сприяла поверненню етнічних українців із республік колишнього СРСР на історичну Батьківщину. Так протягом 1992-1994 рр. в Україну повернулося біля 2 млн. етнічних українців переважно з Росії, і біля 2 млн. етнічних росіян повернулося з України до Росії.

Також продовжено було процес повернення в Україну представників депортованих в роки СРСР національних спільнот з території сучасної України, зокрема: кримських татар, німців, болгар, греків, але на цьому етапі він вже був набагато масштабнішим. Так, повернулося біля 200 тис. кримських татар, переважно з території Узбекистану. Важливе значення для повернення депортованих осіб в роки СРСР мала Бішкекська угода[47] 1992 року, укладена в рамках СНД.

Чимало політиків та видатних культурних і наукових діячів України, закликали етнічних українців повертатися до незалежної України і приєднатися до процесу розбудови незалежної України. Кілька тисяч українців повернулися до України із держав Західної Європи, США та Канади. Але розвал економіки і

зубожіння більшості населення України на початку 1990-х років, створювали чимало викликів для імміграції в Україну, яку здійснювали українці переважно з патріотичних мотивів чи возз'єднання сім'ї. Разом з тим, соціально-економічні проблеми спричинили масову еміграцію українців із території незалежної України із 1992 року, яка називається четверта хвиля міграції з України. Внаслідок цієї хвилі міграції сформувалися нові українські діаспори в різних країнах світу, в тому числі і в деяких країнах Азії та Африки, в рази збільшилася кількість українців в Італії, Іспанії, Португалії. За даними ООН із 1992 по 2004 рік з України виїхали біля 7 млн. населення.

На цьому етапі відбувалися процеси реабілітації жертв політичних репресій в радянський період, зокрема, і депортованих українців в інші республіки СРСР, які поверталися до України. Оскільки було чимало труднощів у реалізації вищезгаданого профільного Закону 1991 року, то це зумовило прийняття Постанови Верховної Ради України від 24 грудня 1993 року «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»»[48].

У ній, зокрема, зазначено, що у зв'язку з численними запитами реабілітованих громадян, комісій по поновленню прав реабілітованих, інших посадових осіб та в інтересах єдиного поняття і вірного застосування Закону Верховна Рада України постановляє: роз'яснити, що політичний мотив репресій (стаття 1) – це застосування державою примусових заходів щодо противників Радянської влади у вигляді пред'явлення обвинувачення у вчиненні політичного (контрреволюційного) злочину або визнання особи соціально небезпечною у політичному відношенні за наявності достовірних матеріалів, застосування на цих підставах репресій у судовому порядку відповідно до статей 33-34 Кримінального кодексу Української РСР у редакції 1927 року та в адміністративному порядку. А громадяни України – це особи, які постійно проживали на території України до застосування щодо них незаконних репресій, і також такі, які з різних причин були переміщені за межі України.

На цьому етапі відповідно до вимог Закону від 17 квітня 1991 року та Постанови Верховної Ради України від 24 грудня 1993 року «Про тлумачення

Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» органами прокуратури та судами впродовж 1991–2001 було реабілітовано 248 тис. 810 громадян (усього в ході реабілітаційних заходів у 2-й пол. 1950-х – 2000-х рр. було реабілітовано 740 тис. 120 громадян), безпідставно засуджених за антирадянську агітацію, порушення закону про відокремлення Церкви від держави, а також членів ОУН-УПА у кримінальних справах, в яких немає доказів про їхню причетність до вбивства та інших насильницьких дій[49].

У даному контексті можна погодитися із думкою С.Чеховича, який зазначає, що одним із аспектів міграційних процесів фізичних осіб, що шукають притулку, та біженців в Україну є їх прибуття із зон воєнних конфліктів і громадянських війн[50, с. 6]. Так чимало закордонних українців повернулося до України внаслідок воєнних конфліктів на пострадянському просторі, зокрема, із Грузії, Азербайджану та Вірменії.

У цей період почалося формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців. Зокрема, було прийнято Конституцію України[51] 28 червня 1996 року, в ст. 12 якої є згадка про українців, що проживають за межами держави.

Стосовно розробки етнонаціональної політики України Ю.Римаренко наголошує, що Новому демократичному суспільству України потрібна об'єктивна теорія в етнонаціональній сфері, яка реально відображала б життя та була спроможна стати базою моделювання і прогнозування процесів етнонаціонального розвитку, а також запобігання можливим міжетнічним конфліктам. На жаль, й досі не вироблено цільової установки етнонаціональної політики – своєчасно знаходити, спираючись на науку, на реалії життя, на живий конкретний досвід, найточніші механізми узгодження національних інтересів, сприяти національному відродженню української нації, всіх етносів України[52, с. 306].

На думку В.Колісника визначальним серед прав особи у сфері національно-культурного розвитку є прав національно-етнічної самоідентифікації, адже для кожної людини є природним ототожнення себе з певною національно-етнічною

спільнотою[53, с. 32]. Досягнення міжнаціональної злагоди в українському суспільстві обумовлюється двома істотними чинниками: по-перше, рівнем задоволення національно-культурних потреб етнічних українців, а по-друге, рівнем забезпечення національно-культурних запитів, інтересів, потреб усіх корінних народів і національних меншин. Виокремлення в тексті Конституції питання розвитку історичної свідомості, традицій і культури української нації виправдано з огляду на складну і трагічну історію українців, які вибороли своє право на національне відродження[54, с. 152].

Отже, після здобуття незалежності України 24 серпня 1991 року, чимало видатних політичних і громадських діячів України, зокрема: Л.Кравчук, В.Чорновіл, Л.Лук'яненко, Л.Кучма, обґрунтовували потребу активної взаємодії незалежної України із діаспорою в різних країнах світу, а також підтримки українських громад закордоном, обговорювалися ідеї та пропозиції формування спеціального конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні.

5. Новітній етап еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців – етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, розпочався з 4 березня 2004 року, після прийняття Закону України «Про правовий статус закордонних українців»[55]. Проект даного Закону України[56] було внесено на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України І.Осташем, В.Бондаренком та А.Деркачем ще 04 липня 2002 року, а прийнятий він був Верховною Радою України тільки 4 березня 2004 року.

У преамбулі цього Закону зазначено, що Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну.

Згідно ст. 1 цього Закону закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України. А українське

етнічне походження - це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження.

Отже, прийняття спеціального закону з питань закордонних українців 4 березня 2004 року логічно завершило процес формування цілісної концепції конституційно-правового статусу закордонних українців.

Важливу увагу питанням співпраці із закордонними українцями надавали провідні українські політики на цьому етапі. Зокрема, Президент України В.Ющенко у м. Загребі під час зустрічі з представниками української громади Хорватії 31 травня 2007 року він наголосив, що українство за кордоном є важливим елементом політики нашої держави. Він запевнив, що Україна буде активно підтримувати усі ініціативи української громади, які зміцнюватимуть політичний та економічний, культурний діалог України й Хорватії. «Для нас це є політика, яку треба проводити на рівні державних інтересів», – сказав Віктор Ющенко. Він наголосив, що українська влада усвідомлює важливість закордонних діаспор з точки зору утвердження в інших країнах національних інтересів України та свою відповідальність перед закордонним українством.

Президент України підкреслив, що як глава держави надає особливої уваги темі зміцнення зв'язків з українською громадою за кордоном. Говорячи про допомогу, яку може надати Україна представникам української діаспори у Хорватії, він відзначив, насамперед, освітянські проекти. Йдеться, зокрема про надання за потребою підручників, навчальних методик та програм, формування бібліотек української книги тощо. У цьому контексті він також відзначив актуальність теми навчання в Україні українців, які проживають у Хорватії.

Віктор Ющенко під час зустрічі також відзначив готовність української сторони підтримувати проекти щодо встановлення пам'ятників видатним українцям за кордоном. Глава Української держави також подякував представникам української громади за зусилля, яких вони докладають у питанні визнання Хорватією Голодомору в Україні актом геноциду.

Наприкінці зустрічі Президент передав представникам української діаспори подарунки, серед яких добірки художньої та довідкової літератури українською мовою, записи української народної музики[57].

Щодо закордонних українців С.Мітряєва зазначає, що закордонне українство є невід'ємною частиною національного гуманітарного простору. Діаспоральна присутність України у світі є величезним ресурсом нашої держави, який наразі залишається повною мірою неусвідомленим і незатребуваним[58, с. 111].

На основі аналізу профільного Закону України з питань закордонних українців Ю.Бисага та Д.Белов зазначають, що суттєвими недоліками даного Закону, зокрема, є: відсутність у ньому визначення терміна «правовий статус закордонного українця»; відсутність у законі тези про те, що держава бере на себе зобов'язання поетапно збільшувати «статусний набір прав» закордонних українців як реалізації політики укріплення їх правового зв'язку з історичною Батьківщиною[59, с. 125].

Негативно на міграційну ситуацію в Україні також здійснило проведення АТО на Донбасі, де із зони конфлікту виїхали в інші області України та закордон чимало місцевих мешканців.

На окупованих Росією територіях України відбуваються масові порушення прав людини. Близько 2 мільйонів громадян України були змушені залишити загарбані Росією українські території і стали внутрішньо переміщеними особами, зазнавши величезних моральних страждань і значних матеріальних збитків. Внутрішньо переміщені особи обмежені у використанні можливостей, гарантованих загально визнаними стандартами забезпечення прав людини. Організація допомоги внутрішньо переміщеним особам вимагає значних витрат з Державного бюджету України. Українська дипломатія постійно має спрямовувати зусилля на привернення максимальної уваги міжнародного співтовариства до породжених агресією Росії гуманітарних проблем та необхідності надання Україні допомоги для їх розв'язання.

Україною вжито ряд заходів, спрямованих на реалізацію міжнародно-правової відповідальності Росії за порушення нею своїх міжнародних

зобов'язань у сфері боротьби з фінансуванням тероризму, ліквідації расової дискримінації та в галузі морського права, а також на використання механізму Європейського суду з прав людини. Однак кінцевою метою зусиль України має стати повномасштабна реалізація міжнародно-правової відповідальності Росії як держави-агресора[60].

Кількість клопотань про притулок, поданих громадянами України в європейських державах, перевищила в 2015 р. 22 тис., що було на третину більше, ніж 2014 р., і в понад 20 разів більше, ніж 2013 р. Найбільше таких клопотань подано в Італії, Німеччині, Іспанії та Польщі. Разом із тим, кількість поданих українцями заяв становила лише 1,7% усіх клопотань про притулок, поданих в країнах ЄС. До того ж лише нечисленні українці отримали позитивні рішення за своїми зверненнями. У 2015 р. статус біженця в країнах Євросоюзу у відповідності до Женевської конвенції 1951 р. набули 415 громадян України, додаткову форму притулку за гуманітарними міркуваннями – 1150 осіб[36, с. 15-16].

Внаслідок географічної близькості, родинних зв'язків, проросійської орієнтації частини мешканців Донецької та Луганської областей значна частина вимушених мігрантів із зони конфлікту на Сході України виїхала до Росії. За даними Федеральної міграційної служби РФ, у 2015 р. за різних причин на території Росії було зареєстровано 2,5 млн. громадян України, або майже на мільйон більше, ніж на 1 січня 2014 р. На кінець 2015 р. на обліку перебували 273 громадянина України, яким було надано статус біженця, і 311 тис. тих, які користувалися тимчасовим притулком[36, с. 16].

На цьому етапі покращено взаємодію інституцій громадянського суспільства та органів публічної влади у сфері реалізації прав закордонних українців.

Отже, новітній етап еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців – етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, розпочався з 4 березня 2004 року, після прийняття Закону України «Про правовий статус закордонних українців», має багато складнощів і викликів, але свідчить про значний вплив політико-

правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців на поступове вдосконалення конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством України.

Основними етапами еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців є: 1) етап з часів Київської Русі до 1917 року; 2) етап часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр.; 3) етап часів Радянської України; 4) етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року; 5) новітній етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, який розпочався з 4 березня 2004 року.

Отже, у даному підрозділі проаналізовано еволюцію політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців.

1.2. Поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців» та його ознаки

У контексті розвитку України як правової держави, сучасного розвитку прав людини в Україні, еволюції громадянського суспільства, розвитку правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики поняття конституційно-правового статусу закордонних українців.

Дослідження проблематики поняття конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення чинного законодавства України про закордонних українців та для розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному підрозділі буде охарактеризовано основні ознаки конституційно-правового статусу закордонних українців; сформульовано визначення поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців»; охарактеризовано засади конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством окремих країн їх проживання, на прикладі: Естонії, Сербії та Угорщини.

Проблематика поняття конституційно-правового статусу закордонних українців є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: М.Алмаші, Ю.Бисаги, І.Лиски, Г.Москаля, А.Попка, Т.Фурдик.

Україна, як і будь-яка інша держава, котра має багатомільйонну діаспору, зацікавлена у підтримці контактів зі своїми співвітчизниками, які перебувають за її межами і не є її громадянами. Це сприяє як зміцненню зв'язків закордонних українців зі своєю історичною батьківщиною, задоволенню їхніх національно-культурних, освітніх, мовних та інформаційних потреб, так і налагодженню дружніх відносин з країною перебування української діаспори,

створенню і зміцненню в очах світової громадськості позитивного іміджу нашої держави[61].

За умов тісної взаємної співпраці українське зарубіжжя має стати для України вагомим фактором реалізації зовнішньої політики, а саме забезпечення позитивного міжнародного іміджу; розвитку економічних, культурних та інших зв'язків із зарубіжними країнами; забезпечення економічної, культурної та інформаційної присутності в геополітично важливих регіонах. Світова практика свідчить, що ведення належної діаспорної політики є вагомим інструментом впливу на інші держави. Тому належне фінансування заходів, спрямованих на підтримку закордонного українства мають стати одними із пріоритетних у зовнішній політиці України[62, с. 135].

Встановлення та активізація зв'язків з українською діаспорою останнім часом стали важливою складовою державної етнополітики, адже закордонне українство – не просто форма існування громад, а важливий інструмент української політики. Зустрічі та діалоги із українською діаспорою упродовж останніх років є складовою програми офіційних закордонних візитів Президента України. Нині наша держава постійно та послідовно підтверджує відданість проголошеному курсу на інтеграцію до європейських структур. Ось чому на сучасному етапі одним із пріоритетних напрямів державної політики є консолідація української нації, задоволення національно–культурних освітніх мовних та інформаційних потреб українців, які проживають за її межами[63, с. 30-31].

У контексті формування конституційно-правового статусу закордонних українців потрібно враховувати й інтереси закордонних українців. У даному контексті можна погодитися із думкою Л. Божук, про те, що інтереси українців зарубіжжя відрізняються, і то не тільки від країни до країни, а навіть від міста до міста. Окрім того, будучи учасником загальносвітових процесів, закордонна українська громада зазнавала та зазнає докорінних змін щодо цілей свого особистого, а також громадського і політичного життя. Для українців, які народилися у країнах поселення їхніх батьків (друге – четверте покоління

української еміграції), і для тих, хто виїжджає з України сьогодні, існують різні цілі і завдання, які мало подібні до ідеалів перших українських поселенців. Проте, є спільні, об'єднуючі всю українську громадськість поза межами етнічної батьківщини завдання – боротьба з асиміляцією, збереження національної релігійно-культурної спадщини, ширення знань про Україну в світі. Відтак, розвиток всебічних культурних, наукових, економічних зв'язків із закордонним українством потрібен, передовсім, самій Україні, оскільки кожна зарубіжна українська громада є не лише джерелом поширення знань про нашу державу, а й провідником політичного впливу її інтересів у країнах проживання[64, с. 40].

У процесі формування конституційно-правового статусу закордонних українців важливе значення, в сучасних умовах глобалізації та викликах сьогодення для України, як держави, має національна консолідація українців, не тільки в межах України, але і в усьому світі. Така національна консолідація українців зміцнилася після перемоги Революції гідності, а також анексії Росією АР Крим та м. Севастополя і початку проведення АТО на Донбасі.

Національну консолідацію розглядають у таких вимірах: консолідація територіальна, консолідація ціннісна, консолідація загальнонаціональна. Територіальна засада консолідації української нації позитивно впливає на територіальну цілісність держави. Ціннісна консолідація є важливою з огляду на культурно-історичні відмінності регіонів України. Загальнонаціональна консолідація значною мірою пов'язана із формуванням національної ідентичності.

До проблеми консолідації слід підходити не лише з точки зору стабілізації і зміцнення суспільства, нації чи демократичного політичного режиму. У широкому значенні консолідацію суспільства можна розглядати як процес визначення і розвитку мети, стратегії, інтересів, цінностей на основі внутрішніх регуляторів (менталітету, моральних, історико-культурних цінностей, соціальних стереотипів) прийнятих суспільством і державою в цілому, визнаних представниками громадських організацій, що знаходяться в

програмах політичних партій та відображених у меті суспільно-політичних рухів[65, с. 38].

З метою забезпечення єдності українців, а також збереження етнічної та національної ідентичності закордонних українців за кордоном, Україні доцільно забезпечити послідовність здійснення державної політики з питань закордонних українців, зокрема, щодо співпраці з громадами діаспори.

Взаємодія України з українською діаспорою здійснюється на різних рівнях – як на державному, так і на груповому та індивідуальному. На груповому рівні найпоширеніші контакти з українським зарубіжжям встановлюються в процесі обміну делегаціями, наукових обмінів. Має місце позитивний досвід безпосередніх контактів та налагодження співпраці між молодіжними та студентськими організаціями, між навчальними закладами України та українського зарубіжжя, проведення спільних науково-практичних конференцій, семінарів[64, с. 42].

З приводу статусу закордонних українців Ю.Бисага та Д.Белов зазначають, що статус закордонного українця відносно правового статусу іноземця є спеціальним, оскільки містить у собі ряд прав, які надані лише окремій групі іноземців; правове регулювання взаємовідносин Україна – діаспора потребує подальшого удосконалення, принаймні затвердження Концепції роботи з українською діаспорою та нової цільової програми[59, с. 127-128].

Нині поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців» не визначено у чинному законодавстві України.

В юридичній науці не існує єдиного підходу щодо розуміння поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців». Зокрема, І.Лиска зазначає, що конституційно-правовий статус закордонного українця є галузевим різновидом правового статусу закордонного українця. Він не співпадає повністю з конституційно-правовим статусом іноземця чи особи без громадянства, оскільки національним законодавством закордонним українцям надано додаткові права, зокрема, стосовно отримання візи для в'їзду в Україну, імміграції до неї тощо[66]. А Л.Л.Лабенська та К.О.Заслонова вважають, що

конституційно-правовий статус закордонних українців можна розглядати як особливий вид конституційно-правового статусу іноземців чи осіб без громадянства. Національне законодавство, що визначає конституційно-правовий статус закордонних українців в Україні, потребує вдосконалення[67, с. 25].

Отже, поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців» можна визначити як система прав, свобод та обов'язків закордонних українців, механізм їх реалізації та захисту, а також їх гарантії, що закріплені у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України, з метою забезпечення задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, підтримання зв'язків закордонних українців з Україною як їх материнською державою, реалізації політики України щодо закордонних українців, забезпечення єдності українців світу, розвитку української культури та мови.

На основі вищенаведеного визначення поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців», можна виокремити окремі його ознаки. Ознаки поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців»:

1. Це система прав, свобод та обов'язків закордонних українців закріплені у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України. Основою конституційно-правового статусу закордонних українців є саме система прав, свобод та обов'язків закордонних українців. Ця система прав, свобод та обов'язків закордонних українців є цілісною та взаємоузгодженою, вона є нормативно закріпленою у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України.

2. Він охоплює механізм реалізації та захисту системи прав, свобод та обов'язків закордонних українців, а також їх гарантії. Важливо не тільки закріпити формально права, свободи та обов'язки закордонних українців, але й створити дієвий механізм їх реалізації, захисту, а також сформувані відповідні їх гарантії. Саме вони є запорукою практичного втілення в життя, захисту та гарантування формально закріплених законодавством прав, свобод та

обов'язків закордонних українців.

3. Дана система прав, свобод та обов'язків закордонних українців закріплена в актах чинного конституційного законодавства України з метою: забезпечення задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, підтримання зв'язків закордонних українців з Україною як їх материнською державою, реалізації політики України щодо закордонних українців, забезпечення єдності українців світу, розвитку української культури та мови. Саме мета визначення статусу закордонних українців має важливе значення для задоволення потреб як окремих закордонних українців, так і реалізації державних інтересів України, а також інтересів українців як титульної нації України, збереження та розвитку української культури і мови у світовому масштабі.

Система прав, свобод та обов'язків закордонних українців закріплена у відповідних актах чинного конституційного законодавства України, зокрема: Конституції України, Законі України «Про закордонних українців»[68], Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»[69], Законі України «Про імміграцію»[70], Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»[71], Національній концепції співпраці із закордонними українцями[72], Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці»[73], Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців»[74], Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця»[75].

Засади конституційно-правового статусу закордонних українців встановлено Конституцією України та Законом України «Про закордонних українців».

Згідно ст. 11 Конституції України Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури. А

відповідно до ст. 12 Конституції України Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

У ст. 1-2 Закону України «Про закордонних українців» визначено основні засади співпраці із закордонними українцями, якими є:

- 1) визнання невід'ємності та належності кожній особі від народження основних прав і свобод людини і громадянина;
- 2) розв'язання проблем становлення та консолідації української нації;
- 3) обов'язковість задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців;
- 4) взаємне збагачення надбаннями духовної та матеріальної культури;
- 5) взаємодія з іншими державами у сфері забезпечення прав і свобод закордонних українців на засадах обов'язковості дотримання загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема невторчання у внутрішні справи інших держав;
- 6) паритет у забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб закордонних українців та національних меншин України.

Реалізацію державної політики України у сфері співпраці із закордонними українцями здійснює центральний орган виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями.

У Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» зазначено, що учасники парламентських слухань наголосили на необхідності законодавчого закріплення спрощеного порядку набуття громадянства України закордонними українцями, визначення можливих шляхів реалізації їх виборчих прав, здобуття освіти у вищих навчальних закладах України. Здійснення послідовної державної політики співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями потребує забезпечення сталого фінансування відповідних програм.

Україна має вбачати у закордонних українцях не лише об'єкт державної

уваги, а й суб'єкт тісної співпраці. З цією метою потребує подальшого вдосконалення координація дій органів державної влади та провідних осередків закордонних українців.

Для посилення координації співпраці з українськими громадами за кордоном у понад 30 країнах світу при дипломатичних установах України створено Ради громадських організацій закордонних українців, діяльність яких спрямована на їх консолідацію, збереження національно-культурної самобутності, зміцнення зв'язків з історичною батьківщиною. Помітну роль у підтриманні зв'язків з українцями за кордоном, сприянні задоволенню їх культурних, мовних, інформаційних та інших потреб відіграють Культурно-інформаційні центри у складі закордонних дипломатичних установ України.

Станом на жовтень 2009 р. зазначені центри відкрито у 15 країнах (Австрії, Білорусі, Бельгії, Греції, Грузії, Ізраїлі, Італії, Казахстані, КНР, Молдові, Польщі, Португалії, Румунії, США, Франції). За умов забезпечення фінансування планується відкриття таких центрів у Іспанії, Болгарії, Естонії, Угорщині та Чехії. На рівні Ради Європи заходи, спрямовані на забезпечення прав закордонних українців, реалізуються в рамках діяльності Парламентської асамблеї та Комітету міністрів Ради Європи, Комісара Ради Європи з прав людини та експертних органів Ради Європи. Українська всесвітня координаційна рада залучена до реалізації спільних планів заходів із збереження культурних надбань світового українства, підтримки українців в Росії, громадських організацій нової хвилі української трудової міграції.

Ефективна співпраця із закордонними українцями та їх громадськими організаціями вимагає забезпечення сталого фінансування відповідних програм. Про це йшлося у Рекомендаціях парламентських слухань "Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці", проведених у листопаді 2009 року.

Пропонувалося, зокрема, при підготовці проектів законів про Державний бюджет України передбачати належне фінансування видатків на здійснення співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями, у

тому числі: на сприяння діяльності українських культурно-інформаційних центрів в іноземних державах, де проживають закордонні українці; облаштування приміщень для громад закордонних українців, осередків української культури, бібліотек, українських шкіл та класів за кордоном технічними засобами навчання, оргтехнікою, інвентарем, меблями; придбання книг, зокрема підручників, навчально-методичної літератури, навчальної аудіо-та відеопродукції для надання допомоги у комплектуванні бібліотек, забезпеченні потреб навчальних закладів (класів, кафедр, відділень, факультетів навчальних закладів) іноземних держав, у яких вивчається українська мова; організацію з використанням Інтернету і забезпечення функціонування дистанційних навчальних курсів за програмою дванадцятирічної загальноосвітньої середньої школи для учнів, які тимчасово або постійно проживають за кордоном; проведення річного оцінювання і державної підсумкової атестації учнів закордонних українських навчальних закладів; проведення семінарів, занять для викладачів україністики навчальних закладів іноземних держав, де компактно проживають закордонні українці; надання підтримки Інтернет-виданням і друкованим засобам масової інформації закордонних українців[76].

У питанні збереження національно-культурної самобутності закордонних українців важлива роль належить українським школам, студіям, культурно-мистецьким центрам, просвітницьким товариствам. Їх кількість у місцях компактного проживання закордонних українців є вкрай недостатньою. Залишаються невирішеними питання підготовки фахівців для викладання в українських школах і центрах, забезпечення українськими підручниками, відповідними навчально-інформаційними та методичними посібниками, інвентарем.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця» затверджено Порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця, а також зразок та опис посвідчення закордонного українця. Згідно п.1 вищезгаданого

Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця Посвідчення закордонного українця – документ, який видається іноземцю чи особі без громадянства у разі прийняття Національною комісією з питань закордонних українців рішення про надання їм статусу закордонного українця.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців» утворено Національну комісію з питань закордонних українців, яка є постійно діючим органом при Кабінеті Міністрів України, основним завданням якої є розгляд питань, пов'язаних із наданням, відмовою або припиненням дії статусу закордонного українця.

Важливе значення у даному контексті має право закордонних українців на вільні контакти із своєю історичною Батьківщиною. А наявність конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством України створює сприятливі умови для реалізації такого права закордонних українців.

Україна, як демократична і правова держава, визнає право національних меншин України на вільні контакти із своєю історичною Батьківщиною. Відповідне право закріплено у ст. 7 Декларації прав національностей України[77] від 1 листопада 1991 року, згідно якої національні культурні центри і товариства, представники національних меншин мають право на вільні контакти із своєю історичною Батьківщиною. У даному контексті О.Биков вважає, що ідея відродження самобутності українського народу і національних меншин як його складової частини була закладена в Декларації прав національностей України[78, с. 45].

Важливе значення мають гарантії прав закордонних українців. У даному контексті І.Бродін визначає гарантії прав та свобод людини, як обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні і культурні умови для реалізації прав і свобод, діяльність міжнародних і національних організацій із захисту прав людини[79, с. 15].

Гарантії прав закордонних українців можна поділити на економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та правові (юридичні). З цього приводу

І.Славська зазначає, що правові (юридичні) гарантії – це передбачені законом спеціальні засоби практичного застосування прав та свобод людини та громадянина[80, с. 15]. А на думку І.Алмаші правові гарантії, за своїм призначенням, можна поділити на дві основні групи: нормативно-правові, а також організаційно-правові гарантії[, с. 354].

Отже, правові гарантії прав закордонних українців можна умовно поділити на нормативно-правові та організаційно-правові гарантії.

У даному контексті також потрібно зазначити що закордонні українці мають різний правовий статус як національна спільнота в окремих зарубіжних країнах.

В окремих країнах вони мають статус національної меншини, а окремі країни надають українцям право на національно-культурну автономію (Російська Федерація), в окремих країнах здійснюється політика багатокультурності (Канада, Австралія), в рамках якої українська громада має чимало прав і можливостей для свого розвитку, навчання рідною мовою, функціонування традиційних українських церков.

Так, згідно Закону Канади «Про збереження та збільшення багатокультурності в Канаді»[82] від 21 липня 1988 р. політика багатокультурності Канади полягає, зокрема, в наступному:

1) визнання та сприяння розумінню того, що багатокультурність відображає культурне та расове різноманіття канадського суспільства та визнає свободу усіх членів канадського суспільства на збереження, збільшення та спільне користування своєю культурною спадщиною;

2) визнання та сприяння розумінню того, що багатокультурність є фундаментальною ознакою канадської спадщини та особливостей, і що вона є безцінним джерелом для формування майбутнього Канади;

3) сприяння повній та справедливій участі осіб та спільнот усіх походжень у тривалому розвитку та формуванні усіх аспектів канадського суспільства, а також допомога в усуненні усіх бар'єрів для такої участі.

Політика багато культурності Канади, на думку В.Богатирець, передбачає повну свободу вибору для індивідуума щодо власної ідентичності. Індивідуум

не зобов'язаний дотримуватися звичаїв та цінностей власної етнічної групи, а також йому не повинні нав'язувати силоміць цінності більшості. Він не повинен страждати від будь-якої дискримінації за етнічною ознакою, водночас повинен бути захищений від неприяні з боку етнічних співвітчизників у разі небажання дотримуватися їх звичаїв та традицій. Індивідуум повинен вільно дотримуватися етнічної культури чи відхилитися від неї, приходити до культури іншої групи чи змішувати різні культури – людина повинна керуватися тільки власними індивідуальними бажаннями[83, с. 650 – 651].

Отже, політика багатокультурності Канади є вагомим внеском у забезпечення розвитку культур різних національних спільнот великої багатонаціональної держави, суспільство якої сформувалося внаслідок імміграції представників різних національних спільнот до Канади, в тому числі і українців.

Нині не існує однакової процедури формування органів національно-культурної автономії в окремих зарубіжних країн, законодавство кожної держави, де існує національно-культурна автономія, має свою специфіку у цій сфері. Нижче охарактеризуємо засади конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством окремих країн їх проживання, на прикладі: Естонії, Сербії та Угорщини.

Особливий порядок формування органів національно-культурної автономії існує в Естонії. Згідно ст. 50 Конституції Естонії[84] від 28 червня 1992 року “Національні меншини мають право створювати в інтересах національної культури самоврядні установи на умовах і в порядку, встановлених Законом про культурну автономію національних меншин”. Згідно ст. 1 Закону Естонії “Про культурну автономію національної меншини”[85] під культурною автономією національних меншин розуміють “право осіб, які належать до національних меншин, утворити культурне самоврядування для здійснення наданих їм Конституцією прав у галузі культури”. Таке культурне самоврядування національних меншин можуть утворювати особи з числа німецької, російської, шведської та єврейської національних меншин та особи,

які належать до національних меншин чисельністю більш ніж 3000 осіб.

Згідно Закону Естонії “Про культурну автономію національної меншини” основою для клопотання про створення культурного самоврядування національної меншини є список членів національної меншини. Списки членів національних меншин складають національно-культурні товариства або їх асоціації. Порядок ведення та використання списків членів національних меншин визначається урядом Естонії.

Особи з числа національних меншин, які бажають заснувати культурне самоврядування, подають відповідне клопотання Уряду Естонії через національно-культурне товариство або союз товариств. Керівними органами культурного самоврядування є рада з питань культури національної меншини та управління культури, які організують діяльність установ культурного самоврядування. Рада з питань культури національної меншини може утворювати повітове або міське зібрання національної меншини з питань культури або призначити місцевих уповноважених з питань культури.

Рада з питань культури національної меншини обирається шляхом прямих та рівних виборів, таємним голосуванням. Виборці голосують особисто на виборчій дільниці або через пошту. Для проведення виборів до Ради з питань культури національної меншини національно-культурним товариством або союзом товариств обирається головний виборчий комітет, склад якого затверджується Урядом Республіки, який одночасно призначає свого представника для здійснення контролю за дотриманням правил проведення виборів. Головний виборчий комітет у випадку потреби утворює місцеві виборчі комісії та затверджує інструкції розпорядчого характеру стосовно порядку проведення, підрахунку голосів та оголошення результатів виборів. Правила проведення виборів до ради з питань культури національної меншини розробляються та затверджуються Урядом Естонії.

Кількість мандатів до ради з питань культури національної меншини встановлюється головним виборчим комітетом, але вона не повинна бути більшою за 60 і меншою за 20. Склад ради з питань культури національної

меншини обирається строком на три роки.

Не пізніше місячного строку після опублікування результатів виборів до ради з питань культури національної меншини голова головного виборчого комітету скликає перше засідання ради з питань культури національної меншини і головує на ньому до обрання правління ради. Після цього головний виборчий комітет оголошує про припинення своїх повноважень.

Українці Естонії – одна з найбільших національних меншин на території Естонії, чисельність якої по даним останнього перепису складає близько 22 000 людей - це третя за чисельністю етнічна група Естонії. Більшість українців Естонії проживають в Таллінні і в повіті Гар'юмаа, Тартумаа, Пярнумаа.

Представники української діаспори в Естонії об'єднані в більш як 20 українських національно-культурних спільнот. Частина з них входить в склад Конгресу українців Естонії і Асоціації українських організацій в Естонії, друга частина організацій працює як самостійні одиниці. Товариства працюють як самостійні регіональні організації, кожна з них об'єднує не більше 50-70 членів.

Конгрес українців Естонії (керівник - Віра Коник) нині об'єднує більше 10 організацій, серед яких: Союз українок Естонії (створений в червні 1998 року, керівник - Лілія Чикальська), скаутська організація «Пласт» (2002 рік, керівник - Богдан Лютюк) і спортивний клуб «Дніпро» (2003 рік, керівник - Сергій Іщенко), Українське земляцтво Іда-Вірумаа (2000 рік, керівник - Ніна Д'яченко), Українське культурно-просвітницьке товариство «Стожари» м. Маарду (2000 р., керівник - Леонід Чуприна), Українське земляцтво «Барвінок» м. Раквере (2004 р., керівник - Татяна Ліндберг), Українське товариство «Смерічка» м. Ойзу (2003 р., керівник - Анна Лоовілі), Українське земляцтво м. Нарва (1996 р., керівник - Галина Малярова), Українське товариство м. Пилва (2004 р., керівник - Ліліана Череха).

Конгрес українців Естонії групується навколо Української греко-католицької церкви, яка розташована в одному будинку з українським культурним центром (керівник - Анатолій Лютюк). При церкві діє українська недільна школа і школа народних промислів, а також розташована невелика бібліотека.

При організаціях Конгресу українців Естонії діє жіноча вокальна група «Ехо» (1989 р., керівник Раїса Демчук), хор «Мрія» (1998 р., Таллінн), хор «Батьківщина» (1998 р., Нарва), дівочий ансамбль «Вербиченька» (2005 р., Нарва), дівочий ансамбль «Джерела» (2004 р., Маарду), Українська театральна студія Артстудія (1995 р., Таллінн), Театр українського обряду «Вертеп» (2001 р., Маарду), Клуб української словесності (2003 р., Таллінн).

Конгрес українців Естонії є членом Асоціації народів Естонії, Європейського конгресу українців, Всесвітнього Конгресу українців, Української всесвітньої координаційної ради. Представники Конгресу входять в склад круглого столу нацменшин при Президенті Естонії. Союз українок Естонії є членом Всесвітньої федерації українських жіночих організацій[86].

Конгрес українців Естонії співпрацює з естонськими міністерствами народонаселення, закордонних справ, культури, освіти, міськими органами влади в Україні та Естонії, Центром українознавства Київського національного університету та іншими структурами. Налагоджена співпраця з парламентською групою Естонія-Україна, яка допомагає у вирішенні багатьох питань та організації заходів. Голова Конгресу українців Естонії є членом комісії у справах національних меншин, що діє при Талліннській мерії[87].

Асоціація українських організацій в Естонії (керівник – Володимир Паламар) була створена в травні 2000 року, нині вона об'єднує: Українське культурно-просвітницьке суспільство «Просвіта» м. Таллінн (керівник – Оксана Мамутова), Союз української молоді в Естонії (керівник – Володимир Паламар), українське земляцтво м. Сілламає «Водограй» (керівник – Л.Житник), молодіжно-дитячий хореографічний ансамбль «Колор» м. Таллінн (керівник – Ніна Коорт), Культурно-просвітницьке товариство «Орфей» м. Тапа (керівник – Любов Лаур), українське товариство м. Пярну «Вітчизна» (керівник – Ніна Сушко), українське культурне товариство м. Тарту «Промінь» (керівник – Микола Стасюк). При її організаціях діють академічний хор «Україна», жіночий вокальний ансамбль «Сусідки».

Для українського населення Естонії по суботам в ефірі четвертого каналу

Естонського радіо звучить україномовна радіопрограма «Червона калина», в якій розповідається про громадсько-політичне та культурне життя України і української діаспори Естонії. При Українських громадах у таких містах як Таллінн, Сілламає, Нарва и Маарду створені і діють недільні школи.

На естонському радіо також кожний тиждень виходить в ефір передача для дітей українською мовою «Люстерко», головною метою якої є допомога дітям в збереженні рідної мови. В програмі звучать українські пісні і казки, різна цікава для дітей інформація освітнього характеру, в тому числі підготовлена і передана Національної радіокомпанією України. З 1999 по 2003 р. Українське земляцтво Естонії випускало українську газету «Струни», випуск якої був припинений через відсутність коштів[86].

Не дивлячись на доволі позитивну ситуацію щодо реалізації прав українців Естонії, вони ще й нині не реалізували своє право на культурне самоврядування і не мають права обрати власну Раду з питань культури національної меншини. А тому перспективним вбачається робота неурядових організацій українців Естонії щодо реалізації права української спільноти Естонії на культурне самоврядування в рамках чинного законодавства Естонії.

У Сербії згідно §19 Закону “Про захист прав та свобод національних меншин” зазначено, що органами самоврядування національних меншин є ради, які мають широкі повноваження у сфері розвитку мови та писемності, освіти, інформації та культури [88]. Такі ради є юридичними особами. Рада має від 15 до 35 членів, залежно від загальної кількості осіб, що належать до відповідної національної меншини, вона обирається строком на чотири роки.

Рада затверджує свій статут та бюджет у відповідності з Конституцією та законом. Рада фінансується за рахунок коштів бюджету, а також дотацій. Реєстр обраних Рад веде компетентний федеральний орган. Рада представляє національну меншину у сфері застосування мови, освіти, інформування на мові національної меншини та культури, бере участь у процесі прийняття рішень органами влади з цих питань.

Принципами формування Рад національних меншин є: добросовісність,

виборність, пропорційність та демократизм. Порядок виборів національних рад регламентовано окремим Законом.

Українці визнані в Сербії національною меншиною і мають конституційно-правовий статус національної меншини за законодавством Республіки Сербія.

Згідно з даними останнього перепису населення 2002 р., біля 5 тисяч – громадян Сербії визнають себе українцями. Регіоном компактного проживання меншини є Автономний край Воєводина, зокрема, адміністративний центр автономії Новий Сад та міста Врбас, Кула, Сремська Митровиця, Інджія – для українців. Незначна кількість українців мешкає у Белграді.

Українці Сербії 17 травня 2003 р. обрали Національну раду української національної меншини Республіки Сербія у складі 18 осіб, отримавши статус окремої національної меншини. Головою зазначеного органу було обрано Йосифа Сапуна[89].

Відповідно до Закону Республіки Сербія «Про Національні ради національних меншин»[90] 2009 року, за результатами виборів Національних рад національних меншин 2014 року було обрано Національну раду української національної меншини Республіки Сербію у складі 15 осіб[91].

Окрім національних рад, українська громада включає діяльність Союзу русинів-українців Сербії (член Світової федерації українських лемківських об'єднань) та Товариства української мови, літератури та культури ім. Т.Шевченка «Просвіта», а також низки культурно-мистецьких товариств на місцевому рівні.

Голова Союзу русинів-українців Сербії Б.Віславський (обраний у 2008 р.), почесний голова Союзу С.Сакач та члени організації спрямовують свою діяльність на організацію культурних і освітніх заходів, які сприяють збереженню української свідомості меншини. Зокрема, організуються літні школи для молоді, проводяться виставки, цикли лекцій, присвячені важливим подіям історії України та історії українців Сербії тощо.

Товариство української мови, літератури і культури ім. Т.Шевченка «Просвіта» є впливовим громадським об'єднанням української громади (голова

– С.Микитишин). Завдяки активній діяльності філій Товариства в містах Новий Сад, Кула, Врбас, Інджія та Сремська Митровиця рівень організації культурно-освітнього життя українців республіки Сербія якісно покращився.

Важливу роль у збереженні української пісенної та танцювальної культури відіграють також культурно-мистецьке Товариство ім. Івана Сенюка в м. Кула, Товариство «Карпати» у м. Врбас, «Коломийка» в м. Сремська Митровиця[89]. Обмін художніми колективами є одною з ефективних форм співпраці України та Сербії. Вона сприяє ознайомленню з культурним та духовним надбанням українського етносу в цілому[92, с. 266].

Нижче розглянемо конституційно-правовий статус українців за законодавством Угорщини.

Правовий статус української національної меншини в Угорщині визначається Конституцією Угорщини (чинна з 1 січня 2012 р.), законами Угорщини, двосторонніми документами, укладеними між Україною та Угорщиною. Це, насамперед, Закон Угорщини «Про права національних меншин» від 2011 р.; Закон Угорщини «Про вибори депутатів Державних Зборів» від 2011 р.; Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною та УР від 6 грудня 1991 р.; українсько-угорська Декларація про основні напрямки співробітництва в гуманітарній сфері від 31 травня 1991 р.; українсько-угорська Декларація про принципи співробітництва по забезпеченню прав національних меншин від 31 травня 1991 р.; Угода між Урядом України та Урядом УР про співробітництво в галузі культури, освіти та науки від 4 квітня 1995 р.; Угода про взаємне визнання та еквівалентність документів про освіту і наукові ступені, виданих в Україні та УР від 27 жовтня 1998 р.

Законом Угорщини «Про права національних і етнічних меншин»[93] від 1993 року визначено, що «національною і етнічною меншиною вважається така група населення Угорщини, яка щонайменше одне століття є вітчизняною і яка у середовищі населення держави є чисельною меншістю». Представники національних меншин мають громадянство Угорщини і вирізняються серед більшої частини населення своєю мовою, культурою, традиціями. Дія закону не

поширюється на біженців, мігрантів, іноземних громадян, що поселилися в країні. Крім українців, меншинами в Угорщині визнані також болгари, вірмени, греки, німці, поляки, роми, румуни, та інші. В Угорщині проживають представники 30 національностей, 12 з яких офіційно визнані державою як історичні національні меншини, в тому числі і українці, а 1 (роми) – етнічною меншиною.

Незважаючи на те, що Угорщина є практично мононаціональною державою, увага до національних меншин підвищена. Політичні, економічні, освітні та соціальні права нацменшин Угорщини гарантуються відповідними законами і виключають будь-яку дискримінацію за національною ознакою.

Українці, які проживають в Угорщині – це, в основному, вихідці із Західної України та Закарпаття, які переселилися до Угорщини протягом другої половини ХХ ст. Йдеться, переважно, про українців-мігрантів першого і другого поколінь, які створили сім'ї або разом з українськими родинами переїхали на постійне проживання до Угорщини. Дана група є свідомою і активною частиною українства, відіграє провідну роль у громадсько-культурному житті Товариства української культури Угорщини[94].

У 1991 році було створене Культурне товариство українців та русинів Угорщини, як представницький орган українців. Після прийняття Закону про національні меншини (1993 р.) було створено Товариство української культури в Угорщині (ТУКУ), головою якого стала Ярослава Хортяні. В 1995 році Товариство поповнилося відділеннями в Сегеді та Комаромі.

Восени 1998 року в Угорщині пройшли вибори до місцевих самоврядувань національних меншин. У результаті у чотирьох місцях Угорщини – Сегеді, Комаромі та у двох районах Будапешта (IV і IX р.) – були створені перші органи місцевого самоврядування українців Угорщини. Діяльність української громади з того часу піднялась на вищий організаційний рівень. Сьогодні діє вже 16 органів місцевого українського національного самоврядування в Угорщині. Українські місцеві самоврядування працюють, як осередки української меншини, об'єднують навколо себе місцевих українців, проводять

культурні та освітні заходи.

У січні 1999 року було створено Державний орган самоврядування українців Угорщини, як орган української культурної автономії в Угорщині[95]. Зі створенням місцевих українських само врядувань відпала безпосередня матеріальна залежність від угорських владних структур. Фінансування вони отримують в рамках річного бюджету країни від Угорського Парламенту[96, с. 55].

Від дня заснування до осені 2014 року Державне самоврядування українців Угорщини очолювала Ярослава Хортяні. На парламентських виборах навесні 2014 року її обрано речником української національної меншини в Угорському Парламенті. У зв'язку з цим, згідно чинного законодавства, вона позбулася свого депутатського мандату Державного самоврядування українців Угорщини. 28 жовтня 2014 року більшістю голосів обрано голову Державного органу самоврядування українців Угорщини – Юрія Кравченка.

З метою координації діяльності українських національних організацій на республіканському рівні постала необхідність створення централізованого органу. Для цього Державним самоврядуванням українців Угорщини було засновано Центр української культури та документації. Нова структура забезпечує культурну діяльність Державного самоврядування, організовує й направляє проведення культурних заходів відповідно до річного плану.

Товариство української культури залишилось громадською організацією, базовою для культурно-освітньої діяльності[95].

Уряд Угорщини активно підтримує роботу інституцій національних меншин, а органи місцевого самоврядування, міські голови, передбачають щорічно у відповідних бюджетах кошти під програми, акції, виставки, фестивалі[97, с. 49].

Отже, використання позитивного зарубіжного досвіду щодо врегулювання конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством країн їх проживання, зокрема: Естонії, Сербії та Угорщини, може бути частково використано для удосконалення конституційно-правового статусу закордонних

українців за законодавством України.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що сучасні тенденції розбудови України, як незалежної, демократичної і правової держави, потреба збереження єдності української спільноти в умовах глобалізації та сучасних міграційних процесів, зумовили формування та розвиток конституційно-правового статусу закордонних українців. Забезпечення належного конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе значення для еволюції системи прав людини в Україні. Перспективним є подальший розвиток конституційно-правового статусу закордонних українців.

Гарантії прав закордонних українців можна поділити на економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та правові (юридичні). А правові (юридичні) гарантії прав закордонних українців можна умовно поділити на нормативно-правові та організаційно-правові гарантії.

Використання позитивного зарубіжного досвіду щодо врегулювання конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством країн їх проживання, зокрема: Естонії, Сербії та Угорщини, може бути частково використано для удосконалення конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством України.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців» та його ознак.

1.3. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців

У процесі становлення України, як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, розвитку громадянського суспільства, еволюції правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

Дослідження проблематики нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення чинного законодавства України про закордонних українців, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному підрозділі буде проаналізовано основні нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців; сформульовано авторське визначення поняття «нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців».

Проблематика нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Бєлова, Г.Москаля, А.Попка.

За межами України нараховується від 8,2 млн. (за переписами зарубіжних держав) до 20 млн. (за різними оцінками) осіб українського походження[36, с. 17]. Україна, як і будь-яка інша держава, котра має багатомільйонну діаспору,

зацікавлена у підтримці контактів зі своїми співвітчизниками, які перебувають за її межами і не є її громадянами. Це сприяє як зміцненню зв'язків закордонних українців зі своєю історичною батьківщиною, задоволенню їхніх національно-культурних, освітніх, мовних та інформаційних потреб, так і налагодженню дружніх відносин з країною перебування української діаспори, створенню і зміцненню в очах світової громадськості позитивного іміджу нашої держави[61].

З приводу програм співпраці з діаспорою С.Мітряєва та А.Клайзнер зазначають, що більшість держав, які мають діаспори, розробили та реалізують спеціальні програми співпраці з ними, використовуючи власні діаспори як потужний засіб впливу. При цьому робота з діаспорою жорстко централізується виходячи з того, що ідеологія співпраці із співвітчизниками закордоном має бути лише державною[98, с. 67]

Щодо еміграції українців А.Микитин зазначає, що причини еміграції мають глибоку традицію, а також й очевидну закономірність: більшість емігрантів назад ніколи не повернуться[99].

О.В. Федунь та Н.І. Папіш зазначають, що проблеми міжетнічних відносин, порушення прав національних меншин є надзвичайно актуальними та потребують формування виваженої етнополітики на рівні держав і координації зусиль усієї світової спільноти[100].

Протягом останніх років Україна активізувала співпрацю із закордонними українцями, зокрема, у просуванні своїх національних політичних та економічних інтересів за кордоном, підтримці зовнішньополітичних ініціатив, утвердженні позитивного іміджу України, як демократичної і правової держави.

Враховуючи вищенаведене в незалежній Україні сформовано законодавство про конституційно-правовий статус закордонних українців. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців закріплені у відповідних нормативно-правових актах чинного законодавства України, зокрема: Конституції України, Кодексі України про адміністративні правопорушення[101], Кодексі адміністративного судочинства України[102],

Законі України «Про закордонних українців», Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Законі України «Про імміграцію», Законі України «Про міжнародні договори України»[103], Національній концепції співпраці із закордонними українцями[104], Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року[105], Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року»[106] від 18 липня 2012 р. № 682.

Отже, нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців – це система норм та принципів права, закріплена у Конституції України та інших нормативно-правових актах чинного законодавства України з питань конституційно-правового статусу закордонних українців.

Нижче розглянемо основні нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців.

Основи конституційно-правового статусу закордонних українців встановлено Конституцією України та Законом України «Про закордонних українців».

Згідно ст. 11 Конституції України Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури. А відповідно до ст. 12 Конституції України Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про закордонних українців» визначено поняття «закордонний українець» як особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України. А українське етнічне походження – як належність особи або її предків до української нації та визнання нею

України батьківщиною свого етнічного походження.

У ст. 1-2 Закону України «Про закордонних українців» визначено основні засади співпраці із закордонними українцями, якими є:

- 1) визнання невід'ємності та належності кожній особі від народження основних прав і свобод людини і громадянина;
- 2) розв'язання проблем становлення та консолідації української нації;
- 3) обов'язковість задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців;
- 4) взаємне збагачення надбаннями духовної та матеріальної культури;
- 5) взаємодія з іншими державами у сфері забезпечення прав і свобод закордонних українців на засадах обов'язковості дотримання загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема невторчання у внутрішні справи інших держав;
- 6) паритет у забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб закордонних українців та національних меншин України.

Реалізацію державної політики України у сфері співпраці із закордонними українцями здійснює центральний орган виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями.

Нижче розглянемо й інші нормативно-правові акти, що визначають нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців.

Відповідно до ч.4 ст. 5 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» для видачі посвідки на тимчасове проживання закордонним українцям дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства не потрібен, замість такого дозволу закордонними українцями подається трудовий договір (контракт) та посвідчення закордонного українця.

Згідно п.5 ч.3 ст. 4 Закону України «Про імміграцію» дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції надається закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

У зв'язку з прийняттям профільного Закону України "Про правовий статус закордонних українців" постала потреба внесення відповідних змін у чинне законодавство України з метою забезпечення прав закордонних українців. Зокрема, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про правовий статус закордонних українців»»[107] від 23 червня 2005 року. Згідно цього Закону було внесено зміни до наступних законів України:

1. Частину другу статті 6 Закону України «Про інформацію»[108] від 2 жовтня 1992 року доповнено абзацом такого змісту: «сприяння задоволенню інформаційних потреб закордонних українців».

2. Статтю 3 Закону України «Про видавничу справу»[109] від 5 червня 1997 року доповнено абзацом такого змісту: «сприяння закордонним українцям у забезпеченні вітчизняними друкованими виданнями».

3. Частину третю статті 4 Закону України «Про імміграцію» від 7 червня 2001 року доповнено пунктом 5 такого змісту: «5) закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України».

У зв'язку із потребою вдосконалення законодавства України про закордонних українців було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних українців»»[110] від 9 лютого 2012 року. Згідно цього Закону назву профільного Закону викладено в такій редакції: «Про закордонних українців», доповнено текст Закону новими статтями, деякі положення виключені, а деякі викладені у новій редакції, зокрема, ст. 9 Закону в якій добавлено спеціальні права закордонних українців, на основі політики позитивної дискримінації, зокрема, право на вищу освіту та право на працю.

У Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 572-р, зазначено, що закордонними українцями є переважно українські емігранти другого, третього і четвертого покоління, які

втрачають зв'язок з історичною Батьківщиною. Сучасні тенденції розвитку глобального суспільства прискорюють соціальну інтеграцію закордонних українців та негативно впливають на їх національну самосвідомість.

На даний час необхідно забезпечити реалізацію державної політики у сфері забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями з метою подальшої консолідації української нації, збереження етнічної та національно-культурної ідентичності закордонних українців, використання їх інтелектуального, культурного та духовного потенціалу для утвердження позитивного міжнародного іміджу України і забезпечення розвитку відносин з країнами проживання закордонних українців.

У даній Концепції зазначено, що метою Програми є здійснення центральними та місцевими органами виконавчої влади заходів щодо забезпечення співпраці із закордонними українцями, збереження їх національно-культурної ідентичності, використання інтелектуального, культурного та духовного потенціалу закордонних українців для утвердження позитивного міжнародного іміджу України, а також забезпечення підтримки закордонних українських громад.

У контексті визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів у Концепції розглянуто можливі два варіанти розв'язання проблеми, що передбачають:

1) утворення спеціального державного органу, на який покладаються функції із забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями, що потребує значних видатків державного бюджету;

2) оптимальний – розроблення Програми, до виконання якої залучаються заінтересовані центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та громадські організації.

У вищезгаданій Концепції зазначено, що виконання Програми здійснюється наступними шляхами:

– визначення стратегії співпраці із закордонними українцями з урахуванням специфіки країн їх проживання;

- удосконалення законодавства з питань співпраці із закордонними українцями, забезпечення захисту їх інтересів;
- активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи, спрямованої на забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями;
- зміцнення співпраці органів державної влади та громадських організацій, які беруть участь у реалізації державної політики у сфері забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями;
- розширення мережі українських закладів освіти і культури у країнах проживання закордонних українців, надання їм відповідної допомоги.

Згідно вищезгаданої Концепції з-поміж позитивних результатів виконання відповідної програми, можна виокремити наступні:

- утвердити позитивний міжнародний імідж України;
- активізувати співробітництво з міжнародними організаціями;
- прискорити євроінтеграційні процеси;
- поглибити співробітництво з країнами проживання закордонних українців;
- створити умови для залучення закордонних українців до реалізації зовнішньополітичних ініціатив України.

Фінансування Програми згідно даної Концепції має здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законом.

Згодом на основі даної Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року було розроблено і затверджено Державну програму співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року[111] згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 682.

Метою Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року є забезпечення центральними та місцевими органами виконавчої влади співпраці із закордонними українцями, збереження їх національно-культурної ідентичності, використання інтелектуального, культурного та

духовного потенціалу закордонних українців для утвердження позитивного міжнародного іміджу України, а також забезпечення підтримки громад закордонних українців.

Державна програма співпраці із закордонними українцями була розроблена, щоб стати дієвим інструментом реалізації державної політики у сфері розвитку та поглиблення співпраці із закордонними українцями. Її перевагою є можливість проведення заінтересованими органами виконавчої влади скоординованої роботи із забезпечення розвитку зв'язків з громадами закордонних українців, визначення та виконання комплексу завдань і заходів у зазначеній сфері на довгострокову перспективу, у тому числі разом з громадськими об'єднаннями, які представляють інтереси закордонних українців.

Альтернативою цій Програмі може бути здійснення окремих заходів щодо співпраці із закордонними українцями в рамках виконання бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що ускладнює реалізацію цілісної державної політики у зазначеній сфері.

Вищезгадану проблему передбачається розв'язати шляхом:

- визначення пріоритетних завдань і заходів співпраці із громадами закордонних українців;
- удосконалення законодавства з питань співпраці із закордонними українцями та посилення захисту їх інтересів у країнах постійного чи тимчасового проживання;
- оптимізації співпраці із закордонними українцями з урахуванням попереднього досвіду і нових реалій;
- активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи в місцях компактного проживання закордонних українців;
- здійснення науково-освітніх та культурно-мистецьких заходів за участю закордонних українців;

- розширення мережі недільних та інших шкіл, кафедр українознавства у державах компактного проживання закордонних українців, надання їм відповідної допомоги;
- залучення до виконання заходів Програми громадських організацій, які працюють у цій сфері, зокрема Української всесвітньої координаційної ради, Товариства зв'язків з українцями за межами України та інших;
- заохочення діяльності громад закордонних українців, активізації їх контактів з культурно-освітніми, мистецькими та іншими громадськими організаціями України;
- забезпечення виготовлення інформаційної продукції для закордонних українців на рівні сучасних міжнародних стандартів;
- популяризації української літературної та мистецької спадщини за кордоном;
- розроблення методики викладання української мови за кордоном, видання підручників з урахуванням специфіки країни перебування.

Виконання цієї Програми дасть можливість:

- продовжити роботу з подальшого забезпечення розвитку і поглиблення зв'язків із закордонними українцями на довгостроковій основі;
- задовольнити культурні, інформаційні та мовні потреби закордонних українців, зберегти їх етнічну ідентичність і національно-культурну самобутність;
- посилити правовий захист закордонних українців;
- ширше використовувати їх духовний, культурний і науковий потенціал для зміцнення міжнародного іміджу України у світі;
- розширити співробітництво між Україною та державами компактного проживання закордонних українців;
- збільшити кількість закордонних українців, зокрема молоді, які відвідуватимуть Україну для ознайомлення з життям її громадян і досягненнями;

– уповільнити асиміляційні процеси серед молодих закордонних українців.

Фінансування цієї Програми здійснюється у межах коштів, передбачених центральним і місцевим органам виконавчої влади, відповідальним за виконання Програми, у державному і місцевих бюджетах, а також за рахунок інших джерел. Обсяг фінансування Програми визначається щороку з урахуванням конкретних завдань і реальних можливостей.

Також було визначено, що Державним замовником-координатором даної Програми є Міністерство закордонних справ України. Державні замовники – центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації. Керівник Програми – перший заступник Міністра закордонних справ України. Виконавці заходів Програми – центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації. Строк виконання - 2012-2015 роки.

Орієнтовний обсяг коштів, який передбачалося виділити з Державного бюджету України на реалізацію Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року, становив 103,9 млн. грн. Це значно більше, ніж виділялося на виконання попередньої Державної програми, чинної у 2006–2010 рр., орієнтовний обсяг коштів становив 76,905 млн. грн.[112]. У Заключному звіті про результати виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року зазначено: «Високий показник виконання завдань Програми складає 82 %, що свідчить про досягнення її головної мети: забезпечення збереження етнічної ідентичності та національно-культурної самобутності закордонних українців, задоволення їх культурних, освітніх, інформаційних та соціально-гуманітарних потреб, підтримка діяльності українських громадських організацій за кордоном»[113].

У 2008 році було створено Міжвідомчу координаційну раду з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями, яка діяла на основі відповідного Положення[114], затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2008 р. № 564. Згідно даного Положення Міжвідомча

координаційна рада з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями (далі – Міжвідомча рада) є постійно діючим консультативно-дорадчим органом. Основними завданнями Міжвідомчої ради є:

- сприяння центральним та місцевим органам виконавчої влади у виконанні державних програм, спрямованих на розвиток зв'язків із закордонними українцями;

- узагальнення матеріалів і проведення аналізу виконання державних програм, спрямованих на забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями, підготовка пропозицій щодо визначення шляхів виконання зазначених програм;

- подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо узгодження діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, пов'язаної з вирішенням питань забезпечення співпраці з закордонними українцями;

- узагальнення та подання Кабінетові Міністрів України інформації про хід виконання заходів щодо забезпечення співпраці з закордонними українцями.

Міжвідомча рада відповідно до покладених завдань:

- аналізує стан та ефективність реалізації Національної концепції співпраці із закордонними українцями, схваленої Указом Президента України від 13 жовтня 2006 р. № 875, розглядає в установленому порядку проекти актів законодавства з питань співпраці з закордонними українцями;

- вживає в межах своєї компетенції заходів з метою створення умов для збереження, розвитку та вираження етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності закордонних українців у країнах їх проживання;

- сприяє посиленню взаємодії органів виконавчої влади з громадськими організаціями, які беруть участь у реалізації державної політики співпраці з закордонними українцями;

- здійснює контроль за виконанням прийнятих нею рішень.

Міжвідомча рада має право:

– одержувати в установленому порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію та копії документів з питань співпраці з закордонними українцями, а також участі у виконанні державних програм, спрямованих на забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями, від громадських організацій - матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;

– звертатися в установленому порядку до державних органів і неурядових організацій країн проживання закордонних українців з питань розвитку з ними зв'язків;

– залучати фахівців центральних та місцевих органів виконавчої влади, установ і громадських організацій (за згодою їх керівників), представників українських ділових кіл (за їх згодою) до підготовки та участі в засіданнях Міжвідомчої ради, проведення за її пропозиціями інших заходів.

Міжвідомчу раду очолює голова, який є першим заступником Міністра закордонних справ. Голова Міжвідомчої ради затверджує її персональний склад за поданням відповідних державних органів, установ та громадських організацій, організовує роботу Ради і несе персональну відповідальність за виконання покладених на неї завдань.

Основною формою роботи Міжвідомчої ради є засідання, які проводяться відповідно до планів її роботи, але не рідше ніж один раз на півріччя. Підготовку засідання Міжвідомчої ради здійснює її секретар. Засідання Міжвідомчої ради вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менш як половина її складу.

Рішення Міжвідомчої ради вважаються схваленими, якщо за них проголосувало більшість присутніх на засіданні. У разі рівного розподілу голосів членів Міжвідомчої ради вирішальним є голос головуючого на засіданні. Протокол засідання підписує голова Міжвідомчої ради, а у разі його відсутності – головуючий на засіданні. Робота Міжвідомчої ради організовується згідно з регламентом, затвердженим на її засіданні.

На жаль, у 2013 році Міжвідомчу координаційну раду з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями було ліквідовано, згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України»[115] від 13 березня 2013 р. № 180. Таке рішення Уряду вбачається помилковим і нині доцільно в Україні знову створити Міжвідомчу координаційну раду з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями.

Важливе значення для повернення закордонних українців на історичну Батьківщину мала Програма облаштування осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, на період до 2010 року[116], затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1573. Дана Програма спрямована на розв'язання соціально-економічних, політико-правових і культурно-освітніх проблем, пов'язаних з поверненням осіб з числа закордонних українців на історичну батьківщину, і визначає завдання органів виконавчої влади щодо їх розселення та облаштування.

Особам з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, держава не компенсує витрати на переїзд, перевезення багажу та проживання у приватних квартирах або готелях.

Основні завдання Програми:

- створення умов для повернення осіб з числа закордонних українців в Україну;
- забезпечення дотримання порядку прийому та розселення осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну;
- сприяння забезпеченню житлом осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну.

Пріоритетними напрямками виконання Програми є:

- розселення осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, з урахуванням демографічної ситуації в різних регіонах України, наявності робочих місць;

– сприяння особам з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, в будівництві приватного житла за рахунок власних коштів і кредитів.

Фінансування заходів Програми здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел.

Важливе значення серед нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців також мають міжнародні договори України. Зокрема, Угода з питань, пов'язаних з відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів (так звана «Бішкекська Угода») підписана у м. Бішкек (Киргизстан) 9 жовтня 1992 року. У Преамбулі цієї Угоди зазначено, що Держави-учасниці Співдружності Незалежних Держав, іменовані надалі Сторони, беззастережно засуджуючи таку, що мала місце в минулому, тоталітарну практику насильницького переселення народів, національних меншин і окремих громадян колишнього СРСР як злочин, суперечить загальнолюдським, гуманним принципам, вважаючи, що законодавчі та інші нормативні акти, прийняті колишніми союзними, республіканськими і місцевими органами влади і управління, посадовими особами про насильницьке переселення народів, національних меншин і окремих громадян колишнього СРСР, є протиправними та нечинними з самого початку, підтверджуючи право депортованих осіб, національних меншин і народів на відновлення історичної справедливості і повернення в місця їх проживання на момент депортації, усвідомлюючи, що забезпечення цього права має міждержавний характер і вимагає узгоджених підходів як на багатосторонній, так і на двосторонній основі, визнаючи за необхідне прийняти на себе зобов'язання щодо захисту законних інтересів депортованих осіб, національних меншин і народів і забезпечення добровільного повернення в місця їх проживання на момент депортації, домовилися про наступне.

Згідно ст. 1 цієї Угоди Сторони забезпечують депортованим особам, які добровільно повертаються в місця їх проживання на момент депортації, рівні з постійно проживаючими там громадянами політичні, економічні та соціальні права і умови для облаштування, працевлаштування, освіти, національного,

культурного і духовного розвитку. При реалізації положень цієї Угоди не повинні обмежуватися права і законні інтереси громадян, що проживають на відповідних територіях.

Відповідно до ст. 2 Сторони вирішують питання громадянства осіб, які переселяються на умовах цієї Угоди, відповідно до їх національного законодавства, положеннями двосторонніх договорів між ними, а також з урахуванням загальноєвропейських норм міжнародного права.

А згідно ст. 3 Сторони створюють необхідні умови для безперешкодного добровільного переселення вищезгаданих осіб, включаючи умови вільного виїзду з території однієї Сторони на територію іншої Договірної Сторони і транзитного проїзду через території третіх Сторін.

Відповідно до ст. 4 Сторони створюють умови для безперешкодного і безмитного вивезення, ввезення та транзитного переміщення майна, належить на праві особистої власності вищезгаданим особам, сприяють їм у перевезенні цього майна, а також своєчасно забезпечують оформлення документів на що залишається нерухоме майно. Для цієї мети Сторони укладають окремі угоди.

Дану Угоду ратифікували: Республіка Узбекистан, Таджикистан, Вірменія, Україна, Киргизька Республіка, Республіка Казахстан, Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь. Не виконали внутрішньодержавні процедури: Республіка Молдова, Російська Федерація та Туркменістан. Важливо, що Угода була ратифікована Узбекистаном та Таджикистаном, де на той час проживала переважна частина із депортованих кримських татар, які намагалися повернутися до Криму.

Бішкекська Угода є юридично обов'язковим багатостороннім документом, носить рамковий характер і в загальних рисах визначає основні питання щодо забезпечення прав депортованих. Передбачалося, що реалізація зазначеної Угоди сприятиме використанню можливостей держав-учасниць СНД для розв'язання проблем цієї категорії репатріантів, що в значній мірі й було в подальшому практично реалізовано.

Підписання Бішкекської Угоди стало для України значним зовнішньополітичним успіхом враховуючи, що, після розпаду СРСР, вона була вимушена одна вирішувати складний комплекс проблем, пов'язаних із поверненням депортованих, який раніше розраховувався на весь загальносоюзний бюджет і зобов'язання колишніх радянських республік. Угода вирішувала хоча б деякі з найбільш нагальних питань повернення і облаштування депортованих і створювала достатню правову базу для проведення відповідного переговорного процесу між зацікавленими країнами.

Наприклад, відповідно до Угоди держави-учасниці СНД вирішують у двосторонньому порядку питання громадянства осіб. Таким чином була досягнута домовленість між Україною та Республікою Узбекистан про надання сприяння у вирішенні питань громадянства депортованих осіб та їхніх нащадків, які виявили бажання повернутися в Україну. А набуття громадянства України забезпечує повноту реалізації прав депортованих у всіх сферах.

На сьогодні, саме на основі принципів Бішкекської Угоди опрацьовуються проекти Угод між Україною та Республікою Узбекистан, Таджикистаном та Киргизстаном про співробітництво у сприянні добровільному поверненню депортованих осіб в Україну. Зазначені проекти перебувають нині на різних стадіях узгоджень, оскільки достатньо важко знайти компроміси у підходах сторін[117].

Бішкекська угода, підписана 9 жовтня 1992 р., є єдиним багатостороннім документом у рамках СНД, який підтверджує право депортованих осіб на їхнє повернення у місця проживання до моменту депортації. Документ значно спрощує процедуру вивезення і ввезення майна репатріантів, надаючи їм право безвізового пересування, питання пенсійного забезпечення, облаштування щодо повернення на постійне місце проживання.

Важливе значення у даному контексті має також Угода між Урядом України і Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво щодо добровільного організованого повернення депортованих осіб, національних меншин і народів в Україну[118] від 20 лютого 1993 року. Зокрема, згідно цієї Угоди Уряд

України і Уряд Республіки Узбекистан, що надалі іменуються "Сторонами", визнаючи незаконними, злочинними репресивні акти проти окремих осіб, національних меншин і народів, які зазнали насильного переселення, усвідомлюючи політичне, правове моральне значення проблеми відновлення історичної справедливості щодо депортованих осіб, національних меншин і народів, прагнучи створити сприятливі умови для комплексного послідовного розв'язання проблем добровільного організованого повернення депортованих осіб, національних меншин і народів у місця їх проживання на момент депортації та нового облаштування, керуючись Угодою з питань, пов'язаних з відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів, підписаною главами держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав 9 жовтня 1992 року, домовилися про наступне: дія цієї Угоди поширюється на осіб, які в роки репресій за незаконними рішеннями державних органів колишнього Союзу РСР були безпідставно звинувачені й примусово переселені з території Української РСР та Кримської АРСР і виявили бажання повернутися в Україну в місця проживання на момент депортації. Сторони, виходячи з законного права депортованих осіб на добровільне повернення в Україну, вважають, що рішення про таке повернення є питанням їх вільного вибору.

Згідно ст. 2 даної Угоди Сторони забезпечують депортованим особам, які добровільно повертаються в Україну, або залишаються в Республіці Узбекистан рівні з громадянами, які постійно проживають на їх територіях, політичні, економічні, соціальні права і умови для національного, культурного і духовного розвитку. При реалізації положень даної Угоди не повинні зачіпатися права й законні інтереси громадян, які проживають на відповідних територіях України. Повернення депортованих осіб провадиться протягом 10 років за квотою, встановленою Урядом України і погодженою з Урядом Республіки Узбекистан.

А відповідно до ст.3 цієї Угоди Сторони вирішують питання громадянства осіб, які переселяються на умовах цієї Угоди, відповідно до чинних національних законодавств і з урахуванням загальновизнаних норм міжнародного права.

Сторони створюють необхідні умови для безперешкодного добровільного переселення вищезгаданих осіб, включаючи умови вільного виїзду з території Республіки Узбекистан і вільного в'їзду на територію України.

Республіка Узбекистан сплачує вищезгаданим особам, вартість проїзду і перевезення майна, що належить їм на правах приватної (особистої) власності, виплачує їм компенсацію за житло і господарські будівлі, виходячи з цін, які діють у відповідних регіонах на момент компенсації. Виплата компенсації за житло, що залишається, здійснюється незалежно від форми власності.

Сторони гарантують особам, які повертаються в Україну, право на безперешкодне і безмитне перевезення будівельних матеріалів і обладнання в кількості (обсягах, розмірах), достатніх (необхідних) для індивідуального житлового будівництва, виходячи із середніх норм у розрахунку на житловий будинок для однієї сім'ї.

Республіка Узбекистан бере на себе частину щорічного фінансування й матеріально-технічного забезпечення комплексу заходів, пов'язаних з поверненням депортованих осіб в Україну, виходячи з їх чисельності. Обсяг витрат та розмір їх покриття кожною стороною у грошовому вигляді визначаються міжурядовою комісією. Кошти і матеріальні ресурси централізовано передаються Республікою Узбекистан Україні.

Україна бере на себе зобов'язання виділяти для депортованих осіб, які добровільно повертаються на її територію і набувають громадянство України, земельні ділянки для індивідуального житлового будівництва (в тому числі для товариств індивідуальних забудовників і власників квартир), надавати кредити на індивідуальне житлове будівництво, придбання будинків (квартир), обзаведення домашнім господарством.

Відповідно до ст. 14 даної Угоди Сторони зобов'язуються обмінюватися інформацією про життя депортованих осіб, національних меншин і народів, зокрема відомостями про чисельність, національний і соціальний склад осіб, які виявили бажання повернутися в місця проживання на момент депортації.

На жаль, на практиці було чимало проблем пов'язаних із облаштуванням депортованих осіб та їх нащадків на території України, особливо щодо кримських татар.

Актуальним є нині прийняття Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у новій редакції. Зокрема, 21 липня 2015 року в м. Луцьк пройшло громадське обговорення пропозицій до тексту нової редакції Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій радянської доби в Україні» (за авторством Р. Подкура, Н. Лапчинської та А. Амонса).

Підсумки обговорення показали, що питання резонансне і на сьогодні, незважаючи на його історичну відтермінованість. У групах обговорення одностайно зійшлися на тому, що хоча б на декларативному рівні реабілітація жертв політичних репресій має бути здійснена в ширшому форматі, з урахуванням раніше неврахованих категорій осіб, на які звертається увага в новій редакції закону. Крім того, не можна залишати поза увагою людей, що прямо чи опосередковано потерпіли від політичних репресій: були позбавлені чоловіка/дружини, батьківської опіки, кращих умов проживання, тих чи інших громадянських та політичних прав.

Найбільше дискусій викликали проблеми компенсацій втраченого майна та соціальних пільг. Незважаючи на те, що мова йде про незначну кількість осіб, яких ще належить реабілітувати (близько 15-20 тисяч), громадськість звернула увагу на те, що держава може виявитись неспроможною забезпечити реабілітованих жертв політичних репресій та потерпілих від політичних репресій належними їм компенсаціями та пільгами. В даному контексті, на думку спільноти, варто перш за все культивувати ідею відновлення історичної справедливості та доброго імені, а регулювання матеріальних питань здійснювати з огляду на наявність ресурсного потенціалу у державі[119].

Важливою є також подальша пролонгація дії Бішкекської угоди 1992 року. Так, Верховна Рада АРК просить Президента України ініціювати пролонгацію Бішкекської угоди з питань, пов'язаних з відновленням прав депортованих осіб,

національних меншин і народів. Про це йдеться у зверненні, прийнятому 20 лютого 2013 року на пленарному засіданні сесії ВР АРК. У зверненні, зокрема, наголошується, що угода досі не втратила своєї актуальності, оскільки за останні 10 років чисельність депортованих громадян, які повернулися до Криму із місць депортації, збільшилася майже на 30 тис. чоловік. При цьому, за даними соціологічних опитувань та інших джерел, за межами України залишається близько 100 тис. депортованих, із них 80 тис. - в Узбекистані. «Очевидно також, що процес репатріації триватиме протягом найближчих 10-12 років в обсягах від 2 до 5 тис. осіб на рік. У зв'язку з цим просимо вас ініціювати процедуру пролонгації угоди ще на 10 років», - підкреслюється у зверненні[120]. На жаль, анексія АР Крим та м. Севастополя з боку РФ негативно вплинула на процес репатріації нащадків депортованих осіб до АР Крим та м. Севастополя. Але цей процес репатріації триває і нині щодо інших адміністративно-територіальних одиниць України.

Важливу увагу правам нащадків раніше депортованих громадян в радянський період в Україні приділяє ООН, та її структурні підрозділи та уповноважені представники, зокрема, УВКБ ООН. Так, Регіональний представник УВКБ ООН, під час виїзного засідання Комітету Верховної Ради України з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, яке відбулося 11 квітня 2013 року у Верховній Раді Автономної Республіки Крим, звернув увагу на роль Агенції ООН у справах біженців у сприянні натуралізації в Україні більше ніж 115 тисяч раніше депортованих громадян. Він також висловив надію на пролонгацію дії «Бішкекської угоди» ще на 10 років, що сприятиме можливості повернення з Узбекистану ще близько 100, 000 нащадків раніше депортованих громадян. На думку пана Регіонального представника УВКБ ООН, ухвалення Закону України про відновлення прав депортованих осіб дозволить міжнародній спільноті надати фінансову підтримку програмам облаштування раніше депортованих громадян.

Регіональний представник також підкреслив, практичним інструментом врегулювання вищезгаданих питань може стати підписання Угоди між

Україною та Республікою Узбекистан про спрощений порядок набуття і вихід із громадянства для громадян України, які постійно проживають в Узбекистані та громадян Узбекистану, які постійно проживають в Україні. Така угода могла б скоротити строки для зміни громадянства від одного року до трьох місяців і усунути або зменшити оплату консульських зборів за вихід з громадянства[121].

Вищезгадані заходи будуть відповідати принципам щодо сприяння поверненню до України осіб, депортованих за національною ознакою, їх нащадків, та їх інтеграції в суспільство України, закладеним в Концепції державної міграційної політики[122], що затверджена Указом Президента України № 622/2011 від 30 травня 2011 року.

У відповідності до п. 2 Національної концепції співпраці із закордонними українцями державна політика щодо закордонних українців ґрунтується на визнанні закордонних українців невід'ємною частиною світової української спільноти і здійснюється на основі відповідних положень Конституції України, Закону України «Про закордонних українців» інших нормативно-правових актів України з урахуванням законодавства держав громадянства, проживання закордонних українців, базується на принципах і нормах Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У разі необхідності Україна укладає двосторонні та багатосторонні договори з іншими державами з метою забезпечення захисту осіб, які належать до відповідних національних меншин, та вживає заходів для заохочення транскордонного співробітництва.

Державна політика щодо закордонних українців будується на визнанні:

– обов'язковості додержання державами загальновизнаних прав і свобод щодо своїх громадян, принципів і норм міжнародного права при невтручанні у

внутрішні справи одна одної;

- ідеї взаємного збагачення здобутками духовної та матеріальної культури у контексті утвердження культурного різноманіття у світі на засадах діалогу і співпраці;

- потреби у консолідації української нації;

- необхідності взаємодії держав у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

- паритету у забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб відповідно закордонних українців та національних меншин України;

- необхідності досягнення конкретних результатів від співпраці із закордонними українцями.

Державна політика щодо закордонних українців є складовою внутрішньої і зовнішньої політики України, її реалізація передбачає здійснення органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями економічних, соціальних, інформаційних, освітніх, культурно-мистецьких, організаційних та інших заходів, зокрема надання закордонним українцям державної підтримки й допомоги з урахуванням їх реальних потреб, відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, чинного законодавства України, а також національного законодавства іноземних держав.

Україна бере на себе зобов'язання підтримувати закордонних українців шляхом:

- продовження утвердження принципів цивілізованого діалогу з державами громадянства, проживання закордонних українців відповідно до національного законодавства та загальновизнаних принципів і норм міжнародного права;

- сприяння у забезпеченні додержання і захисту прав, свобод та інтересів закордонних українців, задоволенні їхніх культурних, інформаційних, освітніх, соціально-гуманітарних та інших потреб;

- активізації відносин з громадськими організаціями закордонних

українців;

– сприяння відкриттю у державах проживання закордонних українців культурно-інформаційних центрів України.

У Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» зазначено, що учасники парламентських слухань наголосили на необхідності законодавчого закріплення спрощеного порядку набуття громадянства України закордонними українцями, визначення можливих шляхів реалізації їх виборчих прав, здобуття освіти у вищих навчальних закладах України. Здійснення послідовної державної політики співпраці із закордонними українцями та їх громадськими організаціями потребує забезпечення сталого фінансування відповідних програм.

Україна має вбачати у закордонних українцях не лише об'єкт державної уваги, а й суб'єкт тісної співпраці. З цією метою потребує подальшого вдосконалення координація дій органів державної влади та провідних осередків закордонних українців.

У питанні збереження національно-культурної самобутності закордонних українців важлива роль належить українським школам, студіям, культурно-мистецьким центрам, просвітницьким товариствам. Їх кількість у місцях компактного проживання закордонних українців є вкрай недостатньою. Залишаються невирішеними питання підготовки фахівців для викладання в українських школах і центрах, забезпечення українськими підручниками, відповідними навчально-інформаційними та методичними посібниками, інвентарем.

Нині існують труднощі у задоволенні інформаційних потреб закордонних українців, отриманні ними достовірної інформації про Україну з першоджерел. Це стосується, зокрема, можливості широкого доступу до українських засобів масової інформації, висвітлення проблем закордонного українства.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця» затверджено

Порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця, а також зразок та опис посвідчення закордонного українця. Згідно п.1 вищезгаданого Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця Посвідчення закордонного українця – документ, який видається іноземцю чи особі без громадянства у разі прийняття Національною комісією з питань закордонних українців рішення про надання їм статусу закордонного українця.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців» утворено Національну комісію з питань закордонних українців, яка є постійно діючим органом при Кабінеті Міністрів України, основним завданням якої є розгляд питань, пов'язаних із наданням, відмовою або припиненням дії статусу закордонного українця.

Після перемоги Революції Гідності Україна активізувала процес євроінтеграції, а також покращила взаємодію із діаспорою, активізувалися контакти органів публічної влади із громадами закордонних українців, особливо із Канади, США та країн-членів ЄС. У процесі євроінтеграції України знаменною подією стало підписання Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони[123] від 27 червня 2014 року, що ратифікована згідно відповідного Закону України[124] від 16 вересня 2014 року. Відповідно до ст. 2 цієї Угоди повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, як визначено, зокрема, в Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі[125] 1975 року та Паризькій хартії для нової Європи[126] 1990 року, а також в інших відповідних документах щодо захисту прав людини, серед них Загальна декларація прав людини ООН[127] 1948 року і Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод[128] 1950 року, яка ратифікована відповідним Законом України[129], а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди.

Отже, сучасні тенденції розбудови України, як незалежної, демократичної і

правової держави, потреба збереження єдності української спільноти в умовах глобалізації та сучасних міграційних процесів, зумовили формування та розвиток нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців, які отримали своє належне закріплення у відповідних нормативно-правових актах.

Перспективним у вищезгаданій сфері є прийняття нової Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017-2020 роки.

На нашу думку, забезпечення належних нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе значення для еволюції системи прав людини в Україні. У даному контексті перспективним є подальший розвиток нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

Висновки до Розділу 1

У контексті дослідження проблематики засад конституційно-правового статусу закордонних українців, ми проаналізували еволюцію політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців; охарактеризували поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців», визначили його ознаки; проаналізували нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців, і можемо зробити наступні висновки:

1. Основними етапами еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців є: 1) етап з часів Київської Русі до 1917 року; 2) етап часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр.; 3) етап часів Радянської України; 4) етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року; 5) новітній етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, який розпочався з 4 березня 2004 року.

2. Видатні політичні діячі часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр., зокрема: М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра, основний акцент у своїх працях робили на потребі створення української національної держави, а також об'єднання українських історичних земель у рамках цієї держави і створення Соборної України, а також налагодження співпраці із громадами закордонних українців. Акт злуки УНР і ЗУНР від 22 січня 1919 року став відображенням таких ідей вищезгаданих політиків, а також споконвічних прагнень українців до створення соборної національної держави.

3. Після здобуття незалежності України 24 серпня 1991 року, чимало видатних політичних і громадських діячів України, зокрема: Л.Кравчук, В.Чорновіл, Л.Лук'яненко, Л.Кучма, обґрунтовували потребу активної взаємодії незалежної України із діаспорою в різних країнах світу, а також підтримки українських громад закордоном, обговорювалися ідеї та пропозиції формування спеціального конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні. Дані політико-правові ідеї були частково відображені у Законі України «Про правовий статус закордонних українців» від 4 березня 2004 року.

4. Конституційно-правовий статус закордонних українців – це система прав, свобод та обов'язків закордонних українців, механізм їх реалізації та захисту, а також їх гарантії, що закріплені у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України, з метою забезпечення задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, підтримання зв'язків закордонних українців з Україною як їх материнською державою, реалізації політики України щодо закордонних українців, забезпечення єдності українців світу, розвитку української культури та мови.

5. Основні ознаки поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців»: 1) це система прав, свобод та обов'язків закордонних українців закріплені у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України; 2) він охоплює механізм реалізації та захисту системи прав, свобод та обов'язків закордонних українців, а також їх гарантії; 3) дана система прав, свобод та обов'язків закордонних українців закріплена в актах чинного конституційного законодавства України з метою: забезпечення задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, підтримання зв'язків закордонних українців з Україною як їх материнською державою, реалізації політики України щодо закордонних українців, забезпечення єдності українців світу, розвитку української культури та мови.

6. Забезпечення належного конституційно-правового статусу закордонних українців має важливе значення для еволюції системи прав людини в Україні.

Перспективним є подальший розвиток конституційно-правового статусу закордонних українців. Використання позитивного зарубіжного досвіду щодо врегулювання конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством країн їх проживання, зокрема: Естонії, Сербії та Угорщини, може бути частково використано для удосконалення конституційно-правового статусу закордонних українців за законодавством України.

7. У незалежній Україні сформовано законодавство з питань закордонних українців. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців закріплені у відповідних нормативно-правових актах чинного законодавства України, зокрема: Конституції України, Законі України «Про закордонних українців», Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», Законі України «Про імміграцію», Національній концепції співпраці із закордонними українцями, Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017-2020 роки, Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці», Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця».

8. Нормативні засади конституційно-правового статусу закордонних українців – це система норм та принципів права, закріплена у Конституції України та інших нормативно-правових актах чинного законодавства України з питань конституційно-правового статусу закордонних українців.

Отже, у даному розділі дисертаційного дослідження ми здійснили дослідження проблематики засад конституційно-правового статусу закордонних українців.

РОЗДІЛ 2. СТАТУС ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНЦЯ

2.1. Порядок надання та припинення статусу закордонного українця

У контексті сучасних євроінтеграційних процесів, розвитку громадянського суспільства, розвитку України як правової і демократичної держави, потреби захисту прав закордонних українців, міграційних процесів, важливого значення набуває дослідження проблематики порядку надання та припинення статусу закордонного українця.

Дослідження проблематики порядку надання та припинення статусу закордонного українця має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення конституційного законодавства України, а також для забезпечення захисту та реалізації прав закордонних українців. Внаслідок цього дослідження порядку надання та припинення статусу закордонного українця є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному підрозділі буде охарактеризовано умови надання статусу закордонного українця; проаналізовано порядок надання статусу закордонного українця; охарактеризовано законодавство України про посвідчення закордонного українця; проаналізовано порядок припинення статусу закордонного українця.

Проблематика порядку надання та припинення статусу закордонного українця є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, М.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Бєлова.

Україна є багатонаціональною державою, в якій титульною нацією є українці. У даному контексті слушною є думка вітчизняних науковців

І.М.Алмаші, М.М.Алмаші та Ю.М.Бисаги, які наголошують, що держава у своїй політиці має на загальнодержавному і регіональному рівні знаходити оптимальний баланс між правами та інтересами титульної нації, корінних народів та національних меншин[130, с. 48].

У сучасному світі мобільність населення та інтенсивність міграційних процесів значно зросли. По суті міжнародна міграція населення є однією із найважливіших складових системи міжнародних відносин, що постійно ускладнюється[131, с. 177].

Внаслідок чотирьох хвиль міграції чимало етнічних українців на сьогодні проживають за кордоном від Аргентини до Австралії, і від Канади до Камчатки. Українці закордоном у більшості країн є національними меншинами, проте, в окремих регіонах деяких країн вони є фактично корінним народом, зокрема: українці Кубані та Білгородщини у Російській Федерації, українці Придністров'я у Молдові, українці Пряшівщини у Словаччині, Українці Південної Буковини та Мараморощини у Румунії, Українці Холмщини у Польщі. Але незалежно де українці проживають, більшість з них бажає підтримувати контакти із материнською державою – Україною. Чимало українців закордоном об'єднані у громадські організації, є парафіянами українських церков – переважно Православної та Греко-Католицької церков. Саме тому надзвичайно важливо забезпечити ефективний правовий зв'язок України, як материнської держави, із закордонними українцями. А цей правовий зв'язок реалізується через надання особам з числа закордонних українців правового статусу закордонного українця у порядку встановленому чинним законодавством України. У цьому контексті важливе значення має дослідження умов та порядку надання статусу закордонного українця.

Відповідно до положень ст. 12 Конституції України Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Нині число осіб українського походження, які проживають за межами України, за приблизними підрахунками становить від 12-ти до 20-ти мільйонів.

Найбільше закордонних українців проживає в Російській Федерації (за офіційною статистикою – 1,93 млн. осіб, які ідентифікують себе як етнічні українці); в Канаді (1 209 085 осіб українського походження); в США (892992 особи).

Серед країн проживання найбільших українських громад зарубіжжя – Бразилія (500 тисяч), Казахстан (333 тисячі), Молдова (477 тисяч), Аргентина (250-300 тисяч), Білорусь (159 тисяч), Німеччина (123,3 тисячі), Узбекистан (близько 87 тисяч).

Чисельні українські громади проживають також у Румунії (згідно з результатами останнього перепису населення (2011 р.) на території Румунії проживають 51,7 тис. етнічних українців), Латвії (45,69 тисяч), Польщі (49 тисяч), Великій Британії (за неофіційною статистикою близько 30 тисяч), Азербайджані (за офіційними даними 29 тисяч, за неофіційними - не більше 15 тисяч), Естонії (22 тисячі), Франції (близько 30 тисяч), Киргизстані (22,9 тисячі), Туркменістані (за офіційними даними близько 23 тисяч, за неофіційними - не більше 14 тисяч), Чехії (понад 22 тисячі), Литві (22 тисячі), Сербії і Чорногорії (понад 20 тисяч), Австралії (38,8 тисячі), Австрії (близько 12 тисяч), Словаччині (7,43 тисячі), Парагваї (10-12 тисяч), Грузії (7 тисяч), Угорщині (понад 8 тисяч), Боснії і Герцеговині (близько 5 тисяч), Хорватії (4 тисячі), Таджикистані (понад 3 тисячі), Болгарії (1,8 тисячі), Вірменії (1,6 тисячі), Чилі (близько 1 тисячі).

Велика кількість українських громадян – представників української тимчасової трудової міграції зосереджена в Іспанії (86 тисяч), Португалії (близько 42 тисяч), Греції (понад 32 тисячі).

Порівняно з іншими світовими діаспорами, українські громади мають найбільшу кількість різних громадських об'єднань (за приблизними підрахунками – близько 3 тисяч). Найбільше їх у Канаді – майже тисяча осередків: політичних, культурно-освітніх, професійних (об'єднання лікарів, учителів, інженерів, адвокатів), жіночих, молодіжних тощо[132].

Перелік громадських організацій закордонних українців, які співпрацюють

з закордонними дипломатичними установами України станом на 24 лютого 2017 року складає 557 громадських організацій закордонних українців, зокрема, тільки у Швеції до них належать наступні: Українська Громада, Українська Жіноча Організація в Швеції, Українсько-Шведська Культурна спілка, Українська Молодь Швеції, Шведські козаки, Активні Українці в Європі, Український Альянс в Швеції, Українська Громада в м. Гетеборг, ВАТРА - Українська Асоціація у Швеції, Український Інститут у Швеції[133].

Нижче розглянемо основні міжнародні організації закордонних українців.

Основним координаційним органом закордонних українців є Українська Всесвітня Координаційна Рада (далі – УВКР), створена українськими громадськими організаціями з України та з-за кордону в 1992 р. За статутом УВКР є міжнародною спілкою об'єднань громадян, діяльність якої поширюється на територію України та інших держав. Метою діяльності УВКР є сприяння зміцненню й розбудові незалежної держави – України, збереження національної ідентичності українців у країнах їх поселення, а також сприяння співпраці України із закордонними українцями та з країнами поселення українців. Найвищим органом управління УВКР є Всесвітній форум українців, який скликається раз на чотири-п'ять років. У період між Форумами вищим органом управління УВКР є Загальні збори представників організацій членів УВКР, які скликаються не менше одного разу на рік.

Найбільшою організацією міжнародного характеру є Світовий конгрес українців (далі – СКУ), створений у Нью-Йорку в 1967 р. До листопада 1993 р. цей координаційний орган мав назву Світовий конгрес вільних українців. Нині СКУ об'єднує близько 300 громадських інституцій майже в 30 країнах.

Міжнародними об'єднаннями є також Європейський конгрес українців (представляє інтереси українських громад у 23 країнах, здебільшого у Центральній та Східній Європі), Світова федерація українських жіночих організацій, а також Світова федерація українських лемківських об'єднань.

У низці держав Східної і, частково, Центральної Європи, а також у країнах Балтії політико-правовий статус української громади закріплено законодавчо –

вона визнається національною меншиною. Це забезпечує державну підтримку зусиль місцевих українських громад щодо збереження своєї національної самобутності, здобуття освіти й інформації рідною мовою тощо.

Питання задоволення національно-культурних потреб українців за кордоном є предметом двосторонніх міждержавних переговорів на всіх рівнях. З року в рік збільшується число двосторонніх угод, які передбачають реалізацію культурно-освітніх та інших запитів української діаспори. Створюються двосторонні змішані міжурядові комісії з питань забезпечення прав національних меншин[132].

У даному контексті М.Кічковський наголошує про те, що здійснення заходів, що спрямовані на захист прав та інтересів закордонних українців у державах постійного чи тимчасового проживання, збереження їх національно-культурної самобутності та етнічної ідентичності, стимулює участь представників української еміграції у процесах державотворення в Україні і тим самим є важливим елементом консолідації української нації[134, с. 12].

Основним нормативно-правовим актом, що регламентує питання конституційно-правового статусу закордонних українців є Закон України «Про закордонних українців», в якому зазначено, що Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну. Закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України. Українське етнічне походження - це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження.

Інститут статусу закордонного українця охоплює порядок надання та припинення статусу закордонного українця, які є підставою для встановлення та припинення правового зв'язку України, як материнської держави, із закордонними українцями.

Нижче розглянемо умови надання особі статусу закордонного українця

згідно чинного законодавства України.

Згідно ст. 3 Закону України «Про закордонних українців» умовами надання особі статусу закордонного українця є:

- 1) українська самоідентифікація;
- 2) українське етнічне походження або походження з України;
- 3) письмове звернення щодо бажання мати статус закордонного українця;
- 4) досягнення особою 16-річного віку;
- 5) відсутність громадянства України.

Українське етнічне походження або походження з України заявник підтверджує відповідними документами або свідченнями громадян України, закордонних українців чи громадських організацій закордонних українців.

Нижче розглянемо порядок надання статусу закордонного українця.

Порядок надання статусу закордонного українця регулюється переважно на основі відповідних норм Закону України «Про закордонних українців» та Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1531.

Згідно ст. 4 Закону України «Про закордонних українців» особа, яка бажає набути статусу закордонного українця, подає письмову заяву про надання статусу закордонного українця: на території України – до Міністерства закордонних справ України (далі - МЗС), а за кордоном – до дипломатичних установ України за формою, встановленою Кабінетом Міністрів України.

Особа, яка виявила бажання набути статус закордонного українця, подає письмову заяву за встановленою формою МЗС або представництву МЗС на території України, за кордоном – закордонній дипломатичній установі України.

До заяви про надання статусу закордонного українця додаються:

- 1) паспортний документ або документ, що його замінює;
- 2) копії документів, які засвідчують українське етнічне походження або походження з України (свідоцтво або інші документи про народження особи або її родичів, документи, що підтверджують факт проживання особи на

території України, та у разі потреби інші документи);

3) дві кольорові фотокартки розміром 30 x 40 міліметрів;

4) квитанція про оплату заявником послуг, пов'язаних з оформленням і видачею посвідчення.

До документів можуть додаватися письмові свідчення громадян України або закордонних українців (не менш як трьох осіб), які підтверджують українське етнічне походження або походження з України заявника, а також характеристика-клопотання громадської організації закордонних українців, членом якої є заявник.

Заява про надання статусу закордонного українця та інші документи, подані представництву МЗС на території України, за кордоном - закордонній дипломатичній установі України, не пізніше ніж через два місяці з дня їх отримання надсилаються Національній комісії дипломатичною поштою або фельд'єгерським зв'язком. З метою отримання інформації щодо наявності у заявника громадянства України МЗС передає заяви ДМС, яка протягом двох тижнів повідомляє про результати розгляду Національну комісію. Національна комісія розглядає заяву протягом 90 днів з дати її отримання та приймає відповідне рішення.

У разі прийняття рішення про надання заявнику статусу закордонного українця Національна комісія оформлює посвідчення за встановленим зразком, яке разом з копією рішення вручається закордонному українцю представником Національної комісії або надсилається до дипломатичної установи України в країні його проживання. При цьому статус закордонного українця і відповідні переваги права та обов'язки починаються з моменту прийняття Комісією позитивного рішення щодо заявника до отримання документа (посвідчення), яке лише підтверджує набуття такого статусу[135].

У разі відмови у наданні статусу закордонного українця заявнику видається або надсилається дипломатичній установі України за кордоном копія відповідного рішення Національної комісії.

Згідно ст. 6 Закону України «Про закордонних українців» підставою для

відмови у наданні статусу закордонного українця особі є:

- 1) дії, вчинені особою, які суперечать інтересам національної безпеки України;
- 2) подання завідомо неправдивих даних або підроблених документів для отримання відповідного статусу;
- 3) порушення інших вимог, передбачених вищезгаданим Порядком про оформлення і видачу посвідчення закордонного українця.

Посвідчення закордонного українця (далі - посвідчення) - документ, який видається іноземцю чи особі без громадянства у разі прийняття Національною комісією з питань закордонних українців (далі - Національна комісія) рішення про надання їм статусу закордонного українця.

Згідно ст. 5 Закону України «Про закордонних українців» посвідчення закордонного українця є документом, що засвідчує цей статус, але не замінює паспорт. До посвідчення закордонного українця вносяться разом з фотокарткою такі дані:

- 1) прізвище та ім'я чи імена;
- 2) дата та місце народження;
- 3) громадянство чи наявність статусу особи без громадянства;
- 4) країна постійного проживання.

Дані до посвідчення закордонного українця вносяться українською мовою. Вносити до посвідчення закордонного українця дані, не передбачені ст. 5 Закону України «Про закордонних українців», забороняється.

Посвідчення видається на 10 років з подальшою його перереєстрацією в установленому порядку за наявності умов, згідно з якими особі було надано статус закордонного українця. Бланки посвідчення виготовляються на замовлення МЗС з використанням спеціального захисту. Порядок заповнення посвідчення визначається Національною комісією.

Власник посвідчення закордонного українця відповідає за достовірність внесених до посвідчення даних. У разі зміни імені, прізвища, громадянства власник посвідчення протягом шести місяців зобов'язаний повідомити про це

Міністерство закордонних справ України або дипломатичне представництво чи консульську установу України за кордоном. У такому випадку особі видається нове посвідчення.

У разі втрати посвідчення закордонного українця особі за її заявою Національна комісія видає дублікат посвідчення.

За оформлення посвідчення закордонного українця або його дублікату встановлюється плата, порядок стягнення і розмір якої визначаються Кабінетом Міністрів України. За оформлення посвідчення закордонного українця або його дублікату справляється плата у валюті країни перебування заявника у розмірі, еквівалентному 10 долларам США. Зазначені кошти зараховуються до загального фонду державного бюджету. Посвідчення видається Національною комісією або дипломатичною установою України в країні проживання закордонного українця.

У разі зміни прізвища, імені чи імен, громадянства, місця постійного проживання закордонному українцю видається нове посвідчення. Для отримання нового посвідчення особа подає:

- 1) заяву довільної форми;
- 2) дві фотокартки розміром 30 x 40 міліметрів;
- 3) копію рішення Національної комісії про надання статусу закордонного українця;
- 4) посвідчення, яке підлягає обміну;
- 5) копії документів, які є підставою для видачі нового посвідчення;
- 6) квитанцію про оплату заявником послуг, пов'язаних з оформленням і видачею посвідчення.

Про видачу нового посвідчення Національна комісія приймає відповідне рішення.

У разі втрати посвідчення особа, якій надано статус закордонного українця, зобов'язана протягом місяця повідомити про це Національну комісію або дипломатичну установу України у країні її проживання. Дублікат посвідчення видається на підставі рішення Національної комісії.

Для оформлення дублікату посвідчення особа подає наступні документи:

- 1) паспортний документ або документ, що його замінює;
- 2) копії документів, які засвідчують українське етнічне походження або походження з України (свідоцтво або інші документи про народження особи або її родичів, документи, що підтверджують факт проживання особи на території України, та у разі потреби інші документи);
- 3) дві кольорові фотокартки розміром 30 x 40 міліметрів;
- 4) квитанція про оплату заявником послуг, пов'язаних з оформленням і видачею посвідчення.

У разі завершення строку дії посвідчення власник посвідчення подає МЗС, представництву МЗС на території України, за кордоном - дипломатичній установі України такі документи:

- 1) письмову заяву за формою згідно з додатком;
- 2) посвідчення закордонного українця;
- 3) паспортний документ або документ, що його замінює (після пред'явлення повертається).

Представництво МЗС на території України або закордонна дипломатична установа України надсилають зазначену заяву разом з документами (крім посвідчення) дипломатичною поштою або фельд'єгерським зв'язком на розгляд Національної комісії.

Рішення про перереєстрацію посвідчення приймає Національна комісія. Прийняте рішення доводиться до відома відповідного представництва МЗС на території України або закордонної дипломатичної установи України для здійснення на третій сторінці посвідчення запису "Перереєстровано _____ 20__ р.". На зазначеному записі проставляється мала гербова печатка відповідно Національної комісії, представництва МЗС на території України, за кордоном - закордонної дипломатичної установи України.

Важливою є практична діяльність Національної комісії з питань закордонних українців щодо надання статусу закордонного українця, яку розглянемо нижче.

28 жовтня 2016 року в МЗС України відбулося чергове XXXI засідання Національної комісії з питань закордонних українців, у ході якого було розглянуто 129 заяв на отримання статусу закордонного українця та перереєстрацію посвідчень закордонного українця.

За результатами розгляду 79 особам з 15 країн світу, зокрема, Мексики, Латвії, Нідерландів, ФРН, Казахстану, Азербайджану, Узбекистану, Туреччини, РФ, Тунісу, Того та Йорданії було надано статус закордонного українця. Також було прийнято позитивне рішення щодо 47 осіб, які звернулися з клопотаннями про перереєстрацію посвідчень закордонного українця.

Національною комісією з питань закордонних українців було обговорено питання щодо можливості внесення змін до Закону України «Про закордонних українців», а також шляхи активізації співпраці з громадськими організаціями українців за кордоном[136].

7 березня 2017 року в МЗС України відбулося XXXIII засідання Національної комісії з питань закордонних українців, у ході якого було розглянуто 160 заяв на отримання статусу закордонного українця та перереєстрацію посвідчень закордонного українця. За результатами розгляду 91 особі, зокрема, з Азербайджану, Білорусі, Естонії, Йорданії, Латвії та Росії, було надано статус закордонного українця. Також було прийнято позитивне рішення щодо 63 осіб, які звернулися з клопотаннями про перереєстрацію посвідчень закордонного українця. Під час засідання Голова Комісії Вадим Пристайко вручив посвідчення закордонного українця представникам Австралії, Великої Британії, Молдови та Росії[137].

Незважаючи на існування чіткої процедури надання закордонним українцям статусу закордонного українця, тільки невелика кількість закордонних українців отримала статус закордонного українця. У даному контексті, можна погодитися із думкою М.Розумного, який зазначає, що невисоку зацікавленість в набутті статусу закордонного українця виявляють і самі етнічні українці – громадяни інших країн. Визначені у Законі пільги та гарантії держави є надто декларативними і є значно менш привабливими ніж ті,

що передбачаються «картою поляка» чи відповідними законами, прийнятими для підтримки своїх співвітчизників у Румунії або Угорщині[138]. Так станом на 2013 рік згідно з прийнятими Комісією рішеннями статус закордонного українця надано 6115 особам із 53 країн світу[139]. А станом на початок 2017 року згідно з ухваленими Комісією рішеннями, статус закордонного українця станом надано 8515 особам з 72 країни світу[140].

У контексті становлення України як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, утвердження прав людини, розвитку громадянського суспільства, еволюції правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, важливе практичне та теоретичне значення також має дослідження проблематики припинення статусу закордонного українця.

Україна, як і будь-яка інша держава, котра має багатомільйонну діаспору, зацікавлена у підтримці контактів зі своїми співвітчизниками, які перебувають за її межами і не є її громадянами. Це сприяє як зміцненню зв'язків закордонних українців зі своєю історичною Батьківщиною, задоволенню їхніх національно-культурних, освітніх, мовних та інформаційних потреб, так і налагодженню дружніх відносин з країною проживання української діаспори, створенню і зміцненню в очах світової громадськості позитивного іміджу нашої держави. Крім того, внаслідок різних обставин, не останньою з яких є демографічна криза, більшість держав послідовно проводять політику натуралізації і повернення на історичну батьківщину своїх співвітчизників, які не є її громадянами[61].

Сучасні тенденції глобального розвитку суспільства сприяють прискоренню соціально-культурної інтеграції закордонних українців у країнах їх проживання, асиміляції закордонних українців. Проте, сучасні виклики, зокрема зовнішня агресія проти України, сприяли консолідації громадських організацій закордонних українців та значній активізації їх діяльності, спрямованої на захист історичної Батьківщини та відновлення територіальної цілісності України.

Українська діаспора сприяє формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені, особливо в умовах сучасних антиукраїнських інформаційних атак з боку країни-агресора.

У даному контексті важливим є щоб Кабінет Міністрів України забезпечив належний рівень розвитку зв'язків із закордонними українцями, зокрема, шляхом реалізації Закону України «Про закордонних українців» у повному обсязі, та українською діаспорою, а також координацію заходів, що здійснюються органами виконавчої влади у зазначеній сфері.

Підстави припинення статусу закордонного українця визначено у ст. 7 Закону України «Про закордонних українців», згідно якої дія статусу закордонного українця припиняється:

1) у разі подання особою відповідної заяви з дня її реєстрації у Національній комісії з питань закордонних українців (далі – Національна комісія);

2) у разі набуття закордонним українцем громадянства України;

3) якщо цього статусу було набуто внаслідок подання завідомо неправдивих даних або підроблених документів;

4) якщо протягом шести місяців з дня зміни імені, прізвища, громадянства або місця проживання особа не повідомила про це Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС) або дипломатичну установу України за кордоном;

5) якщо особа вчинила дії, які суперечать інтересам національної безпеки України.

Особа, статус закордонного українця стосовно якої було припинено внаслідок дій, вчинених особою, які суперечать інтересам національної безпеки України або якщо цього статусу було набуто внаслідок подання завідомо неправдивих даних або підроблених документів, не має права на поновлення цього статусу.

Рішення про припинення статусу закордонного українця приймається Національною комісією на підставах, визначених статтею 7 Закону України «Про закордонних українців», і доводиться до відома відповідної особи із

зазначенням причини. Рішення про припинення статусу закордонного українця може бути оскаржено у Національній комісії.

У разі припинення статусу закордонного українця посвідчення вважається недійсним і підлягає поверненню МЗС або представництву МЗС на території України, за кордоном – закордонній дипломатичній установі України, які надсилають посвідчення МЗС. МЗС протягом тижня з дня прийняття Національною комісією рішення про припинення статусу закордонного українця інформує про нього МОН, ДМС та Адміністрацію Держприкордонслужби.

Знищення недійсних посвідчень здійснюється в МЗС, про що складаються відповідні акти, які зберігаються у відповідному структурному підрозділі МЗС.

У контексті даного дослідження важливо також охарактеризувати практику припинення статусу закордонного українця. На практиці таких випадків припинення статусу закордонного українця є небагато. Часто причиною цього є підстава щодо набуття закордонним українцем громадянства України і це є своєрідним успіхом міграційної політики України щодо повернення українців на історичну Батьківщину. Питання набуття громадянства України закордонними українцями регламентуються на основі Закону України «Про громадянство України»[141] від 18 січня 2001 року.

Однак, на практиці, є й інші випадки припинення статусу закордонного українця. Так, 9 грудня 2016 року в м. Києві відбулось 32-ге засідання Національної комісії з питань закордонних українців. За результатами зазначеного засідання було прийнято рішення щодо припинення статусу закордонного українця громадяни Азербайджану українського походження Н.П.Яндаровій, у зв'язку з її антиукраїнською позицією[142]. Відповідно до абзацу 2 пункту 6 Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2004 р. №1531, посвідчення закордонного українця на ім'я Н.П.Яндарової вважається недійсним[143].

Отже, умовами надання особі статусу закордонного українця є: українська

самоідентифікація; українське етнічне походження або походження з України; письмове звернення щодо бажання мати статус закордонного українця; досягнення особою 16-річного віку; відсутність громадянства України.

Правовий зв'язок України, як материнської держави, із закордонними українцями реалізується через надання особам з числа закордонних українців правового статусу закордонного українця.

Перспективним у цій сфері є впровадження електронних послуг для закордонних українців, зокрема, і для надання статусу закордонного українця, а також подальше розширення мережі дипломатичних і консульських установ України, в тому числі, відкриття нових консульств України у місцях компактного проживання української діаспори в окремих зарубіжних країнах.

Правове регулювання умов та порядку надання статусу закордонного українця за законодавством України здійснюється на належному рівні. Практика реалізації норм права щодо умов та порядку надання статусу закордонного українця за законодавством України є позитивною і успішною, українці з різних країн світу щороку набувають статус закордонного українця. Разом з тим, перспективним у цій сфері є впровадження електронних послуг для закордонних українців, зокрема, і для надання статусу закордонного українця, а також подальше розширення мережі дипломатичних і консульських установ України, в тому числі, відкриття нових консульств України у місцях компактного проживання української діаспори в окремих зарубіжних країнах.

Нормативне закріплення підстав припинення статусу закордонного українця має важливе значення для правового регулювання статусу закордонного українця, з метою недопущення зловживань у цій сфері з боку окремих осіб, усунення відповідних порушень, а також враховуючи зміни у правовому статусі осіб з числа закордонних українців, зокрема, подання ними відповідної заяви чи у разі набуття закордонним українцем громадянства України.

Інститут припинення статусу закордонного українця є необхідним елементом конституційно-правового статусу закордонних українців, який має

на меті недопущення зловживань у цій сфері з боку окремих осіб, усунення відповідних порушень, а також потрібен для врахування ймовірних змін у правовому статусі осіб з числа закордонних українців, зокрема, подання ними відповідної заяви чи у разі набуття ними громадянства України.

Сучасні тенденції розбудови України як демократичної та правової держави, потреба збереження єдності української спільноти в сучасних умовах глобалізації та міграційних процесів, потреба розвитку та поширення української культури та мови у світовому масштабі, зумовили розробку правового статусу закордонних українців, важливим елементом якого є порядок припинення статусу закордонного українця. На нашу думку, забезпечення належного правового статусу закордонних українців має важливе значення для ефективного функціонування системи прав людини в Україні. Доцільним є покращення у наданні публічного доступу до інформації в електронному вигляді щодо прийнятих рішень з питань припинення статусу закордонного українця.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику порядку надання та припинення статусу закордонного українця.

2.2. Національна комісія з питань закордонних українців як уповноважений орган публічної влади з питань закордонних українців

У контексті розвитку України як правової і демократичної держави, еволюції прав людини, розвитку громадянського суспільства, еволюції правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, важливе значення має дослідження проблематики Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади.

Дослідження проблематики Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України про закордонних українців, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному підрозділі буде проаналізовано правовий статус Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади; охарактеризовано практику діяльності Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади.

Проблематика Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Л.Лабенської, Г.Москаля, А.Попка.

Держава Україна має одну з найчисельніших діаспор у світі, тому зацікавлена у всебічному розвитку відносин із закордонними українцями, включаючи їх повернення на батьківщину і реінтеграцію в українське суспільство. Це зумовлює необхідність визначення конституційно-правового

статусу зазначених осіб у законодавстві України[67, с. 21].

Сотні тисяч, а на загал мільйони українців проживають на теренах Росії, Казахстану, Молдови, Польщі та інших держав. На новому місці проживання, в іншомовному середовищі облаштувавши свій побут, українські емігранти створили, здебільшого, досить міцні етнічні спільноти на землях Канади, США, Австралії. Значно меншою є українська діаспора у країнах Західної Європи – у Німеччині, Франції, Англії тощо. Але скрізь завдяки присутності українських емігрантів двадцяте століття позначилося помітним економічним розвитком. Також, у XX столітті зростанням організованості й потужною активізацією позначилося українське громадське та культурне життя в західному світі[28, с. 62].

Україна, як держава, котра має багатомільйонну діаспору, зацікавлена у підтримці контактів зі своїми співвітчизниками, які перебувають закордоном. Чисельність населення України, що становило 1993 р. 52 млн. осіб, внаслідок негативних тенденцій природного відтворення скоротилося майже на 10 млн. У 2010-2015 рр. природне скорочення становило в середньому понад 160 тис. на рік. За прогнозом, якщо показники народжуваності, тривалості життя та міграції залишаться незмінними, у 2050 р. в Україні буде 32 млн. мешканців. Частка в населенні осіб старше 60 років зросте у півтора разу[36, с.7].

Глобалізаційні процеси сприяють прискоренню соціально-культурної інтеграції закордонних українців у країнах їх проживання. Представники другого і третього покоління закордонних українців часто втрачають свою етнічну та національну ідентичність і зв'язки з Україною, іноді звужується сфера використання української мови.

У даному контексті доречною є думка Л.Мазуки про те, що проаналізувавши підсумки переписів жителів у більшості країн поселення українського етносу, можна дійти висновку, що за винятком США і Канади, де кількість осіб українського походження зросла, існує послідовна тенденція до відчутного зменшення чисельності представників українського етносу. Наприклад, у Словаччині за останні 60 років автохтонне українське населення зменшилося

майже утричі. Лише упродовж 1989–2000 рр. кількість українців у Грузії скоротилася понад усемеро.

Нове покоління закордонних українців, які народилися не в Україні, починає втрачати зв'язок із Батьківщиною, поступово асимілюючись із суспільством країни проживання. Це і є однією з найголовніших причин зменшення кількості громадян-українців у іноземних державах. Одними з базових чинників збереження національної ідентичності, безперечно, є використання рідної мови та практик, які гуртують громаду, насамперед відтворення культурних традицій[144, с. 8].

Чинним законодавством України, зокрема Конституцією України та Законом України «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року встановлено основи правового статусу закордонних українців.

Українська діаспора сприяє формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені, лобюванню національних інтересів України, поширенню української мови та культури. У даному контексті можна погодитися із думкою Т.М.Фурдик про те, що закордонне українство відіграє значну роль в утвердженні України в міжнародній спільноті[62, с. 134].

У контексті міграційних процесів та формування законодавства про закордонних українців, враховуючи вищенаведене, з метою розбудови інституційної системи забезпечення та захисту прав закордонних українців, важливим було сформувати спеціально уповноважений орган публічної влади з питань закордонних українців. Таким органом нині є Національна комісія з питань закордонних українців, яка була утворена відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців» від 10 серпня 2004 р. № 1024.

Згідно п. 1 Положення про Національну комісію з питань закордонних українців[145], затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 1024, Національна комісія з питань закордонних українців (далі – Національна комісія) є постійно діючим органом при Кабінеті Міністрів України, основним завданням якої є розгляд питань, пов'язаних із наданням,

відмовою або припиненням дії статусу закордонного українця. Національна комісія у своїй діяльності керується Конституцією та Законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, а також відповідним Положенням про неї.

Основні завдання Національної комісії:

- розглядає заяви про надання статусу закордонного українця;
- приймає рішення про надання, відмову або припинення дії статусу закордонного українця;
- видає посвідчення закордонного українця;
- видає копії рішень про відмову у наданні статусу закордонного українця, а також дублікати посвідчення закордонного українця.

Національна комісія має право:

- одержувати в установленому порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій закордонних українців необхідну для її діяльності інформацію;
- звертатися через МЗС до державних та інших органів і організацій держав проживання закордонних українців з питань, що належать до її компетенції;
- залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до її компетенції.

Формою роботи Національної комісії є засідання, які проводяться в міру потреби, але не рідше ніж один раз на три місяці. Засідання Комісії проводяться, як правило, один раз на квартал, у приміщенні МЗС України[146]. Засідання Національної комісії вважається правоможним, якщо на ньому присутні не менш як половина членів Національної комісії.

Національну комісію очолює голова, який забезпечує проведення її засідань, організовує контроль за виконанням прийнятих рішень. Голова Національної комісії має двох заступників. Персональний склад Національної комісії затверджує її голова за поданням відповідних державних органів, установ та

громадських організацій.

Рішення Національної комісії приймається простою більшістю голосів присутніх на засіданні членів Національної комісії. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос голови Національної комісії.

Рішення Національної комісії оформляється протоколом, який підписує її голова, а у разі відсутності голови Національної комісії – один з його заступників. Організаційно-технічне забезпечення роботи Національної комісії здійснює МЗС.

До складу Національної комісії з питань закордонних українців входять:

1) Заступник Міністра закордонних справ (відповідно до розподілу функціональних повноважень), голова Національної комісії;

2) Заступник Міністра культури з питань європейської інтеграції, заступник голови Національної комісії;

3) Перший заступник Міністра освіти і науки, заступник голови Національної комісії;

4) Заступник директора департаменту світового українства та культурно-гуманітарного співробітництва МЗС - начальник відділу світового українства, секретар Національної комісії;

5) Заступник Міністра молоді та спорту з питань європейської інтеграції;

6) Заступник Міністра соціальної політики;

7) Заступник Міністра юстиції;

8) Заступник Міністра фінансів;

9) Заступник Міністра внутрішніх справ;

10) Заступник Міністра оборони;

11) Перший заступник Голови ДМС;

12) Перший заступник Голови Держкомтелерадіо;

13) Заступник Голови Держприкордонслужби;

14) Директор департаменту світового українства та культурно-гуманітарного співробітництва МЗС;

15) Директор департаменту консульської служби МЗС;

- 16) Голова представництва Світового конгресу українців у м. Києві (за згодою);
- 17) Голова Української всесвітньої координаційної ради (за згодою);
- 18) Голова товариства зв'язків з українцями за межами України “Україна-Світ” (за згодою);
- 19) Представник Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин (за згодою);
- 20) Представник Адміністрації Президента України (за згодою);
- 21) Представник Секретаріату Кабінету Міністрів України;
- 22) Представник Національної академії наук (за згодою)[147].

Отже, важливим позитивним аспектом при формуванні складу Національної комісії є те, що до її складу входять крім працівників органів державної влади, також і представники неурядових організацій, а також представник наукової установи. Це забезпечує участь інституцій громадянського суспільства та наукової спільноти у роботі цієї Комісії, а також сприяє ефективному забезпеченню та захисту прав закордонних українців у рамках її повноважень.

Нижче розглянемо практичну діяльність Національної комісії з питань закордонних українців.

Так, 9 грудня 2015 року в МЗС України відбулося XXVII засідання Національної комісії з питань закордонних українців. Національна комісія з питань закордонних українців, до складу якої входять представники центральних органів виконавчої влади та громадських організацій, розглянула 127 заяв на отримання статусу закордонного українця. За результатами ухвалених на засіданні рішень статус закордонного українця було надано 118 особам з 23 країн світу.

У рамках засідання члени Національної комісії обговорили стан виконання рішень XXVI засідання Комісії, а також внесення змін до Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця та складу Національної комісії, які були затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. №855 «Про затвердження нового складу Національної комісії з питань

закордонних українців та внесення змін до Порядку оформлення і видачі посвідчення закордонного українця». Згаданою Постановою, зокрема, визначено порядок перереєстрації посвідчень закордонного українця, термін яких спливає, а також запроваджено новий бланк заяви на набуття статусу закордонного українця[148].

А 26 січня 2016 року в МЗС України відбулося чергове засідання Національної комісії з питань закордонних українців. На початку засідання керівник Комісії, заступник Міністра закордонних справ України Вадим Пристайко привітав з отриманням статусу закордонного українця та урочисто вручив відповідні посвідчення громадянам Білорусі, Німеччини, Польщі, Кенії та Узбекистану українського походження, які прибули до Києва спеціально для участі в цьому заході. У ході роботи Комісія розглянула 248 заяв на отримання статусу закордонного українця та ухвалила рішення про надання його 239 особам українського походження з 29 країн світу[149].

Отже, сучасні тенденції розбудови України як демократичної та правової держави, потреба збереження єдності української спільноти в сучасних умовах глобалізації та міграційних процесів, потреба розвитку та поширення української культури та мови у світовому масштабі, зумовили розробку правового статусу закордонних українців, важливим елементом забезпечення та гарантування якого є діяльність Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади.

Забезпечення ефективної діяльності Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади має важливе значення для практичного захисту та забезпечення реалізації прав закордонних українців. Доцільною є активізація діяльності Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади щодо повернення на історичну Батьківщину закордонних українців, особливо в контексті сучасної демографічної кризи в Україні.

Існує нагальна потреба вдосконалення правового регулювання діяльності Національної комісії з питань закордонних українців, зокрема, впровадження

практики надання нею послуг закордонним українцям в електронній формі, а також створення її відповідного офіційного Інтернет-порталу, у контексті розвитку електронного урядування, враховуючи також той факт, що статус закордонного українця і відповідне посвідчення нині отримали тільки біля 0,1% із загального числа закордонних українців.

Доцільно покращити публічний доступ до інформації в електронному виді щодо прийнятих рішень Національної комісії з питань закордонних українців з питань надання та припинення статусу закордонного українця.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади.

Висновки до Розділу 2

У рамках дослідження проблематики статусу закордонного українця, ми проаналізували порядок надання та припинення статусу закордонного українця, охарактеризували Національну комісію з питань закордонних українців як уповноважений орган публічної влади з питань закордонних українців, і можемо зробити наступні висновки:

1. Внаслідок чотирьох хвиль міграції чимало етнічних українців на сьогодні проживають за кордоном від Аргентини до Австралії, і від Канади до Камчатки. Але незалежно де українці проживають, більшість з них бажає підтримувати контакти із материнською державою – Україною. Чимало українців за кордоном об'єднані у громадські організації, і є парафіянами українських церков – переважно Православної та Греко-Католицької церков. Саме тому надзвичайно важливо забезпечити ефективний правовий зв'язок України, як материнської держави, із закордонними українцями. А цей правовий зв'язок реалізується через надання особам з числа закордонних українців правового статусу закордонного українця у порядку встановленому чинним законодавством України.

2. Правове регулювання умов та порядку надання статусу закордонного українця за законодавством України здійснюється на належному рівні. Практика реалізації норм права щодо умов та порядку надання статусу закордонного українця за законодавством України є позитивною і успішною.

3. Інститут припинення статусу закордонного українця є необхідним елементом конституційно-правового статусу закордонних українців, який має на меті недопущення зловживань у цій сфері з боку окремих осіб, усунення відповідних порушень, а також потрібен для врахування ймовірних змін у правовому статусі осіб з числа закордонних українців, зокрема, подання ними

відповідної заяви чи у разі набуття ними громадянства України.

4. Особа, статус закордонного українця стосовно якої було припинено внаслідок вчинених нею дій, які суперечать інтересам національної безпеки України або якщо цього статусу було набуто внаслідок подання завідомо неправдивих даних або підроблених документів, не має права на поновлення цього статусу.

5. На практиці випадків припинення статусу закордонного українця є небагато. Часто причиною цього є підстава щодо набуття закордонним українцем громадянства України і це є своєрідним успіхом міграційної політики України щодо повернення українців на історичну Батьківщину.

6. Важливим позитивним аспектом при формуванні складу Національної комісії з питань закордонних українців є те, що до її складу входять крім працівників органів державної влади, також і представники неурядових організацій, а також представник наукової установи. Це забезпечує участь інституцій громадянського суспільства та наукової спільноти у роботі цієї Комісії, а також сприяє ефективному забезпеченню та захисту прав закордонних українців у рамках її повноважень.

7. Забезпечення ефективної діяльності Національної комісії з питань закордонних українців як уповноваженого органу публічної влади має важливе значення для практичного захисту та забезпечення реалізації прав закордонних українців.

8. Існує нагальна потреба вдосконалення правового регулювання діяльності Національної комісії з питань закордонних українців, зокрема, впровадження практики надання нею послуг закордонним українцям в електронній формі, а також створення її відповідного офіційного Інтернет-порталу, у контексті розвитку електронного урядування, враховуючи також той факт, що статус закордонного українця і відповідне посвідчення нині отримали тільки біля 0,1% із загального числа закордонних українців.

Отже, у даному розділі дисертаційного дослідження ми здійснили дослідження проблематики статусу закордонного українця.

РОЗДІЛ 3.

ПРАВА ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

3.1. Права закордонних українців за законодавством України

У контексті еволюції прав людини, розвитку України як правової і демократичної держави, еволюції громадянського суспільства, розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, потреби захисту прав закордонних українців, важливе значення має дослідження проблематики прав закордонних українців за законодавством України.

Дослідження проблематики прав закордонних українців за законодавством України має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України про закордонних українців, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики прав закордонних українців за законодавством України є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному підрозділі буде проаналізовано права закордонних українців за законодавством України; визначено основні перспективи розвитку прав закордонних українців за законодавством України.

Проблематика прав закордонних українців за законодавством України є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: М.Алмаші, К.Заслонової, Л.Лабенської, Г.Москаля, А.Попка.

Україну можна віднести до країн з найчисленнішою діаспорою. За

офіційними даними чисельність українських громад за кордоном становить близько 8 млн. осіб. Представництво українців за кордоном неоднорідне, як за часом перебування за кордоном, так і за своїм соціально-економічним становищем, культурно-освітнім розвитком, віросповіданням, рівнем національної самосвідомості, ступенем інтеграції у суспільства країн проживання. Число іноземних громадян українського походження, які постійно проживають за межами України, за даними офіційних переписів населення та підрахунками українських організацій, церков, науково-дослідних інституцій, а також імміграційних служб, становить від 16 до 20 мільйонів осіб[150].

Можна погодитися із думкою Ю.Бисаги про те, що аналіз причин міграційних процесів у світі і в Україні дає підстави стверджувати, що для України трудова міграція закордон залишатиметься ще впродовж тривалого часу одним із визначальних чинників суспільного та економічного життя країни[151, с. 247].

Конституція України закріпила якісно новий статус людини і громадянина в Україні. Права людини здобули конституційне визнання та закріплення. Проблематика прав людини, в тому числі і закордонних українців, є важливою складовою конституційного права України. Природні права людини належать їй від народження як біосоціальній істоті, і вони гарантуються як міжнародним, так і внутрішньодержавним правом абсолютної більшості країн світу.

Чинним законодавством України, зокрема Конституцією України та Законом України «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року закріплено основи конституційно-правового статусу закордонних українців. Основним елементом конституційно-правового статусу закордонних українців є їх права та обов'язки.

У даному контексті можна погодитися із думкою Н.Шукліної про те, що становлення прав людини відіграло важливу роль і у справі гуманізації людських відносин, пом'якшенні звичаїв, підвищенні толерантності один до одного. Завдяки ідеї прав людини суспільна свідомість і щоденна практика поступово еволюціонізували від насильства у бік гуманності, у першу чергу у

справі збереження людського життя як найвищої соціальної цінності[152, с. 94].

На думку О.Фрицького права людини – це певним чином внормована її свобода; певні її потреби чи інтереси; вимоги про надання благ, спрямовані суспільству, державі, законодавству, це певний, форма існування, спосіб прояву моралі[153, с. 162].

Права закордонних українців є важливим чинником для забезпечення національно-культурної ідентичності закордонних українців в країнах їх проживання.

З-поміж прав закордонних українців основне значення мають природні права, зокрема: право на національне самовизначення, право на збереження національної та культурної ідентичності, право на вільні контакти із своєю материнською державою, право на свободу світогляду та віросповідання, право на спілкування рідною мовою, право на національне ім'я та прізвище. Всі ці права є визначальними для забезпечення належного правового статусу закордонних українців як в Україні, так і закордоном, а також у рамках міжнародного права. Вищезгадані права належать до громадянських прав людини, і вони захищаються, як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях.

У даному контексті М.Алмаші зазначає, що громадянські права людини за міжнародним правом є природними, основоположними, невід'ємними права, які визнані міжнародним співтовариством та закріплені у відповідних міжнародно-правових документах. Вони покликані гарантувати індивідуальну автономію і свободу, захищати особу від свавілля з боку держави та інших людей.

Громадянські права людини за міжнародним правом є основою міжнародно-правового статусу людини. До них, зокрема, належать наступні права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканість; на недоторканість житла; на свободу думки і слова; на невтручання в особисте та сімейне життя; на вільний вибір місця проживання; на таємницю листування,

телеграфних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; на свободу світогляду та віросповідання.

Громадянські права людини за міжнародним правом – це суб’єктивні невідчужувані права, які належать людині з моменту її народження, реалізуються нею безпосередньо, об’єктивно, та задовольняють її цінності чи потреби, що випливають з природи людини.

Сучасна людська цивілізація визнає глобальний характер прав і свобод людини, відповідно до чого держави повинні визнавати соціогуманітарний зміст прав та пріоритет загальнолюдських цінностей. Насамперед це досягнуто шляхом закріплення “каталогу” прав і свобод людини у Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., а також у регіональних конвенціях з прав людини[154, с. 78]. Таким чином, заперечується теза, згідно з якою регулювання та гарантування прав і свобод людини визнавалося внутрішньою справою окремої держави залежно від характеру та ступеня розвитку окремого суспільства[155, с. 251].

Отже, основоположні права закордонних українців є природніми права людини, саме тому нижче розглянемо розуміння природних прав людини у теорії прав людини.

У теорії прав людини нині, на жаль, не існує єдиного розуміння поняття “природні права людини”. На думку Л.Расказова та І.Упорова, природне право людини – це суб’єктивне невідчужуване право, яке отримує людина в момент народження, яке реалізується нею безпосередньо, об’єктивно та задовольняє одну з найвищих соціальних цінностей чи потреб, що випливають з природи людини, і які сформувалися в процесі суспільного розвитку[156, с. 16].

На думку, А.Х.Саїдова природне право – це сукупність прав та свобод, обумовлених природою людини. Поняття “природні права людини” він ототожнює з поняттям “загальновизнані права людини”. Загальновизнані права людини – це природні права, якими володіє кожна людина, як особистість. Такі права мають загальний універсальний характер, що виражається у наступному:

1. Всі люди без будь-якої дискримінації, мають загально визнані права.
2. Загально визнані права людини є універсальними, оскільки вони не залежать від державного устрою чи міжнародного статусу країни.
3. Загально визнані права людини має всюди, де б вона не знаходилася.
4. Проблема прав людини є загально світовою проблемою.

Загалом природне право – це сукупність принципів, правил, прав, цінностей, які обумовлені природою людини і тому не залежать від конкретних соціальних умов[157, с. 14].

У даному контексті доречною є думка М.Алмаші про те, що природні права людини – це суб'єктивні невідчужувані права, які належать людині з моменту її народження, реалізуються нею безпосередньо, об'єктивно, та задовольняють її цінності чи потреби, що випливають з природи людини. Можна виокремити наступні ознаки природних прав людини:

1. Вони виникають з моменту народження.
2. Вони є невідчужуваними (невід'ємними).
3. Вони виражають найсуттєвіші можливості розвитку людини.
4. Безпосередній та об'єктивний характер їх реалізації.

За вищенаведеними ознаками природні права можна виокремити від інших суб'єктивних прав особи.

До джерел природних прав людини належать:

1. Життєдіяльність людини як розумної істоти (біологічне джерело);
2. Матеріальні умови життя людини (матеріальне джерело);
3. Суспільні відносини (соціальне джерело).
4. Нормативні акти (формально-юридичне джерело).

Можна виокремити наступні види природних прав людини, за їх сутністю:

1. Право на життя.
2. Право на здоров'я.
3. Право на особисту свободу.
4. Право на честь та гідність.
5. Право на свободу віросповідання.

6. Право на національне ім'я та прізвище.
7. Право на використання рідної мови.
8. Право на недопущення асиміляції особи.
9. Право на свободу пересування.
10. Право на невтручання в особисте та сімейне життя.
11. Право на свободу думки.
12. Право на сприятливе навколишнє середовище.

Дана класифікація не є вичерпною, однак може бути використана для подальшого дослідження проблематики природних прав людини.

Класифікацію природних прав людини можна здійснити ще й за наступними критеріями:

- 1) за суб'єктом – індивідуальні (зокрема, право на життя) та колективні (зокрема, право на сприятливе навколишнє середовище);
- 2) за закріпленням у нормативних документах: права, що закріплені нормами внутрішньодержавного права; права, що закріплені нормами міжнародного права[158, с. 86-87].

Права та обов'язки закордонних українців за законодавством України, визначені на основі політики позитивної дискримінації, порівняно з іншими іноземцями на території України. Вважаємо такий підхід доречним і виправданим.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року закордонний українець, який перебуває в Україні на законних підставах, користується такими самими правами і свободами, а також несе такі самі обов'язки, як громадянин України, за винятками, встановленими Конституцією, законами України чи міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Особа, яка набула статусу закордонного українця, має право працювати на підприємствах, в установах і організаціях або провадити іншу трудову діяльність на підставах і в порядку, встановлених для громадян України.

Закордонним українцям щороку встановлюються квоти прийому до вищих

навчальних закладів України в межах обсягів державного замовлення.

Особи, які набули статусу закордонного українця, мають право на набуття громадянства України в порядку, встановленому Законом України «Про громадянство України».

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що права та обов'язки закордонних українців за законодавством України поділяються на: громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права та обов'язки. Закордонні українці володіють тими ж права й обов'язками що й громадяни України за винятками прямо встановленими чинним законодавством України. Зокрема, вони не беруть участі у виборах, не мають права на пенсійне забезпечення, не мають права на безоплатну приватизацію житла та земельних ділянок. Порівняно з іншими іноземцями закордонні українці мають ширше коло прав за рахунок надання їм спеціальних прав за законодавством України.

Нижче розглянемо особливості реалізації права на вищу освіту закордонних українців в Україні як одного із їх спеціальних прав.

Іноземець українського походження може отримати освіту в українському вищому навчальному закладі з таких дисциплін, як:

- педагогічна освіта;
- мистецтво;
- гуманітарні науки;
- журналістика та інформація;
- соціально-політичні науки.

Іноземці мають право навчатися за тими ж умовами, що й громадяни України, в тому числі й за державним замовленням. Кожного року на навчання іноземним українцям виділяється 1000 стипендій за рахунок українського державного бюджету.

Навчання закордонних українців в рамках такої програми проходить у 200 вищих навчальних закладах України, які мають відповідну ліцензію за всіма спеціальностями, окрім медичної.

Укладено угоди з: Болгарією, Литвою, Молдовою, Польщею, Румунією,

Словаччиною, Угорщиною. Ці країни надають державні стипендії на навчання іноземних українців.

Після закінчення бакалаврату, закордонні українці можуть продовжити навчання за рівнем спеціаліста чи магістра на конкурсній основі після фахових вступних екзаменів. Якщо вони не витримали відповідний конкурс, тоді є можливість продовжити навчання на договірних засадах (контракт), так само як і українські студенти.

Перелік документів на навчання подається до українського Посольства до 1 березня, підшитий та зібраний в окремій папці. Це має бути:

- аркуш з переліком всіх документів, зібраних у справі;
- анкета встановленого зразка, заповнена друкованими літерами з фотокарткою, прикріпленою у правому верхньому куту анкети;
- копії сторінок паспорта, з вказаним громадянством та пропискою;
- копія свідоцтва про народження або посвідчення закордонного українця кандидата;
- копія посвідчення закордонного українця батьків кандидата (за потребою);
- копія документа про освіту із зазначенням предметів, що вивчалися, та отриманим по них оцінкам (балам) (учні шкіл надають довідку зі школи про навчання у випускному класі з оцінками за півріччя, завірену директором);
- лист-рекомендація українського національного культурного товариства;
- інші документи (за потребою).

Документи мають бути в копіях українською мовою (російською) або перекладені на ці мови та завірені в Посольстві України[159].

Отже, основною особливістю права на вищу освіту закордонних українців за законодавством України є застосування до них політики підтримки з боку України з метою сприяння таким особам у збереженні їх української ідентичності, а також сприяння розвитку українських громад діаспори.

У даному контексті також важливо забезпечити розвиток системи україномовної освіти у місцях компактного проживання закордонних українців

в окремих зарубіжних країнах: функціонування окремих шкіл з українською мовою навчання; вивчення української мови як окремого предмету в загальноосвітніх школах, функціонування недільних шкіл при громадських та релігійних організаціях закордонних українців, в яких вивчатимуть українську мову, історію України та українську культуру.

З цього приводу, доречною є думка Л.Божук, про те, що серед значного кола завдань щодо задоволення національно-культурних потреб українців у країнах проживання чи не найважливішим є шкільна освіта як основа закладання підґрунтя для інтелектуального розвитку та ширення українського освітнього досвіду. Тривалий час, за умов відсутності української державності, національні провідники, шукаючи неполітичних шляхів збереження своєї культури, вважали, що одним із найефективніших таких засобів є освіта, шкільництво. Адже саме шкільництво, крім того, що дає знання рідної мови, історії, культури, забезпечує національне виховання молодого покоління, закладає світоглядні засади і є визначальним чинником етнозбереження українців[64, с. 40].

У даному контексті можна погодитися із думкою Л.Сорочук про те, що у східній українській діаспорі – в державах, що виникли на теренах пострадянського простору – відродження культурно-національного життя українців почалося з шкільництва. Такі громадські інститути, як Науковий центр україністики в Башкортостані та Товариство шанувальників української культури "Кобзар", Українське товариство Киргизької Республіки "Берегиня", Товариство української культури в республіці Молдова, Томський центр української культури "Джерело" та Український національно-культурний центр "Промінь" у Самарі свідчать про початки демократизації суспільств нових незалежних держав і про відродження етнічності українців східної діаспори[28, с. 64].

УВКР неодноразово пропонувала розробити проект Державної програми щодо розвитку освіти і науки за кордоном. Актуальність ухвалення такого документа обумовлюється наявністю та успішним функціонуванням подібних

державних програм у Росії, Казахстані, Польщі та інших країнах.

Значною проблемою задоволення освітніх потреб представників закордонного українства є обмеженість фінансування системи освіти, що не дає можливості формувати повноцінний резервний фонд навчальної літератури для потреб навчальних закладів діаспори, розробляти й випускати для них спеціальні навчальні посібники з української мови та інших українознавчих предметів, надавати матеріально-технічну підтримку відкриттю та функціонуванню українських шкіл і класів за кордоном, облаштуванню навчальних кабінетів, шкільних бібліотек тощо. Підручники не задовольняють потреби недільних і суботніх шкіл, де згідно зі статистикою навчається найбільша кількість дітей закордонних українців. Саме тому назріла потреба створення спеціальної навчально-методичної літератури для учителів та учнів недільних і суботніх шкіл українського зарубіжжя. Неоціненною допомогою при вивченні української мови та літератури і в Україні, і за кордоном могло б стати видання антологій української прози та поезії, дитячих збірок оповідань і віршів, використання матеріалів електронної бібліотеки української літератури[144, с. 9].

У даному контексті М.Палінчак та С.Рошко зазначають, що мові належить особливе місце в процесі етнопонаціональної консолідації, адже саме мова є зовнішньою ознакою національної свідомості[160, с. 262].

Отже, право на освіту та право на вивчення рідної мови закордонних українців є дуже важливими для збереження національно-культурної та мовної ідентичності закордонних українців.

Відповідно до ч.4 ст. 5 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» для видачі посвідки на тимчасове проживання закордонним українцям дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства не потрібен, замість такого дозволу закордонними українцями подається трудовий договір (контракт) та посвідчення закордонного українця.

Іноземці та особи без громадянства можуть згідно Закону України «Про імміграцію» іммігрувати в Україну на постійне проживання. А відповідно до

п.5 ч.3 ст. 4 Закону України «Про імміграцію» дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції надається закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

Спеціальні права, свободи та обов'язки набуваються особою з числа закордонних українців під час отримання статусу закордонного українця. В'їзд в Україну та виїзд з України закордонних українців здійснюються відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». При цьому закордонні українці – громадяни держав, з якими Україна має візовий режим, мають право на безкоштовне оформлення багаторазової візи для відвідання України без подання відповідного запрошення терміном дії на 5 років на основі посвідчення закордонного українця, якщо закордонний українець є громадянином держави, з якою Україна має візовий режим[67, с. 23].

І.Бабін з приводу прав закордонних українців зазначає, що Українська держава надає додаткові права та привілеї частині іноземних громадян та осіб без громадянства на підставі їхнього українського етнічного походження, самоідентифікації приналежності до української нації[161, с. 253].

Отже, права закордонних українців за законодавством України, визначені на основі політики позитивної дискримінації, порівняно з іншими іноземцями на території України.

Важливим елементом, який впливає на ефективність захисту прав людини, в тому числі і закордонних українців, в Україні, як демократичній і правовій державі, є режим законності.

У даному контексті О.В.Зайчук і Н.М.Оніщенко вважають, що законність – це комплексна політико-правова категорія, що відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічну взаємодію права та влади, права та держави[162, с. 564]. А на думку О.Мінченка, законність в процесі застосування норм права полягає в тому, що компетентні органи та посадові особи у процесі вирішення конкретної справи мають застосовувати норму

права тільки в межах своїх повноважень і відповідно до її змісту. Порушення цих правил може призвести до небажаних наслідків. На жаль, на практиці відомі випадки, коли формальне додержання нормативних приписів без всебічної оцінки обставин справи дискредитує державні органи та їх діяльність[163, с. 25].

Проблема законності в Україні часто зводиться до її декларативного характеру. З цього приводу В.Б. Авер'янов зазначає, що формальність принципу законності в Україні підтверджується тим, що на сьогодні переважна більшість правових питань вирішується не в законах, а в підзаконних нормативно-правових актах (в постановах Кабінету Міністрів, а також у відомчих актах міністерств, державних комітетів та деяких інших центральних органів виконавчої влади)[164, с. 86].

У даному контексті В.Федоренко зазначає, що сучасні конституційні процеси в Україні переконливо демонструють прагнення суспільства, держави і врешті пересічних громадян до подальшого розвитку і утвердження в національному державотворенні та прав творенні принципів верховенства права і демократизму[165, с. 299].

Важливе значення має верховенство права, яке передбачає що всі суб'єкти правовідносин повинні неухильно дотримуватися норм права, і в жодному випадку не допускається підміна права та закону принципами політичної чи іншої доцільності, коли самі органи влади, прикриваючись, іноді і добрими намірами, самі прямо порушують закони. У даному контексті С.Головатий пропонує поняття «верховенство права» розуміти як «термін, придатний для передавання в узагальненому вигляді поєднання ідеалів і досягнутого на практиці юридичного досвіду стосовно принципів, інститутів, механізмів і процедур, які є істотно важливими для захисту особи від свавільної влади держави і які надають особі можливість володіти людською гідністю»[166, с. 165].

З приводу верховенства права М.Козюбра зазначає, що саме невід'ємні, невідчужувані права і свободи людини, як свідчить досвід сучасних

розвинутих держав, становлять основу «стримувань і противаг» у державній владі, яка завжди має тенденцію до виходу з-під контролю суспільства. Це той обмежувальний бар'єр, який не може бути подолано на власний розсуд ні законодавчою, ні виконавчою, ні судовою гілками влади. По суті, вони становлять правове першоджерело. Їх існування поза правом і без права неможливе, як і право немислиме без прав і свобод людини. Це – явища однієї сутності. Саме тому пов'язаність усіх гілок влади фундаментальними, невідчужуваними правами і свободами людини розглядається сучасною правовою теорією і судовою практикою, зокрема конституційними судами багатьох європейських країн і Європейським судом з прав людини, як безпосередній прояв реалізації принципу верховенства права[167].

У кожній правовій державі для ефективної реалізації прав людини важливим є те, щоб існувала ефективна система забезпечення права та свободи людини. В юридичній науці немає єдиного погляду на розуміння забезпечення прав людини. Зокрема, на думку А.Олійника, забезпечення конституційних свобод і недоторканості людини та громадянина в Україні – це створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, відновлення порушеного права компетентними державними органами чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами та об'єднаннями громадян, здійснення матеріальних чи процесуальних юридичних засобів[168, с. 153]. Правовим забезпеченням у вузькому розумінні є вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права[169, с. 160]. А М.Цвік зазначає, що правове забезпечення – це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [170, с. 327]. А на думку К.Волинки, найбільш вдало охарактеризувати комплексну і цілеспрямовану діяльність по наданню правам і свободам реального змісту можна за допомогою терміну «забезпечення прав і свобод»[171, с. 5].

Отже, належне забезпечення прав людини в Україні має важливе значення для належної реалізації прав та свобод закордонних українців в Україні.

У даному контексті потрібно зазначити, що законодавством України можуть бути встановлені певні обмеження щодо прав і свобод людини, в тому числі і закордонних українців. У даному контексті В.Скомаровський вказує на те, що існування певних обмежень прав і свобод має об'єктивний характер. Реалізація їх для кожного конкретного індивіда здійснюється в умовах встановленого правопорядку і пов'язана з правами і свободами інших осіб. Тому проблемою є не сам факт таких обмежень, а форма юридичного їх закріплення. Формулювання в основних законах таких підстав для можливого обмеження прав і свобод, як необхідність захисту вільного і демократичного ладу, збереження суспільного добробуту, моралі і здоров'я інших осіб тощо, мають надто загальне значення і припускають надмірно широке їх тлумачення. Результатом може бути порушення прав і свобод особи[172, с. 89].

Таким чином, обмеження прав і свобод людини та громадянина на основі закону є абсолютно нормальним явищем, що має місце в демократичних державах. Але таке обмеження прав і свобод в правовій державі ґрунтується на певних принципах та повинно підпорядковуватися загальному правопорядку. Принцип законного обмеження прав людини закладений і в міжнародних документах, зокрема стаття 29 Загальної Декларації прав людини ООН встановлює, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Згідно ст. 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Незважаючи на такі конституційні положення, рівень правової культури населення України, відповідно до даних останніх моніторингових досліджень, залишається вкрай низьким. Україна належить до держав з достатньо великою кількістю ратифікованих міжнародно-правових актів у сфері прав людини і з достатньою національною законодавчою базою у

цій сфері.

На жаль, можливість реалізації прав людини ще не стала засобом обмеження державної влади в Україні. Значною мірою це спричинено саме низьким рівнем правової культури. Даний факт можна значною мірою пояснити, звернувшись до історії нашої держави. Так, століттями Україна була частиною імперії з тоталітарним режимом, яка, очевидно, не піклувалась про правову культуру населення, більше того – вживала цілеспрямованих дій на недопущення її розвитку. Разом з тим, громадяни України вже починають розуміти, що без активної життєвої позиції, без знання та відстоювання своїх прав ситуація з правами людини і далі залишатиметься вкрай незадовільною. Типовою для всеукраїнських та місцевих правозахисних організацій є проблема кваліфікованої організації зв'язків з громадськістю, правильного позиціонування образу організації, а звідси і слабкого впливу українських правозахисних організацій на громадську думку, на дії виконавчої влади, на висвітлення подій у ЗМІ[173, с. 77-78].

Основними перспективами розвитку прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України є: подальше розширення спеціальних прав закордонних українців, зокрема, з метою задоволення їх національно-культурних потреб, зміцнення зв'язків з історичною Батьківщиною, сприяння возз'єднанню сімей закордонних українців, в тому числі і із громадянами України, сприяння імміграції закордонних українців в Україну.

Отже, права закордонних українців за законодавством України, визначені на основі політики позитивної дискримінації, порівняно з іншими іноземцями на території України. Вважаємо такий підхід доречним і виправданим.

З-поміж прав закордонних українців основне значення мають природні права, зокрема: право на національне самовизначення, право на збереження національної та культурної ідентичності, право на вільні контакти із своєю материнською державою, право на свободу світогляду та віросповідання, право на спілкування рідною мовою, право на національне ім'я та прізвище. Всі ці права є визначальними для забезпечення належного правового статусу

закордонних українців як в Україні, так і закордоном, а також у рамках міжнародного права. Вищезгадані права належать до громадянських прав людини, і вони захищаються, як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях.

Права закордонних українців за законодавством України можна поділити на: громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права та обов'язки. Закордонні українці володіють тими ж права й обов'язками що й громадяни України за винятками прямо встановленими чинним законодавством України. Зокрема, вони не беруть участі у виборах, не мають права на пенсійне забезпечення, не мають права на безоплатну приватизацію житла та земельних ділянок. Порівняно з іншими іноземцями закордонні українці мають ширше коло прав за рахунок надання їм спеціальних прав за законодавством України.

Сучасні тенденції розбудови України як демократичної та правової держави, потреба збереження єдності української спільноти в сучасних умовах глобалізації та міграційних процесів, потреба розвитку та поширення української культури та мови у світовому масштабі, зумовили розробку правового статусу закордонних українців, основним елементом якого є права та обов'язки закордонних українців за законодавством України.

Права закордонних українців є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи прав людини в Україні. Забезпечення належної реалізації та захисту прав та обов'язків закордонних українців за законодавством України має важливе значення для задоволення національно-культурних потреб закордонних українців та збереження їх специфічного правового зв'язку з Україною як їх материнською державою, а також для збереження єдності українців, які є титульною нацією України як держави.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику прав закордонних українців за законодавством України.

3.2. Порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України

У контексті розвитку України як правової і демократичної держави, еволюції прав людини, розвитку громадянського суспільства, еволюції правового статусу закордонних українців, міграційних процесів, потреби захисту прав закордонних українців, важливе значення має дослідження проблематики порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України.

Дослідження проблематики порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України про закордонних українців, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному підрозділі буде проаналізовано порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України; визначено основні перспективи розвитку чинного законодавства України про порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України.

Проблематика порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: М.Алмаші, Ю.Бисаги, Л.Лабенської, Г.Москаля, А.Попка.

Нижче розглянемо порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року в'їзд в Україну та виїзд з України закордонних українців здійснюються відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та

осіб без громадянства». При цьому закордонні українці - громадяни держав, з якими Україна має візовий режим, мають право на безкоштовне оформлення багаторазової візи для відвідання України без надання відповідного запрошення терміном дії на 5 років на підставі посвідчення закордонного українця. Закордонний українець може іммігрувати в Україну для постійного проживання за умови отримання в установленому законом порядку дозволу на імміграцію для постійного проживання поза межами квот на імміграцію. Положення цієї статті поширюються також на подружжя закордонного українця та його дітей у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

Порядок в'їзду в Україну та виїзду з України закордонних українців здійснюються також згідно з:

- Порядком підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 року № 884[174];

- Порядком продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 року № 150[175];

- Порядком оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 року № 251[176].

Іноземці, в тому числі і закордонні українці, в'їжджають (виїжджають) в Україну через пункти пропуску на державному кордоні за національним паспортом і у разі наявності візи, якщо інший порядок в'їзду не встановлено законодавством або міжнародними договорами України.

Порядок оформлення віз регулюється Правилами оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, затвердженими постановою

Кабінету Міністрів України №118 від 01.03.2017 р., Інструкцією про порядок оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну та проїзду через її територію, затвердженою наказом МЗС №196 від 26.07.2011 р.[177].

Важливе значення для підтримання зв'язків закордонних українців з історичною Батьківщиною, має проведення в Україні культурно-мистецьких заходів за участю представників закордонних українців, в тому числі їх творчих і мистецьких колективів. У таких випадках при наявності візового режиму з країнами громадянства закордонних українців, виникає чимало проблем пов'язаних із оформленням віз та перетином державного кордону України, оскільки невеликий відсоток закордонних українців набули статус закордонного українця, а у складі таких колективів частина осіб може мати такий статус, а інша – ні, і такі особи повинні оформлювати візи в загальному порядку, що створює чимало дискомфорту для таких осіб. А тому запровадження безвізового режиму в'їзду для закордонних українців, на підставі їх посвідчення закордонного українця, незалежно від їх громадянства є актуальним.

Дипломатичними представництвами та консульськими установами України за кордоном оформлюються всі категорії віз, передбачених законодавством. Паспортний документ подається іноземцем та особою без громадянства для реєстрації у пункті пропуску через державний кордон посадовій особі Державної прикордонної служби. Реєстрація проводиться на термін не більш як 90 днів протягом 180 днів.

Строк перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, паспортні документи або документи, що підтверджують особу без громадянства, яких зареєстровано посадовою особою Державної прикордонної служби, продовжується територіальними органами або підрозділами Державної міграційної служби у порядку, передбаченому Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 року № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення

строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України».

Оформлення іноземцям та особам без громадянства посвідок на тимчасове або постійне проживання здійснюється територіальними органами або підрозділами Державної міграційної служби у порядку, передбаченому Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 року № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983».

Іноземець або особа без громадянства у разі втрати на території України паспортного документа іноземця або документа, що посвідчує особу без громадянства, повинні про це негайно письмово повідомити територіальний орган або підрозділ Державної міграційної служби, який зобов'язаний видати довідку та надіслати відповідне повідомлення до Адміністрації Державної прикордонної служби. У такому разі питання про продовження строку перебування іноземця та особи без громадянства на території України чи їх виїзду з України вирішується після отримання ними в дипломатичному представництві чи консульській установі країни громадянської належності або походження чи попереднього постійного проживання паспортного документа іноземця або документа, що посвідчує особу без громадянства, на підставі особистої заяви, копії довідки, виданої територіальним органом або підрозділом Державної міграційної служби, про втрату такого документа та довідки, виданої Адміністрацією Державної прикордонної служби, про перетинання державного кордону (в разі, коли строк перебування під час останнього в'їзду не продовжувався).

Транзитний проїзд іноземців через територію України дозволяється за наявності у них транзитної візи типу «В», візи країни прямування, проїзних квитків або інших документів, що підтверджують транзитний характер поїздки[178].

Виїзд іноземця з України може бути відкладений до виконання ним майнових зобов'язань перед фізичними та юридичними особами в Україні[179, с. 97].

У ст. 4. Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» зазначено підстави для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України.

Іноземці та особи без громадянства можуть відповідно до Закону України «Про імміграцію» іммігрувати в Україну на постійне проживання. Відповідний дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції надається закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

Іноземці та особи без громадянства, яких визнано біженцями в Україні або яким надано притулок в Україні, вважаються такими, які постійно проживають на території України з моменту визнання біженцем в Україні або надання притулку в Україні. Постійне проживання на території України біженців підтверджується посвідченням біженця.

Іноземці та особи без громадянства, яких визнано особами, що потребують додаткового захисту, або яким надано тимчасовий захист в Україні, вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України на період дії обставин, за наявності яких додатковий чи тимчасовий захист було надано. Тимчасове проживання на території України таких іноземців та осіб без громадянства підтверджується посвідченням особи, яка потребує додаткового захисту в Україні, або посвідченням особи, якій надано тимчасовий захист в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону прибули в Україну для працевлаштування та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для участі у реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, зареєстрованих у

встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності за запрошенням релігійних організацій та погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію відповідної релігійної організації, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період діяльності в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для участі у діяльності філій, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період діяльності в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для роботи у представництвах іноземних суб'єктів господарювання в Україні, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для роботи у філіях або представництвах іноземних банків, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для провадження культурної, наукової, освітньої діяльності на підставах і в порядку, встановлених міжнародними договорами України або спеціальними програмами, а також іноземці та особи без громадянства, які прибули в

Україну з метою участі в міжнародних та регіональних волонтерських програмах чи участі в діяльності організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів відповідно до Закону України "Про волонтерську діяльність", інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, отримали посвідку на тимчасове проживання та здійснюють волонтерську діяльність на базі зазначених організацій та установ, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період провадження такої діяльності.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для роботи кореспондентом або представником іноземних засобів масової інформації та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні.

Іноземці та особи без громадянства, які є засновниками та/або учасниками, та/або бенефіціарними власниками (контролерами) юридичної особи, зареєстрованої в Україні, та прибули в Україну з метою контролю за діяльністю таких юридичних осіб і отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період дії посвідки. Підставою для видачі посвідки на тимчасове проживання у даному випадку, є наступне:

1) іноземець та особа без громадянства є засновником та/або учасником, та/або бенефіціарним власником (контролером) юридичної особи, дані про яку внесені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

2) розмір частки власності іноземця або особи без громадянства, або іноземної юридичної особи, бенефіціаром (контролером) якої він є, у статутному капіталі української юридичної особи становить не менше 100 тисяч євро за офіційним валютним курсом, встановленим Національним банком України на дату внесення іноземної інвестиції.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою навчання та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період навчання.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою возз'єднання сім'ї з особами, які є громадянами України, або під час перебування на законних підставах на території України, уклали шлюб з громадянами України та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період до отримання дозволу на імміграцію.

Іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну з метою возз'єднання сім'ї, та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України згідно чинного законодавства України.

Іноземці та особи без громадянства, які в'їхали в Україну на інших законних підставах, вважаються такими, які тимчасово перебувають на території України на законних підставах на період наданого візою дозволу на в'їзд або на період, встановлений законодавством чи міжнародним договором України.

Іноземці та особи без громадянства, які до прийняття рішення про припинення громадянства України постійно проживали на території України і після прийняття рішення про припинення громадянства України залишилися постійно проживати на її території, вважаються такими, які постійно проживають в Україні.

Особи, звільнені з пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, на підставі рішення суду про скасування рішення про їх затримання або примусове видворення за межі України, або яких до завершення граничного строку перебування у таких пунктах не було примусово видворено за межі України з причин відсутності проїзного документа, транспортного сполучення з країною їхнього походження або з інших причин, незалежних від таких осіб, визнаються такими, які на

законних підставах тимчасово перебувають в Україні на період дії обставин, що унеможлиблюють їх примусове видворення за межі України.

Іноземці та особи без громадянства, які в установленому порядку уклали контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України, вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України на період дії контракту про проходження військової служби у Збройних Силах України. Тимчасове проживання на території України таких іноземців та осіб без громадянства підтверджується військовим квитком рядового, сержантського і старшинського складу. Чимало закордонних українців повернулися на історичну Батьківщину з моменту початку АТО з метою боронити територіальну цілісність материнської держави, окремі з них, на жаль, були поранені, а деякі загинули. Зокрема, у 2016 році двоє професійних американських військових вступили до лав Збройних сил України. Вони та ще декілька їхніх грузинських побратимів стали першими іноземцями, котрі отримали військові квитки. Американці кажуть, що за ситуацією в Україні стежили ще з часів Майдану. Приїхали, бо впевнені – на українському боці правда. Обидвоє мають серйозний військовий досвід. Вони відслужили в США за контрактом, воювали в Іраку та Афганістані. Нині – опановують зброю, яку отримали у нашому війську. Про військову кар'єру та офіцерське звання американці не думають. «Я не можу стати офіцером і зберегти подвійне громадянство. Отже, ні», - заявив один із них. Кажуть, стимули мають інші. «Це велика честь – служити народу України», - сказав другий американець[180].

Відповідно до ч.4 ст. 5 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» для видачі посвідки на тимчасове проживання закордонним українцям дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства не потрібен, замість такого дозволу закордонними українцями подається трудовий договір (контракт) та посвідчення закордонного українця.

Основними перспективами розвитку порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України є його подальша лібералізація

щодо закордонних українців, а також подальше сприяння возз'єднанню сімей закордонних українців, в тому числі і із громадянами України, сприяння імміграції закордонних українців в Україну.

Отже, сучасні тенденції розбудови України як демократичної та правової держави, потреба збереження єдності української спільноти в сучасних умовах глобалізації та міграційних процесів, потреба розвитку та поширення української культури та мови у світовому масштабі, зумовили розробку правового статусу закордонних українців, важливим елементом якого є правове регулювання порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України.

Щодо порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України існує спеціальний преференційний правовий режим, який ґрунтується на політиці позитивної дискримінації щодо закордонних українців за законодавством України. Доцільно запровадити безвізовий режим в'їзду в Україну для осіб, що мають статус закордонних українців, на підставі їх посвідчення, незалежно від громадянства таких осіб.

Чимало закордонних українців повернулися на історичну Батьківщину з моменту початку АТО з метою боронити територіальну цілісність материнської держави, окремі з них, на жаль, були поранені, а деякі загинули. Закордонні українці, які в установленому порядку уклали контракт про проходження військової служби у Збройних Силах України, вважаються такими, які на законних підставах тимчасово проживають на території України на період дії контракту про проходження військової служби у Збройних Силах України. Тимчасове проживання на території України таких закордонних українців, незалежно від наявності у них статусу закордонного українця, підтверджується військовим квитком рядового, сержантського і старшинського складу.

Забезпечення належного порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України має важливе значення для практичного захисту та забезпечення реалізації прав закордонних українців. Доцільною є подальша лібералізація порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території

України, а також підвищення ефективності діяльності уповноважених органів публічної влади щодо повернення на історичну Батьківщину закордонних українців, враховуючи сучасну демографічну кризу в Україні.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України.

3.3. Механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України

У контексті становлення України як правової і демократичної держави, утвердження прав людини, розвитку громадянського суспільства, міграційних процесів, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики механізму захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України.

Дослідження проблематики механізму захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України з питань закордонних українців, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики механізму захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому у даному підрозділі буде охарактеризовано механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців; визначено основні повноваження органів державної влади України щодо співпраці із закордонними українцями; проаналізовано благодійну діяльність закордонних українців.

Проблематика механізму захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, М.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Белова, А.Олійника.

Внаслідок міграційних процесів чимало українців виїхали за кордон і нині є громадянами інших держав. Нині число осіб українського походження, які проживають за межами України, за приблизними підрахунками становить від 8 до 20 мільйонів. Найбільше закордонних українців проживає в Російській

Федерації (за офіційною статистикою – 1,93 млн. осіб, які ідентифікують себе як етнічні українці, згідно з неофіційною статистикою – понад 10 млн. осіб); в Канаді (1 209 085 осіб українського походження); в США (згідно з даними офіційної статистики – 892992 особи, за неофіційною – реальне число представників українського етносу в США понад 1,5 млн. осіб)[132]. Більше 30% всіх українців живуть за межами своєї країни, є громадянами інших держав та глибоко інтегровані в їх суспільство[181, с. 76].

В юридичній науці до цього часу не було сформульовано визначення поняття «механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України».

Поняття «механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України» можна визначити як систему правових норм та принципів, закріплених у чинному законодавстві України, уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті забезпечення належної реалізації прав, свобод та обов'язків закордонних українців, їх гарантування, усунення їх порушень і відновлення порушених прав, свобод та обов'язків закордонних українців.

Механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України складається із нормативної та інституційної систем.

Нормативна система захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України – це взаємоузгоджена сукупність правових норм та принципів, закріплених у чинному законодавстві України, що має на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців.

Інституційна система захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України – це система уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців.

У рамках зовнішньої політики України важливе значення має діяльність щодо забезпечення реалізації національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах. Важливе значення для зміцнення взаємозв'язків закордонних українців із Україною як їх материнською державою, має реалізація благодійних проектів та гуманітарних ініціатив неурядових організацій закордонних українців на території України.

Згідно положень Конституції України Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців. Можна погодитися із думкою А.Ю.Олійника про те, що саме Конституції України належить чільне місце та роль у механізмі правового забезпечення основних свобод людини і громадянина[168, с. 213].

Враховуючи вищенаведене у сучасній Україні сформовано законодавство про закордонних українців. Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання правового статусу закордонних українців є Закон України «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року, в якому зазначено, що Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну.

Важливе значення для захисту прав закордонних українців мають також міжнародні договори ООН з питань прав людини. Зокрема, Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права[182] ООН від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права[183] ООН від 16 грудня 1966 р.

Отже, у контексті вищезазначеного, актуальним є створення належних умов, в тому числі і нормативних, для належного захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про закордонних українців» задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та

захист їхніх прав як національних меншин в інших державах є невід'ємною складовою частиною зовнішньополітичної діяльності України.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані забезпечувати реалізацію прав закордонних українців під час їх перебування в Україні. Рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо вирішення питань, пов'язаних з перебуванням закордонних українців в Україні, можуть бути оскаржені в суді в установленому законом порядку.

За видатні заслуги перед Україною закордонні українці можуть бути нагороджені державними нагородами України в порядку, встановленому законодавством України

Нижче розглянемо основні повноваження органів державної влади України щодо співпраці із закордонними українцями.

1. Повноваження Кабінету Міністрів України щодо співпраці із закордонними українцями. Кабінет Міністрів України під час здійснення своїх повноважень та для досягнення цілей внутрішньої та зовнішньої політики:

- 1) затверджує державну цільову програму співпраці із закордонними українцями;
- 2) затверджує порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця;
- 3) сприяє проведенню заходів за участю фахівців та громадськості щодо забезпечення співпраці із закордонними українцями.

2. Повноваження центрального органу виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями. До повноважень центрального органу виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями належать:

- 1) забезпечення реалізації державної політики у сфері співпраці із закордонними українцями;

2) здійснення координації заходів, що проводяться центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо забезпечення співпраці із закордонними українцями;

3) розроблення та внесення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання питань співпраці із закордонними українцями;

4) надання громадським організаціям (осередкам) закордонних українців організаційної, методичної, технічної та іншої допомоги в їх діяльності;

5) розроблення спільно з іншими заінтересованими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування державної цільової програми співпраці із закордонними українцями;

6) участь у підготовці та укладенні міжнародних договорів України щодо забезпечення прав закордонних українців, створення сприятливих умов та можливостей для задоволення їх соціальних, культурно-освітніх, мовних, інформаційних та інших потреб;

7) участь у роботі змішаних міжурядових комісій з питань національних меншин;

8) співпраця з державними органами іноземних держав, до компетенції яких належить питання національних меншин;

9) взаємодія з міжнародними організаціями, що проводять моніторинг дотримання прав осіб, які належать до національних меншин;

10) моніторинг забезпечення прав закордонних українців, пов'язаних із збереженням і розвитком їх етнічної, культурної та мовної ідентичності;

11) надання фінансової підтримки для виконання заходів, що здійснюються громадськими організаціями закордонних українців, зокрема форумів, конгресів, конференцій, семінарів за участю закордонних українців в Україні та за кордоном.

3. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки щодо співпраці із закордонними українцями. До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки належать:

1) забезпечення реалізації державної політики щодо сприяння здобуттю закордонними українцями освіти в Україні;

2) сприяння відкриттю та функціонуванню навчальних закладів за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова;

3) участь у виконанні освітніх та наукових програм відродження і розвитку національної культури та української мови в місцях компактного проживання закордонних українців.

4. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері культури щодо співпраці із закордонними українцями. До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері культури належать:

1) забезпечення реалізації державної політики щодо створення умов для задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, збереження і популяризації культурних надбань Українського народу;

2) здійснення заходів щодо популяризації культурних надбань Українського народу за межами України, залучення закордонних українців до участі в культурно-мистецьких заходах в Україні та за її межами;

3) сприяння проведенню в місцях компактного проживання українців за кордоном міжнародних та регіональних культурно-мистецьких акцій, мистецьких фестивалів, конкурсів, аукціонів, виставок та інших заходів;

4) проведення конкурсів на кращі ескізні проекти пам'ятників і монументів державного значення за кордоном, присвячених визначним подіям в історії України, видатним діячам української історії, науки і культури.

5. Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері телебачення і радіомовлення щодо співпраці із закордонними українцями. До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері телебачення і радіомовлення належать:

1) забезпечення поширення радіомовлення та трансляції телевізійних програм з України, зокрема через супутниковий зв'язок та інші засоби комунікації, на країни проживання закордонних українців;

2) сприяння трансляції україномовних теле- та радіопрограм на країни проживання закордонних українців;

3) сприяння налагодженню співпраці телерадіокомпаній прикордонних областей України з телерадіокомпаніями сусідніх країн проживання закордонних українців;

4) сприяння створенню в країнах проживання закордонних українців кореспондентських пунктів Українського національного інформаційного агентства "Укрінформ".

Законодавством України також можуть бути надані окремі повноваження й іншим центральним органам виконавчої влади щодо співпраці із закордонними українцями.

Важливе значення для захисту прав і законних інтересів закордонних українців має діяльність Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС України). У даному контексті Г.Гороховська зазначає, що МЗС України продовжує докладати зусилля для полегшення контактів закордонних українців з історичною батьківщиною. Управління з питань закордонного українства забезпечує роботу Національної комісії з питань закордонних українців при Кабінеті Міністрів України.

Помітно активізувалася й діяльність Українсько-Угорської міжурядової комісії з питань забезпечення прав національних меншин, Двосторонньої Українсько-Словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури.

МЗС України активно залучається й до реалізації спільних проектів з іншими міністерствами, громадськими організаціями. Так, зовнішньополітичне відомство надає всіляке сприяння діяльності новоутвореного навчального закладу МОН України – Міжнародної української школи. Мета цієї школи - забезпечити освітні права українських дітей, які разом з батьками перебувають за межами України, надати їм за допомогою новітніх електронних засобів дистанційного навчання можливість здобути належну освіту, а згодом - і відповідний державний документ. МЗС через закордонні дипломатичні

установи детально поінформувало українські громади за кордоном про діяльність Міжнародної української школи, взяло участь в організації та проведенні спеціального семінару за участю 27 викладачів українських недільних шкіл з 11 країн.

30 листопада - 1 грудня 2007 р. в Києві відбувся 1-й Економічний форум українців світу, проведення якого було організовано Українською Всесвітньою Координаційною Радою та Міжнародною громадською організацією українців «Четверта хвиля» за підтримки МЗС України. У цьому громадському заході взяли участь близько 200 учасників та гостей Форуму, в т.ч. 37 закордонних українців з 12 країн світу, зокрема з Швейцарії, Канади, РФ, Молдови, Іспанії, Італії та інших країн. За підсумками Форуму прийнято рішення проводити такі заходи щорічно та створити при УВКР постійно діючий Координаційний комітет Економічного форуму українців світу.

МЗС забезпечує дипломатичний супровід процедури відзначення закордонних українців державними, урядовими та відомчими нагородами й відзнаками. Так тільки протягом 2007 року до відзначення представлено понад 80 закордонних українців. Станом на 15 грудня 2007 р. нагороджено 43 особи[184].

Дієвим механізмом співробітництва України з державами-сусідами у сфері правового захисту національних меншин, в тому числі і закордонних українців у відповідних країнах, є двосторонні міжурядові комісії, зокрема: Змішана українсько-угорська комісія з питань забезпечення прав національних меншин (створена 1992 р.); Міжурядова українсько-словацька комісія з питань національних меншин, освіти і культури (1995 р.); Змішана міжурядова українсько-румунська комісія з питань забезпечення прав національних меншин (1998 р.). Їхня головна мета – координація діяльності міністерств і відомств держав-сусідів щодо забезпечення прав нацменшин, відповідно угорської, словацької та румунської на території України та української на території Угорщини, Словаччини і Румунії. Вони займаються організацією комплексу заходів між країнами для забезпечення прав національних меншин,

сприяють створенню необхідних соціально-економічних і інших умов для збереження та розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності[185].

Важливе значення мають також й інші укладені двосторонні міжнародні договори між Україною та іншими державами у сфері захисту прав національних меншин. Зокрема, Угода між Україною і Литвою “Про співробітництво з питань національних відносин”[186] (1997 р.); Угода між Україною і Республікою Білорусь “Про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин”[187] (1999 р.), яка ратифікована відповідним Законом України[188]; Угода між Україною і Республікою Молдова про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин[189] (2009 р.), яка ратифікована відповідним Законом України[190]. Усі вищезгадані двосторонні договори України містять положення щодо захисту прав національних меншин в Україні та прав закордонних українців, як національних меншин у відповідних зарубіжних країнах.

У даному контексті М.Алмаші зазначає, що однією із особливостей інституційної системи захисту та забезпечення прав національних меншин в Україні є захист та забезпечення прав окремих національних меншин змішаними міжурядовими комісіями відповідно до двосторонніх міжнародних договорів, укладених Україною із іншими державами. При цьому застосовується принцип взаємності, тобто Україна дбає про захист та забезпечення прав української діаспори за кордоном, а іноземні держави про захист та забезпечення прав відповідних національних спільнот в Україні[191, с. 98].

Серед вищезгаданих комісій проаналізуємо Змішану українсько-угорську комісію з питань забезпечення прав національних меншин. Вона складається із української та угорської частини.

Українська частина Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин була створена, згідно з Протоколом

від до Декларації про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей[192] від 31 травня 1991 р., відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про створення Української частини Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин»[193] від 14 травня 1992 р. № 238 як постійно діючий орган. А відповідно до Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин»[194] від 11 червня 1994 р. № 389 Українська частина Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин координувала діяльність міністерств і відомств України, Уряду Криму та інших органів державної виконавчої влади щодо забезпечення прав угорської меншини в Україні та української меншини в Угорській Республіці.

Відповідно до чинного нині Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин[195], затвердженого відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2011 р. № 954 Українська частина Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України (далі - Комісія). Основними завданнями Комісії є:

- сприяння забезпеченню координації діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади щодо реалізації прав угорської меншини в Україні та української меншини в Угорській Республіці;
- організація розроблення комплексу заходів щодо співробітництва між Україною та Угорською Республікою з метою забезпечення прав національних меншин;

– підготовка пропозицій щодо створення необхідних соціально-економічних та інших умов для збереження і розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин;

– визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення прав угорської меншини в Україні та української меншини в Угорській Республіці.

Комісія відповідно до покладених на неї завдань здійснює наступні повноваження:

1) аналізує стан соціально-економічних, демографічних та інших процесів розвитку угорської меншини в Україні та української меншини в Угорській Республіці;

2) вивчає результати діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань забезпечення прав угорської меншини в Україні та української меншини в Угорській Республіці;

3) бере участь у розробленні проектів рішень, зокрема програм з питань забезпечення прав національних меншин;

4) координує підготовку спільних засідань Комісії;

5) подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи рекомендації та пропозиції.

Комісія має право:

1) отримувати в установленому порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також від Посольства України в Угорській Республіці інформацію, необхідну для виконання покладених на неї завдань;

2) залучати до участі у своїй роботі представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), а також незалежних експертів (за згодою);

3) скликати наради представників міністерств, інших центральних органів виконавчої влади з питань, що належать до компетенції Комісії;

4) звертатися в установленому порядку за допомогою Угорської частини Змішаної українсько-угорської комісії до державних і недержавних організацій Угорської Республіки з питань двостороннього співробітництва.

Комісія під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями.

Посадовий склад Комісії затверджує Кабінет Міністрів України. До складу Комісії входять голова, заступник голови, представники Секретаріату Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади (за погодженням з їх керівниками), а також за згодою представники Адміністрації Президента України, державних органів, органів місцевого самоврядування, наукових установ, громадських об'єднань, народні депутати України. Головою Комісії є перший заступник Міністра культури. Голова Комісії затверджує її персональний склад та вносить у разі потреби до нього зміни.

Формою роботи Комісії є засідання, що проводяться за рішенням її голови. Засідання Комісії веде її голова, а за його відсутності - заступник голови. Підготовку матеріалів для розгляду на засіданнях Комісії забезпечує її секретар. Засідання Комісії вважається правоможним, якщо на ньому присутні більш як половина її членів. Організаційне забезпечення діяльності Комісії здійснює Мінкультури.

На своїх засіданнях Комісія розробляє пропозиції та рекомендації з питань, що належать до її компетенції. Пропозиції та рекомендації вважаються схваленими, якщо за них проголосувало більш як половина присутніх на засіданні членів Комісії. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос головуючого на засіданні. Пропозиції та рекомендації оформляються протоколом засідання, який підписується головуючим на засіданні та секретарем. Примірники протоколу надсилаються членам Комісії та Кабінетові Міністрів України. Член Комісії, який не підтримує пропозиції або

рекомендації, може викласти у письмовій формі свою окрему думку, що додається до протоколу засідання.

Востаннє зустріч у рамках даної Комісії відбулася 13 квітня 2017 року у м. Києві. Так, Перший заступник Міністра культури України Світлани Фоменко провела зустріч із головою угорської частини Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин, уповноваженим Міністра зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини з питань розвитку політики сусідства Ференцом Калмаром.

Під час зустрічі Перший заступник Міністра культури України, голова української частини Змішаної українсько-угорської комісії Світлана Фоменко відзначила важливість для обох сторін відновлення роботи Змішаної українсько-угорської комісії та запропонувала окреслити напрямки майбутньої співпраці.

«Відновлення роботи Комісії – гарний знак, зокрема те, що ми почали активно спілкуватися з представниками Посольства Угорщини в Україні, що є добрим початком відновлення роботи нашої комісії. Ми сподіваємося сьогодні на конструктивний діалог для пошуку спільних інтересів, їх розвитку та втілення на практиці», – відзначила Світлана Фоменко.

«Міністерство культури приділяє значну увагу розвитку культури і задоволенню культурних потреб і прав національних меншин. Звичайно, наша позиція, та позиція Уряду, полягає в недопущенні звуження та порушення прав національних меншин»[196].

Завдяки роботі двосторонніх міжурядових комісій досягнуто значного поступу у сфері захисту прав та інтересів національних меншин.

Сьогодні українській владі необхідно активізувати роботу зі створення низки нових змішаних міжурядових комісій з тими державами, в яких проживають етнічні українці. Відносини з Польщею у цій площині регулює «Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин»[197] від 1 лютого 1994 р. Відповідно до ст.2 даної Угоди сторони гарантують етнічним полякам на

території України та українцям у Республіці Польща політичні, соціальні, економічні, культурні права і свободи у відповідності з загальновизнаними міжнародними стандартами у галузі прав людини.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжурядової українсько-німецької комісії із співробітництва у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні»[198] від 23 грудня 2015 р. № 1075 утворено Міжурядову українсько-німецьку комісію із співробітництва у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні, а також затверджено Положення про неї. Правовою основою її діяльності є «Угода між Україною і Федеративною Республікою Німеччина про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні»[199] від 3 вересня 1996 року, яка ратифікована відповідним Законом України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні»[200] від 18 липня 1997 року. Потрібно зазначити що німці України мають статус національної меншини за законодавством України і мають права національних меншин, закріплених у Законі України «Про національні меншини в Україні»[201] від 25 червня 1992 року. Україна ратифікувала Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин [202] 1992 р. та Рамкову конвенцію про захист національних меншин[203] 1995 р., які були прийняті Радою Європи. У даному контексті доречною є думка А.Абашідзе про те, що сутністю захисту прав меншин є створення спеціального режиму захисту, заснованого на наданні їм додаткових прав[204, с. 129].

Разом з тим, актуальним є створення змішаної міжурядової комісії з Федеративною Республікою Німеччина, яка б спряла захисту не тільки німецькій національній меншині в Україні, але й українській національній меншині у Федеративній Республіці Німеччина.

Важливе значення для захисту прав закордонних українців є транскордонна співпраця на регіональному рівні. Зокрема, досить цікавим є досвід органів публічної влади Закарпатської області щодо захисту прав закордонних

українців у прикордонних регіонах сусідніх держав. Так, щодо стосунків Закарпаття із закордонними сусідами, то О.Гаваші зазначає: нами вироблено своєрідну дорожню карту прикордонних взаємовідносин, які базуються на спільному минулому і добросусідському сьогоденні. А це є підтвердженням того, що де б в геополітичному плані не перебували наші держави – по різні боки європейського кордону чи в об'єднаній Європі – ми завжди будемо добрими сусідами. Як на родинному рівні, так і у формі безпосередніх контактів між представниками органів влади та органів місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями українців, що проживають у прикордонних регіонах, поглиблюються наші контакти. У рамках транскордонного співробітництва продовжується активна співпраця та обмін досвідом між обласною державною адміністрацією та Кошицьким і Пряшівським самоврядними краями Словаччини, Саболч-Сатмар-Березькою областю Угорщини, повітом Марамуреш Румунії, Підкарпатським воєводством Польщі, Вуковарсько-Сремським жупанатом Республіки Хорватія, краєм Височина Чеської Республіки у галузі гуманітарного, соціального та економічного захисту, задоволення національно-культурних потреб закордонних українців. Відновлено і вже традиційними стали проведення Днів добросусідства на українсько-словацькому, українсько-румунському та українсько-польському кордонах. У рамках роботи низки міжурядових комісій, обласна держадміністрація активно працює і над питаннями розвитку прикордонної та транспортної інфраструктури, що, безумовно, впливає на поліпшення якості транскордонного співробітництва, взаємин із нашими співвітчизниками за кордоном[205].

На виконання низки законів та Указів Президента України в області розроблена та схвалена у березні 2007 року рішенням Закарпатської обласної ради Регіональна програма, якою передбачені заходи щодо організаційного та інформаційного забезпечення зв'язків із закордонними українцями та їх громадськими організаціями, сприяння збереженню і розвитку української мови та культури у місцях проживання закордонних українців, реалізації

освітніх програм і проектів щодо українських громадських організацій в іноземних державах, створення умов для здобуття закордонними українцями освіти в Україні та ряд інших.

При підготовці Регіональної програми співпраці з нашими співвітчизниками за кордоном, депутати обласної ради, працівники обласної держадміністрації враховували як національне законодавство, так і положення Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції про захист прав і свобод людини, Рамкової конвенції про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, інші нормативні акти. При цьому використовувався і набутий у попередні роки досвід налагодження транскордонного співробітництва нашої області, існуючі уже тісні контакти владних структур, національно-культурних товариств, освітніх закладів та мистецьких колективів[206].

Чимало українців внаслідок різних обставин та протягом різних хвиль міграції проживають нині на території сучасної Росії. У даному контексті можна погодитися із думкою Л.Кучми, який наголошує що аж до 1991 року Україна підживлювала весь СРСР у своїй знаменитій якості «кадрового резерву». Головним чином, це було підживлення Росії[30, с. 437].

Найбільше закордонних українців нині проживає у Російській Федерації. У Російській Федерації сформовано законодавство про національні меншини. Відповідно до ст. 26 Конституції Російської Федерації[207] кожен має право визначити і вказати свою національну приналежність. Ніхто не може бути примушений до визначення та вказування своєї національної приналежності. Кожен має право на використання рідної мови, на вільний вибір мови спілкування, виховання, навчання та творчості.

Федеральний Закон «Про національно-культурну автономію»[208] від 17 червня 1996 року визначає правові засади національно-культурної автономії, забезпечує правові умови взаємодії держави та суспільства для захисту національних інтересів громадян Російської Федерації в процесі їх вибору шляхів та форм власного національно-культурного розвитку. Згідно ст. 1

даного Закону національно-культурна автономія в Російській Федерації – це форма національно-культурного самовизначення, що являє собою громадське об'єднання громадян Російської Федерації, які відносять себе до певних етнічних спільнот, на основі їх добровільної самоорганізації, з метою самостійного вирішення питань збереження самобутності, розвитку мови, освіти, національної культури. У даному контексті можна погодитися із думкою російського науковця С.С.Юр'єва про те, що основною відмінністю органів національно-культурної автономії від інших громадських організацій є спеціальна правосуб'єктність національно-культурної автономії, яка обумовлена спеціальною метою її функціонування, а також ускладнений порядок її створення: засновниками національно-культурної автономії можуть бути не громадяни, а тільки юридичні особи – національні громадські об'єднання, що суперечить правовій характеристиці громадських організацій[209, с. 254].

Проте, на жаль, нині в Росії стан реалізації прав українців є незадовільним, насамперед, внаслідок антиукраїнської політики федеральних органів влади і вищого керівництва Росії.

Дана ситуація спричинила, навіть, прийняття Заяви Верховної Ради України «Про утиски та недотримання прав українців у Росії та невідкладні заходи щодо задоволення національно-культурних та мовних потреб закордонних українців»[210] від 17 червня 2014 року. У цій Заяві, зокрема, зазначено: підкреслюючи, що Українська держава сприяє розвитку національної свідомості закордонних українців, зміцненню їх зв'язків з батьківщиною; наголошуючи, що Україна відповідно до статті 12 Конституції України дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави; виходячи з того, що до повноважень Верховної Ради України згідно зі статтею 85 Конституції України належить визначення засад зовнішньої і внутрішньої політики держави; підтверджуючи відданість неухильному дотриманню принципів та норм міжнародного права в галузі прав людини, задоволення національно-культурних і мовних потреб

громадян та недопущення всіх видів дискримінації, Верховна Рада України констатує:

- незадовільний стан реалізації прав і свобод української меншини в Російській Федерації, утиски і недотримання прав українців у Росії;
- негативну тенденцію щодо значного і системного погіршення в останні роки ситуації, пов'язаної із забезпеченням культурних, мовних, освітніх, інформаційних та релігійних потреб української громади в Росії;
- дискримінаційні умови функціонування української національної меншини, що не відповідають міжнародним зобов'язанням Росії, закріпленим міжнародними та двосторонніми міждержавними угодами;
- існування серйозних викликів та загроз для збереження національної самобутності й ідентичності та вільного розвитку українців у Росії.

Спекулюючи на захисті інтересів росіян в Україні, висуваючи штучні та надумані претензії щодо порушень в Україні прав національних меншин, Росія водночас відкрито порушує права та інтереси однієї з найбільших етнічних громад Російської Федерації - українців, які лише за офіційними даними становлять майже два мільйони осіб, а за неофіційними - понад 10 мільйонів осіб.

Це підтверджується багатьма добре відомими фактами, серед яких слід виділити такі.

1. За підсумками проведеного у 2009 році дослідження стану забезпечення освітніх прав українців у Росії та росіян в Україні Офіс Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин зазначив, що можливості забезпечення в Україні культурно-мовних потреб російської громади значно перевищують її можливості, які зазвичай надаються національним меншинам іншими державами - учасницями ОБСЄ, зокрема в Росії. За результатами дослідження Верховний комісар ОБСЄ Кнут Воллебек надав російській владі рекомендації з поліпшення доступу і якості освіти для українців та інших нацменшин у Росії. У 2011 році цей комісар ОБСЄ запевнив, що уважно спостерігає за ситуацією з дотримання прав українців і доводить свою стурбованість до відома російської

влади. Однак реальних зрушень в ситуації, зокрема щодо впровадження рекомендацій ОБСЄ в Росії, не відбулося.

Ще у 2008 році в Москві під приводом відсутності дозвільних документів була закрита діяльність Українського освітнього центру, що понад 10 років працював на базі школи № 124. На сьогодні в Росії немає жодної української школи з фінансуванням з державного бюджету, тоді як в Україні функціонують 1256 шкіл з навчанням російською мовою, у яких навчаються 700 тисяч учнів.

У регіонах Росії функціонують лише 10 шкіл з вивченням української мови та українознавчих предметів. Звернення до влади щодо створення україномовних шкіл і класів у місцях компактного проживання українських громад залишаються не задоволеними.

Критична ситуація склалася в Росії і з україномовними ЗМІ: лише сім україномовних газет та додатків до видань та одна радіопередача українською мовою за повної відсутності української мови у телеефірі. Водночас в Україні видається 1176 російськомовних газет, а теле- та радіопрограми російською мовою займають від 5% до 74% від обсягу мовлення (залежно від регіону). Водночас багаторічна обіцянка російського керівництва надати можливість для мовлення в Росії деяким українським телеканалам так і не була виконана.

Факти свідчать про явний дисбаланс у забезпеченні освітніх, культурних, інформаційних і мовних потреб українців у Росії та росіян в Україні.

2. Резонансні події останніх років також засвідчують, що керівництво Росії взяло курс на різке обмеження організованої громадської та культурної діяльності української меншини. Зокрема влада Росії заборонила діяльність провідних загальнофедеральних українських організацій та двічі відмовляла в реєстрації нового загальноросійського громадського об'єднання.

У 2010 році Верховний Суд Російської Федерації скасував реєстрацію одного з двох найбільших громадських об'єднань української меншини - "Федеральна національно-культурна автономія українців Росії", що діяло з 1998 року. Підставою рішення суду став надуманий висновок Міністерства юстиції Російської Федерації, що діяльність ФНКАУР нібито "спрямована на

дискредитацію політичного курсу, який проводиться керівництвом Росії, з міжнаціональної єдності, і своєю діяльністю несе загрозу існуючому конституційному устрою...".

У 2012 році Верховний Суд Російської Федерації ухвалив рішення про ліквідацію другої загальноросійської громадської організації української меншини - "Об'єднання українців Росії", яка розпочала свою діяльність ще в 1992 році та об'єднувала 41 регіональне відділення. МЗС України у своїй заяві з цього приводу зазначило, що "це рішення показало упереджене ставлення до діяльності української діаспори, незважаючи на багаторазові запевнення на політичному рівні в зворотному".

Продовженням тиску на організоване українство в Росії стала дворазова відмова в реєстрації під надуманими приводами у 2013 році Міністерством юстиції Російської Федерації нової загальнофедеральної організації "Український Конгрес Росії".

Починаючи з 2008 року спостерігаються факти тиску влади на українські культурні об'єднання та установи на місцях - у Москві, Санкт-Петербурзі, Сургуті, Воронежі, Уфі та інших. Особливо обурливим став черговий етап переслідування української бібліотеки в Москві, єдиної офіційної бібліотеки української літератури в Росії, коли прокуратура Російської Федерації в грудні 2010 року порушила кримінальну справу за фактом нібито розповсюдження ксенофобських книг. У бібліотеці було проведено три обшуки, під час яких вилучено понад півсотні книжок, комп'ютерне устаткування та завдано фізичних травм директору бібліотеки. В результаті бібліотека була закрита для відвідувачів протягом тривалого періоду.

Водночас весною 2012 року Міністерство юстиції Російської Федерації зареєструвало так звану "Федеральну національно-культурну автономію "Українці Росії", що була створена без відома української громади і без згоди більшості регіональних національно-культурних об'єднань, зазначених серед її засновників. А на чолі штучно створеної маріонеткової структури опинилася

маловідома фігура, що відзначилася лише низкою одіозних антиукраїнських публікацій.

Проявом утисків українського руху в Росії є факти переслідувань та залякувань провідних активістів українських громадських організацій. Останнім часом зазнають морально-психологічного тиску активісти, які знайшли в собі мужність засудити нинішню агресивну політику Росії щодо України.

Факти свідчать, що органи державної влади Росії реалізують курс на підрив організованого українського руху в країні, підміну його новоствореними псевдоукраїнськими організаціями та мінімізацію проявів активної громадської та національної позиції українців у Росії.

3. Зазначені факти та обставини створюють серйозні виклики і загрози для збереження національної самобутності та ідентичності, реалізації прав українців та вільного розвитку української меншини в Російській Федерації.

Численні звернення громадян та їх об'єднань до вищого керівництва Росії з вимогами дотримання національних прав українців у Росії, а також заклики до попередньої влади в Україні з проханням захисту української меншини від утисків і дискримінації не дали позитивних результатів і, по суті, ігнорувалися.

Останнім часом в умовах антиукраїнської пропагандистської кампанії в ЗМІ Росії, яка поширює відверту неправду про події в Україні та спрямована на виправдання російської агресії і втручання у внутрішні справи України, спостерігається сплеск українофобії та національної ворожнечі в Росії, об'єктом якої стає все українське, в тому числі всередині Росії.

Зростання тиску на українську громаду в Росії відбувається паралельно до погіршення загальної ситуації із дотримання громадянських прав і демократичних свобод в країні, зростання ксенофобських і неофашистських настроїв та загострення нетерпимості й внутрішньої агресії в російському суспільстві.

З огляду на вищезазначене Верховна Рада України:

– наголошує, що подальший розвиток українсько-російських культурно-гуманітарних зв'язків як важливої складової добросусідських відносин між країнами має базуватися на паритетних засадах з наданням рівних прав і можливостей росіянам в Україні та українцям у Росії. Це означає не їхнє приведення до спільного мінімального знаменника, а натомість передбачає поступове піднесення прав українців у Росії до високого рівня забезпечення національно-культурних та мовних прав росіян в Україні;

– підтримує прагнення українців у Росії до організованої громадської та культурної діяльності, зокрема необхідність існування та ефективної діяльності українських громадських організацій із загальноросійським статусом, що сприятимуть збереженню самобутності та мови, розвитку освіти та національної культури. Російська влада має ухвалити принципове рішення щодо усунення перешкод та надання реальних можливостей для організаційно-правової самоорганізації української громади в Росії;

– підкреслює, що збереження національної ідентичності та свідомості закордонних українців, зокрема в Росії, зміцнення їх зв'язків з батьківщиною, вільний розвиток українців у країнах їх проживання та розквіт світового українства є однією із засадничих стратегічних цілей Української держави;

– звертає увагу міжнародного співтовариства на необхідність дотримання Росією своїх міжнародних зобов'язань щодо дотримання прав та забезпечення потреб національних меншин, закликає Організацію Об'єднаних Націй, ОБСЄ, Раду Європи та Європейський парламент втрутитися в ситуацію із захистом прав українців у Росії та просить взяти її під свій контроль.

Отже, на жаль українсько-російське міжнародне співробітництво із захисту прав закордонних українців в Росії здійснюється на незадовільному рівні, насамперед, внаслідок агресії Росії проти України та антиукраїнської політики всередині Росії. А тому ситуація із реалізацією та захистом прав закордонних українців у Росії, де проживає найбільша українська діаспора, нині є незадовільною. Адже фактично нині реалізується політика асиміляції українців в Росії.

Враховуючи вищезгадану ситуацію українців в Російській Федерації Верховна Рада України 17 червня 2014 року прийняла Постанову «Про Заяву Верховної Ради України «Про утиски та недотримання прав українців у Росії та невідкладні заходи щодо задоволення національно-культурних та мовних потреб закордонних українців»»[211]. В якій, зокрема, зазначено, що з метою ефективного вироблення та реалізації державної політики України у сфері співпраці із закордонними українцями, зокрема в Росії, щодо задоволення їхніх національно-культурних та мовних потреб, захисту їхніх прав та збереження і вільного розвитку їх національної самобутності Верховна Рада України рекомендує:

1) Кабінету Міністрів України відповідно до частини другої статті 1-2 та статті 10-1 Закону України "Про закордонних українців":

– утворити центральний орган виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади, та забезпечити його ефективне функціонування відповідно до статті 10-2 Закону України "Про закордонних українців";

– невідкладно розробити та затвердити державну цільову програму співпраці із закордонними українцями;

– прийняти нормативно-правові акти, необхідні для ефективної реалізації Закону України "Про закордонних українців";

2) Міністерству освіти і науки України відповідно до статті 10-3 Закону України "Про закордонних українців":

– всебічно сприяти відкриттю та функціонуванню навчальних закладів за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова;

– активізувати участь у виконанні освітніх і наукових програм відродження і розвитку національної культури та української мови в місцях компактного проживання закордонних українців;

3) Міністерству культури України відповідно до статті 10-4 Закону України "Про закордонних українців":

- забезпечити реалізацію державної політики щодо створення умов для задоволення національно-культурних потреб закордонних українців;

- всебічно сприяти проведенню в місцях компактного проживання українців за кордоном міжнародних та регіональних культурно-мистецьких акцій, мистецьких фестивалів, конкурсів, аукціонів, виставок та інших заходів;

4) Державному комітету телебачення і радіомовлення України відповідно до статті 10-5 Закону України "Про закордонних українців":

- забезпечити поширення радіомовлення та трансляції телевізійних програм з України, зокрема через супутниковий зв'язок та інші засоби комунікації, на країни проживання закордонних українців;

- всебічно сприяти трансляції україномовних теле- та радіопрограм на країни проживання закордонних українців;

5) Міністерству фінансів України відповідно до статті 10-6 Закону України "Про закордонних українців" та статті 15 Закону України "Про державні цільові програми" за поданням центрального органу виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями після його утворення Кабінетом Міністрів України передбачати під час складання проекту Державного бюджету України на відповідний рік кошти, необхідні для виконання державної цільової програми співпраці із закордонними українцями;

6) Міністерству закордонних справ України:

- забезпечити ознайомлення міжнародного співтовариства з позицією Верховної Ради України щодо утисків і недотримання прав українців у Росії, висловленою у цій Заяві;

- активізувати свою діяльність із захисту прав українців у Росії згідно з міжнародними зобов'язаннями Росії, в тому числі із залученням відповідних міжнародних організацій - Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Ради Європи, Ради Організації Об'єднаних Націй з прав людини та інших;

- спільно з центральним органом виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями після його утворення Кабінетом Міністрів України створити робочу групу за участю представників зацікавленої громадськості

щодо моніторингу дотримання прав українців на території Російської Федерації та вироблення рекомендацій щодо адекватного реагування України на факти утисків та порушень прав українців у Росії;

– всебічно сприяти іншим міністерствам і центральним органам виконавчої влади у здійсненні їх повноважень з метою ефективної реалізації державної політики України у сфері співпраці із закордонними українцями.

Отже, Верховна Рада України сприяє захисту прав закордонних українців, в тому числі і в Росії, що є дуже важливим нині, з огляду на сучасну ситуацію українців в Росії.

Важливе значення у забезпеченні прав закордонних українців відіграють громадські організації, релігійні організації, засоби масової інформації закордонних українців, які є інституціями громадянського суспільства.

У даному контексті, на думку А.Олійника, сутність громадянського суспільства, можна охарактеризувати як організаційну єдність індивідів в їх свободі поведінки щодо політичного, економічного, соціального, культурного, особистого життя кожного в межах правової держави та демократичної країни[168, с. 350].

Україні доцільно здійснювати заходи щодо надання фінансової підтримки громадським організаціям закордонних українців для забезпечення випуску громадами періодичних видань, підготовки та випуску теле- і радіопрограм, підтримки інтернет-ресурсів громад закордонних українців, публікацій з української тематики в засобах масової інформації за кордоном, а також забезпечення іміджевою фото-, аудіо-, відеопродукцією, друкованою та електронною продукцією, предметами національної символіки, а також передплати української періодики для громадських організацій закордонних українців.

У даному контексті важливими є надання фінансової підтримки з боку України, в тому числі і за рахунок коштів Державного бюджету України, громадським організаціям закордонних українців для організації та проведення

за кордоном науково-освітніх заходів, зокрема форумів, конференцій, семінарів; заходів щодо збереження і популяризації української культури.

Україна повинна і надалі надавати допомогу і підтримку навчальним закладам за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова, шляхом забезпечення потреб таких закладів підручниками та довідковою літературою для вивчення української мови, історії України, української культури.

Нині триває інформаційна антиукраїнська пропаганда, яка підтримується, в тому числі і фінансово, антиукраїнськими силами у різних країнах світу. А тому проблема становлення й розвитку спільної ідентичності українства тісно пов'язана з проблемою забезпечення інформаційно-психологічної безпеки громадян України, яка є ключовою і невідкладною в умовах гібридної війни. Існуюча система безпеки, яка гарантувала відносну стабільність на європейському континенті, була повністю зруйнована після анексії Криму та гібридної війни Росії проти України. Нові геополітичні умови загострили старі й активізували нові конфлікти, що суттєво вплинуло на актуалізацію проблеми забезпечення інформаційно-психологічної безпеки багатьох сучасних держав. В контексті нових цивілізаційних викликів, доктрин "нових війн" Третього тисячоліття, спрямованих на деформацію спільної ідентичності, ментальності, самосвідомості, світогляду й поведінки громадян тих держав, які певні держави-агресори вважають своїми ворогами, проблема забезпечення інформаційно-психологічної безпеки громадян України суттєво актуалізується[212, с. 12].

Жертвами такої інформаційної антиукраїнської пропаганди є також чимало закордонних українців, особливо з-поміж тих, які проживають у Російській Федерації, Казахстані, Білорусі, а також інших країнах СНД, які мають тісні зв'язки з Російською Федерацією, зокрема, і в інформаційній сфері. Все це негативно впливає на процеси консолідації українців світу.

Важливим для захисту прав і законних інтересів закордонних українців є також сприяння благодійній діяльності закордонних українців. Відповідно до

ст. 12 Закону України «Про закордонних українців» держава в особі її органів влади гарантує і забезпечує захист передбачених законодавством України прав та інтересів закордонних українців - учасників благодійництва та благодійної діяльності, заохочує здійснення такої діяльності.

Одним із прикладів благодійної діяльності закордонних українців є гуманітарна ініціатива Світового Конгресу Українців «Захист Патріотів».

Навесні 2014 року українські військові виявилися не готовими до війни. Не було належного медичного спорядження та, що важливіше, знань, як надавати допомогу на полі бою. Аптечок військові або не мали взагалі, або вони склалися зі старих перев'язувальних пакетів та радянських резинових джгутів. Навчанням з медицини уваги не приділяли взагалі. Бійцям доводилося надіятися лише на долю.

Задля вирішення проблеми у травні 2014 року розпочала свою діяльність гуманітарна ініціатива Світового Конгресу Українців «Захист Патріотів». Організація поставила собі за ціль забезпечити українських бійців курсом бійця-рятувальника та покращеними індивідуальними аптечками. Інструктори «Захисту Патріотів» пройшли сертифікацію за міжнародними стандартами медицини задля проведення професійного навчання, яке базується на доказовій медицині та керується міжнародними протоколами ТССС (Committee on Tactical Combat Casualty Care). Таким чином українські бійці почали отримувати підготовку такого ж рівня, як і військові у США, Канаді, Великобританії чи інших країнах-членах НАТО.

Станом на травень 2017 року курс бійця-рятувальника вже пройшло 25,815 бійців та 4,124 курсантів. Завдяки підтримці українців усього світу їм також було передано понад 18 тисяч індивідуальних аптечок IFAK[213].

«Світовий Конгрес Українців» та «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій» провели міжнародний проект «Антистресова допомога Майдану» 21 травня 2014 р. – 3 червня 2014 р. м. Київ, м. Львів. Це проект, який через свою масштабність, дав змогу отримати знання від професіоналів, що мають величезний досвід, дуже великій кількості

людей. Тільки в Київській частині проекту взяли участь 550 психологів, вчителів, лікарів з усіх регіонів України[214].

Отже, на основі вищевикладеного, можна зробити наступні висновки.

Механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України – це система правових норм та принципів, закріплених у чинному законодавстві України, уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті забезпечення належної реалізації прав, свобод та обов'язків закордонних українців, їх гарантування, усунення їх порушень і відновлення порушених прав, свобод та обов'язків закордонних українців.

Механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України складається із нормативної та інституційної систем.

Нормативна система захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України – це взаємоузгоджена сукупність правових норм та принципів, закріплених у чинному законодавстві України, що має на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців.

Інституційна система захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України – це система уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців.

У рамках зовнішньої політики України важливе значення має діяльність щодо забезпечення реалізації національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах. Важливе значення для зміцнення взаємозв'язків закордонних українців із Україною як їх материнською державою, має реалізація благодійних проектів та гуманітарних ініціатив неурядових організацій закордонних українців на території України.

Належний захист прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України має важливе значення для подальшої розбудови

громадянського суспільства в Україні та її подальшого розвитку, як демократичної і правової держави; підтримання ефективного зв'язку закордонних українців із Україною, як їх материнською державою; міжнародної співпраці України з неурядовими організаціями закордонних українців.

Міграційні процеси сучасності ставлять чимало викликів перед окремими людьми, їх спільнотами та державами. Не оминули міграційних процесів і українці та Україна. Вже сформовані і формуються нові українські діаспори у різних країнах світу. Оскільки титульною нацією України як держави є українці, то і держава має здійснювати політику щодо єдності українців як нації, незалежно від того де зараз вони проживають, і громадянами яких країн вони є тепер. Правовий зв'язок між закордонними українцями і Україною потрібно забезпечити на основі демократії та поваги до прав людини, підтримки, збереження та розвитку української мови та культури.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику механізму захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України.

Висновки до Розділу 3

У рамках дослідження проблематики прав закордонних українців за законодавством України і їх захисту, ми охарактеризували права закордонних українців за законодавством України, проаналізували порядок в'їзду та перебування закордонного українця на території України, охарактеризували механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України, і можемо зробити наступні висновки:

1. Закордонний українець, який перебуває в Україні на законних підставах, користується такими самими правами і свободами, а також несе такі самі обов'язки, як громадянин України, за винятками, встановленими Конституцією, законами України чи міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Особа, яка набула статусу закордонного українця, має право працювати на підприємствах, в установах і організаціях або провадити іншу трудову діяльність на підставах і в порядку, встановлених для громадян України.

2. Закордонним українцям щороку встановлюються квоти прийому до вищих навчальних закладів України в межах обсягів державного замовлення. Кожного року на навчання іноземним українцям виділяється 1000 стипендій за рахунок українського державного бюджету. Навчання закордонних українців в рамках такої програми проходить у 200 вищих навчальних закладах України, які мають відповідну ліцензію за всіма спеціальностями, окрім медичної.

3. Права закордонних українців є невід'ємною складовою частиною єдиної цілісної системи прав людини в Україні. Забезпечення належної реалізації та захисту прав закордонних українців за законодавством України має важливе значення для задоволення національно-культурних потреб закордонних українців та збереження їх специфічного правового зв'язку з Україною як їх

материнською державою, а також для збереження єдності українців, які є титульною нацією України як держави.

4. Права закордонних українців за законодавством України можна поділити на: громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права та обов'язки. Закордонні українці володіють тими ж права й обов'язками що й громадяни України за винятками прямо встановленими чинним законодавством України. Зокрема, вони не беруть участі у виборах, не мають права на пенсійне забезпечення, не мають права на безоплатну приватизацію житла та земельних ділянок. Порівняно з іншими іноземцями закордонні українці мають ширше коло прав за рахунок надання їм спеціальних прав за законодавством України.

5. Основними перспективами розвитку прав закордонних українців за законодавством України є: подальше розширення спеціальних прав закордонних українців, зокрема, з метою задоволення їх національно-культурних потреб, зміцнення зв'язків з історичною Батьківщиною, сприяння возз'єднанню сімей закордонних українців, в тому числі і із громадянами України, сприяння імміграції закордонних українців в Україну.

6. Закордонні українці - громадяни держав, з якими Україна має візовий режим, мають право на безкоштовне оформлення багаторазової візи для відвідання України без надання відповідного запрошення терміном дії на 5 років на підставі посвідчення закордонного українця. Закордонний українець може іммігрувати в Україну для постійного проживання за умови отримання в установленому законом порядку дозволу на імміграцію для постійного проживання поза межами квот на імміграцію. Положення цієї статті поширюються також на подружжя закордонного українця та його дітей у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

7. Забезпечення належного порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України має важливе значення для практичного захисту та забезпечення реалізації прав закордонних українців. Доцільною є подальша лібералізація порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України, а також підвищення ефективності діяльності уповноважених органів

публічної влади щодо повернення на історичну Батьківщину закордонних українців, враховуючи сучасну демографічну кризу в Україні.

8. Належний захист прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України має важливе значення для подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та її подальшого розвитку, як демократичної і правової держави; підтримання ефективного зв'язку закордонних українців із Україною, як їх материнською державою; міжнародної співпраці України з неурядовими організаціями закордонних українців.

9. Поняття «механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України» – це система правових норм та принципів, закріплених у чинному законодавстві України, уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців. Механізм захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України складається із нормативної та інституційної систем.

10. Нормативна система захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України – це взаємоузгоджена сукупність правових норм та принципів, закріплених у чинному законодавстві України, що має на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців.

Отже, у даному розділі дисертаційного дослідження ми проаналізували проблематику прав закордонних українців за законодавством України.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження, здійсненого на основі аналізу нормативно-правових актів, практики їх реалізації, узагальнення відповідних наукових праць, дисертантом здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання щодо визначення суті і характеристики конституційно-правового статусу закордонних українців, а також сформульовано нові відповідні висновки, пропозиції та рекомендації, основними з яких є наступні:

1. Основними етапами еволюції політико-правової думки щодо конституційно-правового статусу закордонних українців є: 1) етап з часів Київської Русі до 1917 року; 2) етап часів української національно-визвольної боротьби 1917-1922 рр.; 3) етап часів Радянської України; 4) етап формування засад конституційно-правового статусу закордонних українців у незалежній Україні з 24 серпня 1991 року – до 4 березня 2004 року; 5) новітній етап розвитку конституційно-правового статусу закордонних українців, який розпочався з 4 березня 2004 року.

2. Визначено ознаки поняття «конституційно-правовий статус закордонних українців»: 1) це система прав, свобод та обов'язків закордонних українців закріплені у Конституції, законах та інших актах чинного конституційного законодавства України; 2) він охоплює механізм реалізації та захисту системи прав, свобод та обов'язків закордонних українців, а також їх гарантії; 3) дана система прав, свобод та обов'язків закордонних українців закріплена в актах чинного конституційного законодавства України з метою: забезпечення задоволення національно-культурних потреб закордонних українців, підтримання зв'язків закордонних українців з Україною як їх материнською

державою, реалізації політики України щодо закордонних українців, забезпечення єдності українців світу, розвитку української культури та мови.

3. У контексті вдосконалення нормативних засад конституційно-правового статусу закордонних українців, важливим є подальший розвиток законодавства України з питань раніше депортованих осіб в роки Радянської України, більшість з яких була українцями. З метою забезпечення та захисту прав таких осіб та їх нащадків, відновлення історичної справедливості щодо таких осіб, сприяння поверненню їх на історичну Батьківщину, доцільно розробити і прийняти відповідний Закон України «Про відновлення прав депортованих осіб».

4. Правовий зв'язок України, як материнської держави, із закордонними українцями реалізується через надання особам з числа закордонних українців правового статусу закордонного українця. Інститут надання статусу закордонного українця та інститут припинення статусу закордонного українця потребують подальшого вдосконалення, зокрема: впровадження електронних послуг для закордонних українців у контексті розвитку електронного урядування, скасування плати за оформлення посвідчення закордонного українця або його дубліката.

5. Важливим позитивним аспектом при формуванні складу Національної комісії з питань закордонних українців є те, що до її складу входять, крім працівників органів державної влади, також і представники неурядових організацій, а також представник наукової установи. Це дозволяє забезпечити участь неурядових організацій закордонних українців та наукової спільноти у роботі цієї Комісії, а також сприяє ефективному забезпеченню та захисту прав закордонних українців у рамках її повноважень.

6. Основними перспективами розвитку прав закордонних українців за законодавством України є: подальше розширення спеціальних прав закордонних українців, зокрема, з метою задоволення їх національно-культурних потреб, зміцнення зв'язків з історичною Батьківщиною, сприяння

возз'єднанню сімей закордонних українців, в тому числі і з громадянами України, сприяння імміграції закордонних українців в Україну.

7. З метою вдосконалення порядку в'їзду та перебування закордонного українця на території України, а також створення більш сприятливих умов для реалізації їх права на свободу пересування, доцільно надати особам, що мають статус закордонного українця, право на безвізовий режим в'їзду в Україну, на підставі посвідчення закордонного українця, незалежно від громадянства таких осіб.

8. Сформульовано авторське визначення поняття «інституційна система захисту прав і законних інтересів закордонних українців за законодавством України» як система уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті захист прав і законних інтересів закордонних українців, усунення порушень і відновлення порушених прав закордонних українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тмутороканське князівство. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тмутороканське_князівство (дата звернення: 02.05.2017).
2. Історія держави і права України: Навч. посіб. За ред. А.С.Чайковського. К.: Брінком Інтер, 2000. 384 с.
3. Валуєвський циркуляр. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Валуєвський_циркуляр (дата звернення: 02.05.2017).
4. Топ-10 мобілізуючих цитат Тараса Шевченка. URL: <http://www.dsnews.ua/society/top-10-mobilizuyuchih-tsitat-tarasa-shevchenka-09032015150000> (дата звернення: 02.05.2017).
5. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. Частина V. URL: <http://litopys.org.ua/drag/drag21.htm> (дата звернення: 02.05.2017).
6. Ясь О.В. Еміграція українського населення. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_ukr_naselennya (дата звернення: 02.05. 017).
7. Міхновський Микола Іванович: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міхновський_Микола_Іванович (дата звернення: 02.05.2017).
8. Бажан О.Г. Депортації в ретроспективі української історії. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д. за ред. В.А.Смолія. К.: Наукова думка, 2004. 688 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Deportacii_v_retr_osppektyvi (дата звернення: 02.05.2017).
9. Огієнко В. Грушевський, Винниченко та Петлюра в національній пам'яті. URL: <http://tyzhden.ua/History/70333> (дата звернення: 04.05.2017).
10. Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського. Упорядник А.П.Димеденко. К.: Веселка, 1992. 673 с.
11. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К.: Знання, 1991.

526 с.

12. 10 глибоких цитат Михайла Грушевського про Україну й українців. URL: <http://ridna.ua/2016/09/10-hlybokyh-tsytat-myhajla-hrushevskoho-pro-ukrajinu-j-ukrajintsiv/> (дата звернення: 04.05.2017).

13. Гошуляк І. До питання про внесок В. Винниченка в консолідацію та об'єднання українських земель в 1917 – 1919 рр. Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дня народження): Збірник статей. – К.: ІПіЕНД, 2006, С. 95-109.

14. Стемпень С. Симон Петлюра — мрійник чи реаліст? URL: <http://neskorena-nacia.com.ua/novyny/1003-symon-petliura-mriinyk-chy-realist.html> (дата звернення: 04.05.2017).

15. Акт злуки Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%90%D0%BA%D1%82_%D0%B7%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B8_%D0%97%D0%A3%D0%9D%D0%A0-%D0%A3%D0%9D%D0%A0.jpg (дата звернення: 04.05.2017).

16. Тимченко Р. Взаємини Симона Петлюри і Євгена Петрушевича у контексті українського державотворення (листопад 1918 – липень 1919 рр.). URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/20/03-07Тимченко.pdf> (дата звернення: 04.05.2017).

17. Про День соборності України: Указ Президента України від 21 січня 1999 року № 42/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/42/99> (дата звернення: 04.05.2017).

18. Усенко І.Б. Закони про громадянство Української Народної Республіки. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наукова думка, 2005. 672 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zakony_pro_gromadyanstvo_UNR (дата звернення: 04.05.2017).

19. Репатріація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Репатріація> (дата звернення: 05.05.2017).

20. Донцов Д. Націоналізм. URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/1020751/21/Doncov_-_Nacionalizm.html (дата звернення: 05.05.2017).

21. Хвильовий М. "Україна чи Малоросія?". URL: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2740> (дата звернення: 05.05.2017).
22. Агеєва В. "Україна чи Малоросія?" - дискусія, через яку застрелився Хвильовий. URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/blogs-38733485> (дата звернення: 05.05.2017).
23. Про Голодомор 1932-1933 років в Україні: Закон України від 28 листопада 2006 року. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 50. Ст. 504.
24. Білий Д. Голодомор та політика деукраїзації на Кубані у 1929-1933 роках. URL: <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/istoria/zlocini-nkvd/golodomortapolitika-deukranizaciiinakubaniu1929-1933rokahavtorbilijdmitro> (дата звернення: 05.05.2017).
25. Багрянний С., Маковицька С. Незабута Кубань. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1127/194/40223/> (дата звернення: 05.05.2017).
26. Черкаська Г. Станиця Полтавська. URL: <http://uahistory.com/topics/events/6666> (дата звернення: 10.05.2017).
27. Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти: Монографія. Харків: Фоліо, 2003. 240 с.
28. Сорочук Л. Соціокультурне життя української діаспори як чинник збереження національної культури у Західному світі. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. 2014. № 1(17). С. 62-65.
29. Карпатська Україна. URL: <http://www.memory.gov.ua/publication/karpatska-ukraina> (дата звернення: 08.05.2017).
30. Кучма Л. Україна – не Росія. М.: Время, 2003. 560 с.
31. Ващенко А.В. Концепція Української держави за проектом Конституції М.Сціборського: історико-правовий аналіз. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=628%3A061013-08&catid=78%3A1-1013&Itemid=97&lang=ru (дата звернення: 11.05.2017).
32. Шевчук В.О. Національна ідея в Україні, зокрема національно-визвольна,

та її подвижники: Істор. Нарис. К.: МАУП, 2007. 272 с.

33. Коваль М.В. Депортація населення України до нацистської Німеччини 1943–1944. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д. За ред. В.А. Смолія. К.: Наукова думка, 2004. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Deportaciya_ukrainciv (дата звернення: 11.05.2017).

34. Основи етнодержавознавства: Підручник / за ред. Ю.І.Римаренка. К.: Либідь, 1997. 656 с.

35. Заява об'єднання товариств депортованих українців «Закерзоння» до 70-річчя акції «Вісла». URL: <http://www.memory.gov.ua/news/zayava-ob-ednannya-tovaristv-deportovanih-ukraintsiv-zakerzonnya-do-70-richchya-aktsii-visla> (дата звернення: 07.05.2017).

36. Міграція в Україні: факти і цифри. Упорядник О.Малиновська. К.: МОМ, 2016. 32 с.

37. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-518-110-6/966-518-110-6.pdf> (дата звернення: 10.05.2017).

38. Овсієнко В. Декларація УГГ, Меморандум №1. URL: <http://khpg.org/archive/index.php?id=1162387045> (дата звернення: 10.05.2017).

39. Зінкевич О. Закордонне Представництво УГГ. URL: <http://khpg.org/archive/index.php?id=1162805985> (дата звернення: 10.05.2017).

40. Овсієнко В. "Гельсінська група" дисидентів - українці, які боролися з СРСР в часи "застою". URL: <http://www.istpravda.com.ua/research/2010/11/9/3656/> (дата звернення: 10.05.2017).

41. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429.

42. Шаповал Ю.І. Лук'яненко Левко Григорович. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2009. - 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Lukyanenko_L_G (дата звернення: 10.05.2017).

43. Чорновіл В'ячеслав Максимович: Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорновіл_В'ячеслав_Максимович#Ув'язнення_та_за

слання (1972—1979 та 1980—1985) (дата звернення: 10.05.2017).

44. Народний рух України: Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Народний_рух_України#Організаційна_й_агітаційно-пропагандистська_робота_рухівців. (дата звернення: 10.05.2017).

45. Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні: Закон УРСР від 17 квітня 1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 22. Ст. 262.

46. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502.

47. Соглашение по вопросам, связанным с восстановлением прав депортированных лиц, национальных меньшинств и народов от 9 октября 1992 года, г. Бишкек. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_090 (дата звернення: 12.05.2017).

48. Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»: Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1993 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 15. Ст. 88.

49. Бажан О.Г. Реабілітаційні процеси в Україні. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Reabilitatsiia> (дата звернення: 10.05.2017).

50. Чехович С.Б. Міграційне право України: Підруч. К.: Школа, 2003. 368 с.

51. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 131.

52. Національно-державне будівництво: Концептуальні наукові підходи, сучасна наукова література. За ред. Ю.Римаренка. К.: Довіра, 1999. 559 с.

53. Колісник В.П. Право на вибір і збереження національної ідентичності та проблема бінаціональності. Проблеми законності. Вип.48. Х.: НЮАУ, 2001. С. 28-34.

54. Конституційно-правові засади становлення української державності. За ред. В.Я.Тация, Ю.М.Тодики. Х.: Право, 2003. – 328 с.

55. Про правовий статус закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 25. Ст. 343.

56. Проект Закону України «Про правовий статус закордонних українців»,

внесений народними депутатами України І.Осташем, В.Бондаренком, А.Деркачем від 04 липня 2002 року. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=12678&pf35401=22480> (дата звернення: 12.05.2017).

57. Президент України про українську діаспору. URL: <http://kobza.com.ua/ukrajina-svit/1900-prezydent-ukrajiny-pro-ukrajinsku-diasporu.html> (дата звернення: 12.05.2017).

58. Мітряєва С.І. Закордонне українство – інструмент зовнішньої політики України. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 110-118.

59. Бисага Ю.М., Белов Д.М. Окремі аспекти статусу закордонного українця за законодавством України. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 119 -128.

60. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Актуальні питання зовнішньої політики України»: схвалені Постановою Верховної Ради України від 24 травня 2017 року № 2069-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2069-19> (дата звернення: 29.05.2017).

61. Попок А.А. Проблеми унормування правового статусу закордонного українця. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/txts/POPOK.htm> (дата звернення: 12.05.2017).

62. Фурдик Т.М. Правовий статус закордонних українців: теоретичні аспекти. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Випуск 5. Том 1. С.131-135.

63. Євчак Ю.Б. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі:

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 29-43.

64. Божук Л. Опіка сучасної української держави українським шкільництвом за кордоном. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. 2009. № 13. С. 39-43.

65. Литвиненко О. Роль засобів масової комунікації в консолідації Українського суспільства. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. 2016. № 1 (18). С. 37-39.

66. Лиска І.Г. Конституційно-правовий статус закордонних українців в Україні. URL: <https://mydisser.com/en/catalog/view/6/344/9101.html> (дата звернення: 19.05.2017).

67. Лабенська Л.Л. Заслонова К.О. Конституційно-правовий статус закордонних українців: питання практичної реалізації. Право і суспільство. 2015. №1. С. 21-26.

68. Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 25. Ст. 343.

69. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 179.

70. Про імміграцію: Закон України від 07 червня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 41. Ст. 197.

71. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 527.

72. Національна концепція співпраці із закордонними українцями: схвалена Указом Президента України від 13 жовтня 2006 року № 875/2006. Офіційний вісник України. 2006. № 42. Ст. 2793.

73. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці": Постанова Верховної Ради України від 19 січня 2010 року № 1807-VI. Відомості Верховної Ради

України. 2010. № 9. Ст. 100.

74. Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців: Постанові Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 1024. Офіційний вісник України. 2004. № 32. Ст. 2151.

75. Порядок оформлення і видачі посвідчення закордонного українця: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1531. Офіційний вісник України. 2004. № 46. Ст. 3020.

76. Розумний М. Державна політика підтримки закордонних українців: актуальний стан. URL: <http://lv.niss.gov.ua/articles/393/> (дата звернення: 19.05.2017).

77. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 53. Ст. 799.

78. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 354 с.

79. Бродін І. Права та свободи громадян, їх класифікація, гарантія, реалізація. Право України. 2001. № 1. С. 15-17.

80. Славська І. Механізм захисту прав людини – основоположний принцип сучасного конституціоналізму. Право України. 1993. № 9. С. 15-18.

81. Алмаші І. Гарантії громадянських прав людини за міжнародним правом. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 353-359.

82. An Act for the preservation and enhancement of multiculturalism in Canada from 21st July, 1988. URL: www.laws.justice.gc.ca/en/C-18.7/text.html (дата звернення: 22.05.2017).

83. Богатирець В.В. Канадська багатокультурність і квебекська проблема. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск

21. К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. С. 648-653.
84. Конституція Естонії від 28 червня 1992 року // Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С.Головатий. – К.: Право, 1996. – С. 1 – 38.
85. Закон Эстонии О культурной автономии национального меньшинства от 26.10.1993. RT I 1993, 71, 1001. URL: <https://www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ЗАКОН%20О%20КУЛЬТУРНОЙ%20АВТОНОМИИ%20НАЦИОНАЛЬНОГО%20МЕНЬШИНСТВА.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
86. Українці Естонії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українці_Естонії (дата звернення: 19.05.2017).
87. Конгрес українців Естонії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Конгрес_українців_Естонії (дата звернення: 19.05.2017).
88. Law On protection of rights and freedoms of national minorities: Official Gazette of FRY No. 11 of 27 February 2002. URL: <http://www.refworld.org/pdfid/4b5d97562.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
89. Українці в Сербії. URL: <http://serbia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-n/ukrainians-in-n> (дата звернення: 19.05.2017).
90. Law on National Councils of National Minorities: Official Gazette of the RS, No 72/09, 20/14 – CC and 55/14 (2009). URL: <http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/dokumenta/zakoni/eng/6%20Law%20on%20National%20Councils%20of%20National%20Minorities%20consolidated%20text.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
91. Beretka Katinka and Székely István Gergő, The national councils of national minorities in the Republic of Serbia, Online Compendium Autonomy Arraignments in the World, January 2016. URL: http://www.world-autonomies.info/ntas/serb/Documents/Serbia_2016-01-15.pdf (дата звернення: 19.05.2017).
92. Матьовка М.П., Губіш Є. До питання про культурний та освітній розвиток русинів-українців Воєводини. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці

із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 265-267.

93. Act LXXVII of 1993 on the Rights of National and Ethnic Minorities. URL: <http://www.refworld.org/docid/4c3476272.html> (дата звернення: 19.05.2017).

94. Українці в Угорщині URL: <http://hungary.mfa.gov.ua/ua/ukraine-hu/ukrainians-in-hu> (дата звернення: 15.05.2017).

95. Українці Угорщини. URL: <https://ukrainiansinmd.wordpress.com/2014/12/25/українці-угорщини/> (дата звернення: 15.05.2017).

96. Хортяні Я. Українська громада Угорщини, як чинник утвердження держави України у міжнародній спільноті. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 49-51.

97. Іванчо І.В. Українці в Угорщині: окремі аспекти етнокультурного розвитку. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 49-51.

98. Мітряєва С., Клайзнер А. Проблема української діаспори в проекті Концепції державної етнополітики України. Реалізація в Закарпатській області державної мовної політики та основних положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: Матеріали міжнародного круглого столу, м. Ужгород, 30 листопада 2006 року. Ужгород: Ліра, 2006. С. 64-75.

99. Микитин А. Природа української еміграції, або «Журавлі» не прилетять... URL: <http://www.ostro.org/general/society/articles/53098/> (дата звернення: 15.05.2017).

100. Федунь О.В., Папіш Н.І. Політико-правові аспекти захисту прав національних меншин в Україні. URL: <http://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/72-98-1-SM.pdf> (дата звернення: 15.05.2017).

101. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.

102. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, 37. Ст. 446.

103. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540.

104. Національна концепція співпраці із закордонними українцями: схвалена Указом Президента України від 13 жовтня 2006 року N 875/2006. Офіційний вісник України. 2006. № 42. Ст. 2793.

105. Концепція Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року: схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 572-р. Офіційний вісник України. 2011. № 47. Ст. 1924.

106. Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 682. Офіційний вісник України. 2012. № 57. Ст. 2288.

107. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про правовий статус закордонних українців»: Закон України від 23 червня 2005 р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 33. Ст. 429.

108. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

109. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 32. Ст. 206.

110. Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних українців»: Закон України від 9 лютого 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 39. Ст. 473.

111. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 682. Офіційний вісник України. 2012. № 57. Ст. 2288.

112. Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України від

26.07.2006 р. № 1034. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1034-2006-%D0%BF> (дата звернення: 16.05.2017).

113. Заключний Звіт про результати виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року. URL: <http://old.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/55005/20300978dod2.pdf> (дата звернення: 16.05.2017).

114. Положення про Міжвідомчу координаційну раду з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями: затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2008 р. № 564. Офіційний вісник України. 2008. № 47. Ст. 1527.

115. Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2013р. № 180. Офіційний вісник України. 2013 р. № 23. Ст. 781.

116. Програма облаштування осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну, на період до 2010 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 р. № 1573. Офіційний вісник України. 2004. № 46. Ст. 3056.

117. Хто і як голосував при ратифікації. URL: <http://cidct.org.ua/uk/hto-i-yak-golosuvav-pri-ratifikatsiyi-br/> (дата звернення: 18.05.2017).

118. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво щодо добровільного організованого повернення депортованих осіб, національних меншин і народів в Україну від 20 лютого 1993 року. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/860_341 (дата звернення: 18.05.2017).

119. Чинний закон про реабілітацію жертв політичних репресій: змінити не можна залишити. URL: <http://www.cdvr.org.ua/content/чинний-закон-про-реабілітацію-жертв-політичних-репресій-змінити-не-можна-залишити> (дата звернення: 18.05.2017).

120. ВР Криму просить Януковича пролонгувати Бішкекську угоду. URL: <http://for-ua.com/ukraine/2013/02/20/180542.html> (дата звернення: 18.05.2017).

121. УВКБ ООН взяло участь у виїзному засіданні Комітету Верховної Ради

України з прав людини. URL: <http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1027-uvkboon-vzyalo-uchast-u-vijiznomu-zasidanni-komitetu-verkhovnoji-radi-ukrajini-z-prav-lyudini> (дата звернення: 19.05.2017).

122. Концепція державної міграційної політики: схвалена Указом Президента України від 30.05.2011р. № 622/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 42. Ст. 1714.

123. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 22.05.2017).

124. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

125. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, г. Хельсинки, от 1 августа 1975 года. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (дата звернення: 22.05.2017).

126. Парижская хартия для новой Европы: Итоговый документ Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, г. Париж, 21 ноября 1990 года. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_058 (дата звернення: 22.05.2017).

127. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 (дата звернення: 22.05.2017).

128. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 22.05.2017).

129. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст.263.

130. Бисага Ю.М., Алмаші М.М., Алмаші І.М. Концептуальні підходи до

реалізації державної етнонаціональної політики у багатонаціональному Закарпатті. Роль громадянського суспільства у формуванні державної етнонаціональної політики єдності у багатонаціональному Закарпатті: конституційно-правовий аспект: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 18-19 травня 2017 р. Ужгород: РІК-У, 2017. С. 43-50.

131. Конституційне право України: підручник. І.М.Алмаші, М.М.Алмаші, А.В.Белюга та ін., за ред. Ю.М.Бисаги. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 476 с.

132. Отримання статусу закордонного українця. Українська громада в країнах світу. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/otr> (дата звернення: 10.05.2017).

133. Перелік громадських організацій закордонних українців, які співпрацюють з закордонними дипломатичними установами України. URL: https://mfa.gov.ua/mediafiles/files/misc/2017-02-24/2017-02-24_list.doc (дата звернення: 10.05.2017).

134. Кічковський М.М. Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 12-28.

135. Чернявський Г. «Закордонний українець» - хто це? URL: <http://www.chiesaucraina.it/index.php/uk/-----53/109-2011-10-29-15-25-06.html> (дата звернення: 14.05.2017).

136. В МЗС України відбулося XXXI засідання Національної комісії з питань закордонних українців. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/52014-v-mzs-ukrajini-vidbulosya-khkhkhi-zasidannya-nacionalnoji-komisiji-z-pitany-zakordonnih-ukrajinciv> (дата звернення: 14.05.2017).

137. XXXIII засідання Національної комісії з питань закордонних українців. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/55410-hkhkhiii-zasidannya-nacionalnoji->

[komisiji-z-pitany-zakordonnih-ukrajinciv](#) (дата звернення: 15.05.2017).

138. Розумний М. Актуальні завдання державної політики підтримки зв'язків із закордонними українцями: Аналітична записка. URL: <http://lv.niss.gov.ua/articles/393/> (дата звернення: 15.05.2017).

139. Про надання статусу закордонного українця. URL: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/5646.htm> (дата звернення: 15.05.2017).

140. Закордонні українці. URL: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (дата звернення: 15.05.2017).

141. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. Ст. 65.

142. Щодо припинення статусу закордонного українця Н.П.Яндаровій. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/53552-shhodo-privinennya-statusu-zakordonnogo-ukrajincy-npjandarovij> (дата звернення: 20.05.2017).

143. Щодо припинення статусу закордонного українця Н.П.Яндаровій. URL: <https://narodnarada.info/news/schodo-privinennya-statusu-zakordonnogo-news-44573.html> (дата звернення: 20.05.2017).

144. Мазука Л.І. Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал і перспективи взаємодії. К.: НІСД, 2013. 32 с.

145. Положення про Національну комісію з питань закордонних українців: затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 1024. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1024-2004-п> (дата звернення: 20.05.2017).

146. Про Національну комісію з питань закордонних українців. URL: <http://turkey.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (дата звернення: 20.05.2017).

147. Склад Національної комісії з питань закордонних українців: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 2004 р. № 1024. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1024-2004-п> (дата звернення: 17.05.2017).

148. В МЗС України відбулося XXVII засідання Національної комісії з питань закордонних українців. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/43065-v-mzs-ukrajini-vidbulosya-xkhvii-zasidannya-nacionalnoji-komisiji-z->

[pitany-zakordonnih-ukrajinciv](#) (дата звернення: 17.05.2017).

149. В МЗС України відбулося чергове засідання Національної комісії з питань закордонних українців. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/44244-v-mzs-ukrajini-vidbulosya-cherгоve-zasidannya-nacionalnoji-komisiji-z-pitany-zakordonnih-ukrajinciv> (дата звернення: 17.05.2017).

150. Журавель Ю. Про правовий статус закордонного українця. URL: <http://razomplus.com/Post/pro-pravovij-status-zakordonnogo-ukrayinczya> (дата звернення: 17.05.2017).

151. Бисага Ю.Ю. Участь вищих органів державної влади у забезпеченні реалізації прав закордонних українців. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 247-250.

152. Шукліна Н.Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): Монографія. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 424 с.

153. Фрицький О.Ф. Конституційне право України. Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 536 с.

154. Алмаші М. Захист громадянських прав людини за міжнародним правом. Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. Випуск 11. Ужгород: Ліра, 2008. С. 77 – 81.

155. Воротіна Н.В. Конституційний Суд України в механізмі гарантування прав і свобод людини і громадянина. Права і свободи людини та суспільний прогрес: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород, 1999. С.251-254.

156. Рассказов Л.П., Упоров И.В. Естественные права человека. СПб: Лексикон, 2001. 98 с.

157. Саидов А.Х. Общепризнанные права человека: Учебное пособие. М.: МЗ Пресс, 2002. 268 с.

158. Алмаші М.М. Природні права людини: поняття, ознаки та види. Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. Випуск 10. Ужгород, 2008. С. 86 – 89.

159. Закордонним українцям. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zakordonnim-ukrayinczyam/> (дата звернення: 17.05.2017).

160. Палінчак М., Рошко С. Українська діаспора в Канаді: національна ідентичність і мова. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 255 – 264.

161. Бабін І.І. Правовий статус закордонних українців: особливості конституційного регулювання. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 251-254.

162. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права: Академічний курс. Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

163. Мінченко О.В. Теоретико-методологічні аспекти право розуміння законності. Юридичний вісник. 2012. № 1(22). С. 23-26.

164. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.

165. Федоренко В.Л. Інститут національних меншин України та перспективи його розвитку в сучасних політико-правових реаліях. Закордонне українство: утвердження української присутності в світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація в Закарпатській області державної політики співпраці із закордонними українцями: стан, проблеми, перспективи», м. Ужгород, 14-15 травня 2008 року. Ужгород: Ліра, 2008. С. 299-307.

166. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить

Венеційська Комісія. Право України. 2011. № 10. С. 154-167.

167. Козюбра М.І.: Верховенство права і Україна. URL: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/kozjubra-m.i.-verhovenstvo-prava-i-ukrajina-632/> (дата звернення: 17.05.2017).

168. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.

169. Олійник А.Ю., Гусарєв С.Д., Слюсаренко О.Л. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

170. Загальна теорія держави і права: підр. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / За ред. Цвік М.В. Х.: Право, 2002. 432 с.

171. Волинка К.Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2000. 13 с.

172. Скомаровський В.О. Забезпечення прав і свобод людини у процесі соціально-політичного реформування українського суспільства: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. К., 2005. 200 с.

173. Антонович М. Правова культура українського народу в сфері прав людини: історичний розвиток та сучасний стан. Право України. 2003. № 12. С. 75-78.

174. Порядок підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2013 р. № 884. Офіційний вісник України. 2013. № 97. Ст. 3582.

175. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 року № 150. Офіційний вісник України. 2012. № 17. Ст. 612.

176. Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного

опису їх бланків та внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 року № 251. Офіційний вісник України. 2012. № 24. Ст. 912.

177. Інструкція про порядок оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну та проїзду через її територію: затверджена Наказом МЗС № 196 від 26 липня 2011 р. Офіційний вісник. 2011. № 65. Ст. 2545.

178. Правила в'їзду та перебування в Україні для громадян іноземних держав. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/entering-ukraine/visa-requirements-for-foreigners> (дата звернення: 21.05.2017)

179. Годованець В.Ф. Конституційне право України: Навч. посіб. К.: МАУП, 2005. 360 с.

180. Іноземці вперше офіційно поступили на службу в українську армію. URL: <https://tsn.ua/ato/amerikanci-ta-gruzini-mobilizuvalisya-do-zsu-zaradi-uchasti-v-ato-622980.html> (дата звернення: 22.05.2017).

181. Алмаші М. Правове регулювання міграції в Україні. Міграція і толерантність в Україні: Зб. ст. за ред. Я.Пилинського. К.: Стилос, 2007. С. 75-82.

182. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 22.05.2017).

183. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 22.05.2017).

184. Гороховська Г. Роль МЗС України у зміцненні зв'язків із закордонними українцями. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/29482> (дата звернення: 26.05.2017).

185. Попок А.А. Діяльність змішаних міжурядових комісій з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. Актуальні проблеми державного управління. 2010. № 1. С. 84-97.

186. Угода між Україною і Литвою “Про співробітництво з питань національних відносин” 2007 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi->

[bin/%20laws/main.cgi?nreg=440_017](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main.cgi?nreg=440_017) (дата звернення: 27.05.2017).

187. Угода між Україною та Республікою Білорусь про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин від 23 липня 1999 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/112_025 (дата звернення: 27.05.2017).

188. Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Білорусь про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин: Закон України від 23 березня 2000 року. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 24. Ст.190.

189. Угода між Україною і Республікою Молдова про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин від 17 грудня 2009 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/498_146 (дата звернення: 27.05.2017).

190. Про ратифікацію Угоди між Україною і Республікою Молдова про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин: Закон України від 5 жовтня 2010 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 9. Ст. 53.

191. Алмаші М.М. Захист та забезпечення прав національних меншин змішаними міжурядовими комісіями в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск. 5. Ужгород: Ліра, 2006. С. 98-101.

192. Протокол до Декларації про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей від 31 травня 1991 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/348_322 (дата звернення: 27.05.2017).

193. Про створення Української частини Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 1992 р. № 238. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/238-92-%D0%BF> (дата звернення: 27.05.2017).

194. Про затвердження Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин:

Постанова Кабінету Міністрів України від 11 червня 1994 р. № 389 (втратила чинність). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/389-94-%D0%BF> (дата звернення: 27.05.2017).

195. Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин: затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2011 р. № 954. Офіційний вісник України. 2011 р. № 70. Ст. 2648.

196. У Мінкультури обговорили основні напрямки співпраці Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245226455&cat_id=244913751 (дата звернення: 26.05.2017).

197. Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин від 01 лютого 1994 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_194 (дата звернення: 27.05.2017).

198. Про утворення Міжурядової українсько-німецької комісії із співробітництва у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1075

199. Угода між Україною і Федеративною Республікою Німеччина про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні від 03.09.1996 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276_002 (дата звернення: 26.05.2017).

200. Про ратифікацію Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні: Закон України від 18 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст. 267.

201. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 36. Ст. 529.

202. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення: 26.05.2017).

203. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р.

URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_055 (дата звернення: 25.05.2017).

204. Абашидзе А.Х. Защита прав меньшинств по международному и внутригосударственному праву. М.: Права человека, 1996. 476 с.

205. Гаваші О. Взаємини із закордонною діаспорою набувають нової мотивації. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/29482> (дата звернення: 26.05.2017).

206. Кічковський М. Лише той не тужив за Батьківщиною, хто її не покидав. URL: <http://uzhgorod.net.ua/news/29482> (дата звернення: 26.05.2017).

207. Конституция Российской Федерации от 12.12.1993 года. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=2875&fld=134&dst=100206,0&rnd=0.8889063287190748#0> (дата звернення: 26.05.2017).

208. О национально-культурной автономии: Федеральный закон от 17.06.1996 года № 74-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10722/ (дата звернення: 26.05.2017).

209. Юрьев С.С. Правовой статус национальных меньшинств (теоретико-правовые аспекты). М.: Эдиториал УРСС, 2000. 368 с.

210. Про утиски та недотримання прав українців у Росії та невідкладні заходи щодо задоволення національно-культурних та мовних потреб закордонних українців: Заява Верховної Ради України від 17 червня 2014 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1331-18> (дата звернення: 29.05.2017).

211. Про Заяву Верховної Ради України «Про утиски та недотримання прав українців у Росії та невідкладні заходи щодо задоволення національно-культурних та мовних потреб закордонних українців»: Постанова Верховної Ради України від 17 червня 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 29. Ст. 954.

212. Воропаєва Т. Спільна ідентичність в контексті консолідації українства. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. 2016. № 1 (18). С. 11-14.

213. Про нас - Захист Патріотів. URL: <http://patriotdefence.org/ua/about-the-initiative/> (дата звернення: 10.05.2017).

214. Ініціативи. URL: <http://www.ukrainianworldcongress.org/index.php/id/674> (дата звернення: 29.05.2017).